

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

Diplomová práce
Právní kontinuita Československé republiky
1938-1945
Aleš Vacek

Plzeň 2014

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ
KATEDRA PRÁVNÍCH DĚJIN

Studijní program: Právo a právní věda (M6805)

Obor: Právo (6805T003)

Vedoucí práce: JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová

Diplomová práce

Právní kontinuita Československé republiky

1938-1945

Aleš Vacek

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
Fakulta právnická
Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Aleš VACEK**
Osobní číslo: **R09M0350P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Název tématu: **Právní kontinuita Československé republiky (1938-1945)**
Zadávající katedra: **Katedra právních dějin**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod
2. Zhodnocení situace před obdobím nesvobody
3. Prozatímní státní zřízení
4. Právní důvody vzniku dekretů
5. Základní pravidla dekretální normotvorby a způsob přijímání
6. Nejdůležitější dekrety prezidenta republiky
7. Proces ratihabice a dopad dekretů na právní uspořádání po roce 1945

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy: min. 50 stran

Forma zpracování diplomové práce: tištěná

Seznam odborné literatury:

BENEŠ, Edvard. Šest let exilu a druhé světové války: řeči, projevy a dokumenty z r. 1938-45. 6. dopl. vyd. Praha: Orbis, 1946. BENEŠ, Edvard. Paměti: od Mnichova k nové válce a novému vítězství. 2. vyd. Praha: Orbis, 1947. KUKLÍK, Jan a Jan NĚMEČEK. Hodža versus Beneš: Molan Hodža a slovenská otázka v zahraničním odboji za druhé světové války. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-828-X. KUKLÍK, Jan. Londýnský exil a obnova československého státu 1938-1945: právní a politické aspekty obnovy Československa z hlediska prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-665-1. KUKLÍK, Jan. Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekrety prezidenta republiky 1940-1945. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. MALÝ, Karel. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 4. přeprac. vyd. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-39-4. VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. České právní dějiny. 2. upr. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8.

Vedoucí diplomové práce: JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová
Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: 15. března 2013

Termín odevzdání diplomové práce: 31. března 2014

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
děkan

V Plzni dne 24. února 2014

K. Adamová
Prof. JUDr. PhDr. Karolína Adamová, DSc.
vedoucí katedry

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni 31. března 2014

.....

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí mé práce JUDr. et Mgr. Vendulce Valentové za odborné vedení, cenné připomínky a ochotnou pomoc při zpracování této práce.

Obsah

ÚVOD	1
1 ZHODNOCENÍ SITUACE PŘED OBDOBÍM NESVOBODY	3
1.1 ČESKOSLOVENSKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA.....	3
1.2 SITUACE V POHRANIČÍ	4
1.3 VZRŮSTAJÍCÍ VLIV NĚMECKA V EVROPĚ	6
1.3.1 PŘIPOJENÍ RAKOUSKA.....	7
1.3.2 HITLERŮV PLÁN FALL GRÜN	8
1.4 MNICHOVSKÝ DIKTÁT	9
1.4.1 PRŮBĚH JEDNÁNÍ V MNICHOVĚ.....	10
1.4.2 OTÁZKA PLATNOSTI MNICHOVSKÉHO DIKTÁTU	11
1.5 DRUHÁ REPUBLIKA A SITUACE NA SLOVENSKU A V PODKARPATSKÉ RUSI	13
1.5.1 SNAHY SLOVENSKA O FEDERALIZACI	13
1.5.2 PODKARPATSKÁ RUS.....	15
1.5.3 DRUHÁ REPUBLIKA	16
2 PROZATÍMNÍ STÁTNÍ ZŘÍZENÍ	18
2.1 VÝVOJ SITUACE V ČECHÁCH A NA SLOVENSKU PO ROZPADU SPOLEČNÉHO STÁTU V ROCE 1939.....	18
2.1.1 PROTEKTORÁT ČECHY A MORAVA	18
2.1.2 SLOVENSKÝ STÁT	19
2.2 AKTIVITA ČESKOSLOVENSKÉHO ZAHRANIČNÍHO ODBOJE A ZŘÍZENÍ ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTNÍHO VÝBORU.....	20
2.2.1 ORGANIZACE PROZATÍMNÍHO STÁTNÍHO ZŘÍZENÍ.....	22
2.2.2 VZTAHY MEZI JEDNOTLIVÝMI ORGÁNY A FINANČNÍ ZAJIŠTĚNÍ.....	22
2.2.3 PREZIDENT.....	25
2.2.4 VLÁDA.....	26
2.2.5 STÁTNÍ RADA	27
2.2.6 PRÁVNÍ RADA	29
3 ZAKOTVENÍ DEKRETÁLNÍ NORMOTVORBY.....	32
3.1 PŘEDPISY, JEŽ SLOUŽILY JAKO PODKLAD PRO VYDÁVÁNÍ DEKRETŮ PREZIDENTA REPUBLIKY.....	32
3.1.1 ÚSTAVA Z ROKU 1920.....	32
3.1.2 ZMOCŇOVACÍ ZÁKONY	35
3.2 DEKRETY A JEJICH VZNIK	36
3.3 PROCES PŘIJÍMÁNÍ DEKRETŮ.....	41
3.3.1 PRAVIDLA PRO PŘIJÍMÁNÍ DEKRETŮ.....	41
3.3.2 PORADNÍ ZPRÁVY STÁTNÍ RADY	42
3.3.3 POZICE MINISTERSTVA ZAHRANIČÍ V LEGISLATIVNÍM PROCESU	43
3.3.4 ROLE PRÁVNÍ RADY, EXPERTNÍCH KOMISÍ A SPOLKU ČESKOSLOVENSKÝCH ADVOKÁTŮ V EXILU PŘI TVORBĚ DEKRETŮ	44
3.4 LEGISLATIVA V TZV. KOŠICKÉM OBDOBÍ	46
4 NEJDŮLEŽITĚJŠÍ DEKRETY PREZIDENTA REPUBLIKY	48
4.1 FORMÁLNÍ NÁLEŽITOSTI DEKRETŮ A RATIHABICE	48
4.1.1 UVOZENÍ DEKRETŮ	48
4.1.2 PUBLIKACE V ÚŘEDNÍM VĚSTNÍKU ČESKOSLOVENSKÉM	49

4.1.3	RATI HABICE.....	50
4.2	DEKRETY PREZIDENTA REPUBLIKY Z OBDOBÍ LONDÝNSKÉHO EXILU	52
4.2.1	DEKRETY PREZIDENTA REPUBLIKY O FINANČNÍM ZAJIŠTĚNÍ PROZATÍMNÍHO STÁTNÍHO ZŘÍZENÍ	52
4.2.2	DEKRETY O VOJENSKÝCH SOUDECH V ZAHRANIČÍ	53
4.2.3	ÚSTAVNÍ DEKRETY O MOCI ZÁKONODÁRNÉ A VÝKONNÉ	53
4.2.4	ÚSTAVNÍ DEKRET O DOČASNÉ SPRÁVĚ OSVOBOZENÉHO ÚZEMÍ	54
4.2.5	ÚSTAVNÍ DEKRET O OBNOVENÍ PRÁVNÍHO POŘÁDKU	55
4.2.6	ÚSTAVNÍ DEKRET O NÁRODNÍCH VÝBORECH A PROZATÍMNÍM NÁRODNÍM SHROMÁŽDĚNÍ	59
4.2.7	ÚSTAVNÍ DEKRET PREZIDENTA REPUBLIKY O PROZATÍMNÍM NÁRODNÍM SHROMÁŽDĚNÍ	62
4.3	NORMOTVORBA V TRESTNÍ OBLASTI	64
4.3.1	VELKÝ RETRIBUČNÍ DEKRET	64
4.3.2	MALÝ RETRIBUČNÍ DEKRET	66
4.3.3	ZÁKON Č. 115/1946 SB., O PRÁVNOSTI JEDNÁNÍ SOUVISÍCÍCH S BOJEM O ZNOVUNABYTÍ SVOBODY ČECHŮ A SLOVÁKŮ	66
4.4	NEJDŮLEŽITĚJŠÍ TRESTNÍ DEKRETY A DEKRETY VYDANÉ V „POKOŠICKÉM“ OBDOBÍ .	67
4.4.1	ÚSTAVNÍ DEKRET PREZIDENTA REPUBLIKY Č. 137/1945 SB., O ZAJIŠTĚNÍ OSOB, KTERÉ BYLY POVAŽOVÁNY ZA STÁTNĚ NESPOLEHLIVÉ.....	68
4.4.2	ÚSTAVNÍ DEKRET Č.1/1945 SB., O NOVÉ ORGANISACI VLÁDY A MINISTERSTEV V DOBĚ PŘECHODNÉ A ÚSTAVNÍ DEKRET Č. 22/ 1945 SB., O VYHLÁŠENÍ PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ, VYDANÝCH MIMO ÚZEMÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY	69
4.5	ŘEŠENÍ NĚMECKÉHO A MAĎARSKÉHO PROBLÉMU	70
5	OTÁZKA PLATNOSTI DEKRETŮ V SOUČASNOSTI	74
	ZÁVĚR	77
	RESUMÉ.....	81
	SEZNAM LITERATURY	83

SEZNAM ZKRATEK

SdP - Sudetendeutsche Partei –	Sudetoněmecká strana
Henleinovci –	označení pro přívržence Sudetendeutsche Partei
HLSL -	Hlinkova slovenská ľudová strana
HLSL-SSNJ -	Hlinkova slovenská ľudová strana – Strana slovenskej národnej jednoty
NSDAP -	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei - Národně socialistická německá dělnická strana
Úř. věst. čsl –	Úřední věstník československý
Sb. –	Sbírka zákonů
č. –	číslo
Sb. n. SNR –	Sbírka nařízení Slovenské národní rady
SNR –	Slovenská národní rada
mj. –	mimo jiné
tzv. –	tak zvaný
SS –	členové německých jednotek Waffen SS
dekret-	dekret prezidenta republiky
ústavní dekret-	ústavní dekret prezidenta republiky
PNS-	Prozatímní Národní shromáždění

ÚVOD

Tématem autorovy diplomové práce je problematika kontinuity Československé republiky v období let 1938-1945, a to především z pohledu legitimacy prezidenta republiky k vydávání normotvorných aktů. Autor provede rozbor normotvorné pravomoci prezidenta republiky z hlediska ústavního a mezinárodního práva. Při hodnocení Benešovy teorie právní kontinuity vychází především z hodnocení možností, které nabízel československý předmnichovský právní řád, především pak Ústavní listina z roku 1920.

Práce je rozdělena do pěti kapitol, přičemž její členění je vedeno snahou o zohlednění hlediska časového i věcného. V názvu práce je uvedeno období let 1938-1945, ale dle autorova názoru, je pro pochopení celé problematiky vydávání dekretů nutné zohlednit období přibližně od roku 1936, kdy se Československo ocitlo v ohrožení ze strany nacistického Německa, až do roku 1946, kdy skončilo období vydávání dekretů prezidenta republiky, a to z důvodu ustanovení Prozatímního Národního shromáždění.

První kapitola diplomové práce slouží jako úvod do dějinných a časových souvislostí doby. Při jejím vypracování se autor snažil uvést jen ty nejdůležitější milníky v cestě za obsazením Československa. V poslední části se zabývá okolnostmi definitivního rozbití Československa, které bezprostředně vedly k ustanovení exilové reprezentace.

Druhá kapitola časově navazuje na kapitolu první, věcný obsah se však značně liší a vede k naplnění samotného cíle této práce, tedy ke kritickému zhodnocení dekretální normotvorby z hlediska ústavního a mezinárodního práva. V úvodu kapitoly se autor zaměří na podmínky vzniku prozatímního státního zřízení v Londýně a diplomatická jednání prezidenta Beneše o uznání exilové reprezentace. V další části bude proveden rozbor jednotlivých orgánů prozatímního státního zřízení s důrazem na jejich postavení v rámci celého aparátu prozatímního státního zřízení.

V další části práce, tedy třetí kapitole, se autor věnuje podmínkám pro vydávání normativních právních aktů mimo československé území. V úvodu se zabývá právními předpisy vydanými za trvání první republiky, které bylo možné využít jako právní základ pro stanovení pravomoci prezidenta republiky vydávat právní předpisy se silou ústavního zákona, respektive zákona. V následující části rozebere samotný proces předcházející schválení dekretů, přičemž podrobí kritickému hodnocení zvolené řešení z hlediska konformity pravomoci prezidenta republiky vydávat právní předpisy s ústavou z roku

1920. Po teoretickém vymezení autor popíše, jak probíhal proces přijímání dekretů v praxi, především pak, které orgány a osobnosti exilové reprezentace se na jejich tvorbě nejvíce podílely.

Ve čtvrté kapitole bude nejprve proveden povšechný přehled veškerých důležitých dekretů, přičemž klíčové dekry pro poválečné uspořádání Československa budou rozebrány podrobně. Autor také rozčlení dekry do jednotlivých skupin podle doby jejich přijetí.

Poslední kapitola se zabývá zhodnocením událostí nastalých po roce 1989. Toto období je charakterizováno snahou sudetských Němců o zneplatnění dekretů týkajících se transferu Němců a Maďarů z československého pohraničí a konfiskaci jejich majetku.

1 ZHODNOCENÍ SITUACE PŘED OBDOBÍM NESVOBODY

Po 15 letech demokratického fungování státu se Československo ocitlo v samém středu mocenských bojů o Evropu. Se sílící pozicí Hitlera v Německu se postupně zvyšovaly jeho nároky a požadavky. Ohrožení ze strany sousedního Německa začalo nabírat na intenzitě v roce 1938, kdy Hitler nechal vypracovat plán na zničení Československa. V první části kapitoly autor v krátkosti popíše postavení Československa v mezinárodních vztazích. Samostatnou část kapitoly tvoří popis mnichovské konference, která znamenala definitivní zánik versailleského mírového systému.

1.1 ČESKOSLOVENSKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA

Československá republika se ve své zahraniční politice od počátku orientovala na západní demokratické státy. Tato zahraničněpolitická orientace se jasně potvrdila na pařížské mírové konferenci.¹ Byla ustanovena Společnost národů, jež měla garantovat bezpečnost v Evropě, mezi jejíž zakládající členy patřilo mj. i Československo. Vedle založení Společnosti národů se uzavřela řada multilaterálních a bilaterálních smluv mezi státy, které plnily úkol jakýchsi pojistek pro nově vzniklé státy ve střední Evropě. Na základě tzv. Ženevského protokolu z roku 1924 došlo v roce 1925 k jednání Belgie, Velké Británie, Francie, Itálie, Německa, Polska a Československa na konferenci v Locarnu. Cílem tohoto jednání měla být garance německých hranic a udržení versailleského systému.² Součástí locarnských dohod byla i rozhodčí smlouva mezi Československem a Německem. Rozhodčí smlouva přinášela pro smluvní strany povinnost řešit spory o hranice diplomaticky, nikoliv vojensky. Ponechání východních hranic Německa locarnskými dohodami bez mezinárodních záruk oslabovalo nejen Polsko a Československo, ale i Francii.³ Mimo locarnské dohody podepsala Francie s Československem garanční dohodu, ve které se zavazovala v případě vojenského napadení poskytnout vojenskou pomoc.

¹ MALÝ, Karel; et.al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2. str. 447

² Tamtéž

³ ORT, Alexandr. *Evropa 20. století*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-87-2. str. 60

V roce 1935 byla podepsána spojenecká smlouva mezi Československem a Sovětským svazem. Obsahem paktu byl závazek, že v případě vojenského konfliktu jedné ze stran se třetí mocností druhá strana zachová neutralitu.⁴

Již od zavedení versailleského mírového systému se Československo snažilo navázat přátelské vztahy s ostatními státy bývalého Rakouska-Uherska. Začátkem 20. let bylo vytvořeno vojensko-politické seskupení tvořené Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců (později přejmenováno na Jugoslávii), Rumunskem a Československem. Pro toto seskupení se vžilo označení Malá dohoda. Po nástupu Adolfa Hitlera jakožto říšského kancléře v roce 1933 se uskupení států Malé dohody stalo nedostatečným. Československo, které se oprávněně cítilo ohroženo ze strany Německa, iniciovalo vylepšení fungování Malé dohody. V roce 1933 byl přijat Organizační statut Malé dohody, jímž byla zřízena Stálá rada, Hospodářská rada a Generální sekretariát.⁵ Francie se posléze pokusila o vytvoření východního paktu, který však odmítlo Německo a Polsko.⁶

V roce 1937 se stal novým ministerským předsedou Velké Británie Neville Chamberlain. Sudetoněmecká strana získala v Chamberlainovi silného spojence. Velká Británie začala tlačit na pražskou vládu, aby vyhověla požadavkům SdP.

1.2 SITUACE V POHRANIČÍ

Jednotu Československé republiky začalo velmi výrazně podryvat henleinovské hnutí působící v pohraničí, organizované od roku 1935 v Sudetoněmecké straně (SdP).⁷ SdP bylo nejsilnější německou stranou, která ve volbách do parlamentu získala takřka 2/3 hlasů. Hnutí vedené Konrádem Henleinem formulovalo své požadavky v tzv. Karlovarském programu. Karlovarský program byl vyhlášen 24. dubna 1938. SdP v osmi bodech žádal zejména:

- úplné zrovnoprávnění německé národnostní skupiny s českým národem,
- vymezení a uznání sudetoněmeckého území,

⁴ MALÝ, Karel; et.al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2. str. 448

⁵ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. str. 327

⁶ MALÝ, Karel; et.al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2. str. 448

⁷ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. str. 333

- vybudování německé samosprávy v sudetoněmeckém území ve všech oborech veřejného života, pokud jde o zájmy a o věci národnostní skupiny,
- napravení všeho bezpráví, které bylo učiněno sudetským Němcům od roku 1918 a nahrazení všech škod, které tímto vznikly,
- úplná svoboda přiznání k německému národu a k německému světovému názoru.⁸

Požadavky SdP podpořily západní mocnosti a přinutily československou vládu, aby s henleinovci začala jednání o národnostním vyrovnání.⁹ Je na místě připomenout, že Hodžova vláda uzavřela s německými stranami (mimo SdP) dohodu o národnostním vyrovnání. SdP na vstřícné kroky vlády nepřistoupila, naopak své požadavky stále stupňovala. Novými požadavky obsaženými v Karlovarském programu se vláda i prezident intenzivně zabývali, předložili vlastní návrhy řešení, které Henleinova strana svrhla se stolu.¹⁰

Situace se nadále zhoršovala, spory mezi příznivci SdP a zbylým obyvatelstvem dosáhly svého vrcholu před volbami do obecního zastupitelstva v květnu 1938. Nastalá situace vyvolala reakci pražské vlády. Ta vyhlásila částečnou mobilizaci a do služby povolala jeden ročník záložníků a další oddíly specialistů. Celkem bylo povoláno okolo 370 000 mužů. Mobilizace silně zapůsobila na všechny vrstvy německého obyvatelstva a nepokoje přestaly být na programu dne. Přítomnost vojáků zajistila hladký průběh voleb do zastupitelstev. Ministerský předseda Hodža po SdP požadoval předložení konkrétního návrhu řešení situace, a proto pozval Henleina k jednání do Prahy. Jednání se protáhlo na 3 hodiny, Henlein si stěžoval na jednání vojáků a policie při mobilizaci a žádal odvolání mobilizace.¹¹ Ve zprávě o mobilizaci stojí, že se jedná o mimořádné cvičení na dobu 4 týdnů. Tento termín byl dodržen a vojenská pohotovost byla odvolána 22. června 1938. Celá operace nastolila pouze krátkodobý pořádek do vyhrocené situace. Dlouhodobé řešení se i přes snahu pražské vlády prosadit nepodařilo a reakce západních mocností na sebe nenechaly dlouho čekat.

⁸ SCHELLE, Karel. *Československé dějiny státu a práva v dokumentech: díl 5. Druhá Československá republika (1938-1939)*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0741-9. str. 10

⁹ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. str. 334

¹⁰ MALÝ, Karel; et.al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2. str. 449-450

¹¹ BRANDES, Detlef. *Die Sudetendeutschen im Krisenjahr 1938*. München: R. Oldenbourg, 2008. ISBN 978-3-486-58742-5. str. 147-148

Rozhodný postup československé vlády způsobil téměř paniku na britské straně, která vyslovila zřetelný nesouhlas s jednáním československé i německé strany. Podobné stanovisko zaujala i Francie, pro kterou byl důležitý rovněž postoj SSSR, ke kterému byla vázána spojeneckou smlouvou. Francie a Velká Británie musely vynaložit značné úsilí ke změně postoje Československa, které projevovalo jasnou vůli bránit se proti případnému napadení.¹² Postoj Francie s ohledem na její vnitrostátní problémy nebyl překvapivý. Prezident Beneš vyjádřil nad změnou postoje Francie znepokojení: „*Tak v dubnu 1938, když nastoupili vládu ve Francii Daladier a Bonnet, byli jsme v Evropě politicky v táboře zásadně, vysloveně a rozhodně protifašistickém a protinacistickém už naprosto sami jen se Sovětským svazem.*“¹³

Výsledkem neustálého nátlaku ze strany západních spojenců i SdP byl souhlas pražské vlády s ustanovením zvláštního nestranného pozorovatele. Velká Británie vybrala lorda Runcimana, jenž byl sice odborník na Indii, ovšem o československých záležitostech moc informací neměl. Lord Runciman postupoval při hodnocení neobjektivně, výrazně stranil představitelům SdP, se kterými navodil přátelské vztahy.¹⁴ Nebylo tudíž překvapením, když jeho zpráva výrazně nahrávala henleinovcům. Ve zprávě doporučil, aby Československo postoupilo pohraničí Německu. Dokonce navrhoval absurdní řešení, kdy arbitrem při řešení budoucích sporů mezi československou vládou a SdP měl být Adolf Hitler.¹⁵

1.3 VZRŮSTAJÍCÍ VLIV NĚMECKA V EVROPĚ

Ve 30. letech 20. století se v Evropě začala prosazovat fašistická hnutí. V Německu se stala vůdčí stranou, která ve volbách do Říšského sněmu v roce 1932 získala největší počet hlasů NSDAP. Po několika neúspěšných pokusech demokratických stran o sestavení vlády, byla 30. ledna 1933 jmenována vláda vedená Adolfem Hitlerem. V létě 1934 došlo k definitivnímu uzmutí veškeré politické moci nacisty. V létě toho roku totiž zemřel Hitlerův rival, prezident Hindenburg, nový prezident již nebyl zvolen a pravomoci prezidenta na sebe převzal Adolf Hitler.

¹² ORT, Alexandr. *Evropa 20. století*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-87-2. str. 100-101

¹³ BENEŠ, Edvard. *Paměti, Od Mnichova i novému vítězství*. Praha: Naše vojsko, 2004. ISBN: 80-206-0709-9. str. 65

¹⁴ MALÝ, Karel; et.al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2. str. 451

¹⁵ ORT, Alexandr. *Evropa 20. století*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-87-2. str. 101

Hitler ihned po svém nástupu začal budovat bojeschopné vojsko. Vzdor Versaillské mírové smlouvě byla v Německu roku 1935 obnovena branná povinnost a pětinasobně vzrostl počet vojáků. Po těchto událostech bylo naprosto zřejmé, že Hitler usiluje o rozbití versaillského mírového systému. Situace se nadále vyostřovala během roku 1936. Německo vojensky vstoupilo do demilitarizovaného pásma Porýní, a zároveň vypovědělo závazky ze smluv uzavřených v Locarnu.¹⁶ Na konci roku 1937 se Německo zcela cíleně připravovalo na rozšíření území výbojnou válkou. Na začátku roku 1938 byl jmenován nový říšský ministr zahraničí. Stal se jím Joachim von Ribbentrop, který ve funkci nahradil umírněnějšího Konstantina von Neuratha. V krátké době následoval Hitlerův projev, ve kterém proklamoval záměr připojení 10 milionů Němců žijících mimo Německo. Nikdo nemohl pochybovat, že měl na mysli 7 milionů Rakušanů a 3 miliony sudetských Němců přebývajících v Československu.¹⁷

1.3.1 PŘIPOJENÍ RAKOUSKA

Hitler zahájil plán na připojení Rakouska ke Třetí říši tím, že během schůze v Berchtesgadenu apeloval na rakouského kancléře Kurta von Schuschnigga, aby se novým ministrem vnitra stal rakouský vůdce nacistů Arthur Seyss-Inquart. Tímto manévrem si Hitler připravil pozici pro budoucí Anschluss Rakouska.¹⁸

Rakouský kancléř vyhlásil celonárodní lidové hlasování o nezávislosti Rakouska. Plebiscit byl pod nátlakem Seyss-Inquarta, který se řídil instrukcemi Hitlera odvolán. Rakouská vláda se ocitla ve velmi obtížné situaci a rozhodla se podat demisi. Novým kancléřem byl jmenován Seyss-Inquart. Mezitím se v Bavorsku sešikovalo 20 tisíc mužů čekajících na pokyn překročit rakouské hranice. Hned následující den německé vojsko vtrhlo do Rakouska.¹⁹ Hitler nechtěl ztrácet čas a tak již 13. března 1938 byl vyhlášen rakousko-německý zákon o sjednocení. V Rakousku byl zákon potvrzen referendem, ve kterém 99 % obyvatelstva vyslovilo souhlas s připojením k Třetí Říši.²⁰

Reakce západních mocností byla, jak se dalo očekávat, velmi slabá. Francouzská vláda sice zvažovala vojenský zásah, který ovšem podmiňovala kooperací s Velkou

¹⁶ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. str. 327

¹⁷ ORT, Alexandr. *Evropa 20. století*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-87-2. str. 97-98

¹⁸ Tamtéž, str. 98

¹⁹ VEBER, Václav; et.al. *Dějiny Rakouska*. 2. vydání. Praha: Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-239-4. str. 529

²⁰ ORT, Alexandr. *Evropa 20. století*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-87-2. str. 98

Británií. Ze strany britské vlády ovšem přišlo doporučení, aby Rakušané nekladli odpor. Francii bylo sděleno, ať se do této záležitosti vůbec nevměšuje. Francie se zmožila pouze na formální protest, když do Německa poslala protestní notu, která nemohla Hitlera zastavit.²¹

1.3.2 HITLERŮV PLÁN FALL GRÜN

Po úspěšném připojení Rakouska se Hitler soustředil na další středoevropský stát, Československo. Postupně Německo stupňovalo agresivitu a v německém generálním štábu vznikl plán na zničení Československa zvaný „Fall Grün“. Tento plán počítal s politickým využitím sudetoněmecké strany, která měla klást pražské vládě neakceptovatelné podmínky.²²

Na počátku května zahájil německý tisk ostrou protičeskoslovenskou kampaň. Psalo se o nesnesitelném útisku sudetských Němců. Funkcionáři NSDAP zdůrazňovali, že do podzimu padnou československo-německé hranice. V květnu 1938 se v okolí hranic s Československem shromáždila německá armáda a denně prováděla vojenská cvičení. Na tuto provokaci odpověděla pražská vláda vyhlášením částečné mobilizace. Důsledkem mobilizace bylo urychlení plánu na rozbití Československa. Dne 28. května 1938 nechal Hitler přepracovat „Fall Grün“, kdy do 1. října měla být proti republice zahájena válka. Měla se také urychlit stavba západního valu a mobilizováno mělo být 96 divizí. V preambuli „Fall Grünu“ stojí pověstný Hitlerův výrok: „Je mým nezměnitelným rozhodnutím rozdrtit Československo v nejbližší budoucnosti vojenským úderem. Vyčkat nebo přivodit politicky vhodný okamžik, je věcí politického vedení.“

Hitler pokračoval v nenávistné rétorice, především projev z 12. září 1938 byl velice štvavý, silně protičeskoslovenský, který měl vybudit sudetské Němce k pokusu o puč.²³ Československá vláda zareagovala velice pružně a v některých místech bylo vyhlášeno stanné právo. Krátce na to následoval zákaz Sudetoněmecké strany, jejíž představitelé se stáhli do Německa.²⁴ Jednání ohledně situace v československém pohraničí nabírala na intenzitě. Dne 15. září se v Berchtesgadenu setkali Neville Chamberlain a Adolf Hitler.

²¹ VEBER, Václav; et.al. *Dějiny Rakouska*. 2. vydání. Praha: Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-239-4. str. 523

²² VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. str. 333

²³ MALÝ, Karel; et.al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2. str. 451

²⁴ Tamtéž

Na schůzce Hitler předložil návrh připojení československého pohraničí, kde žily 3 miliony Němců. Chamberlain souhlasil a následovalo jednání s francouzským premiérem Édouardem Daladierem, kde se domlouval společný postup.²⁵ Pod pohrůžkou odepření další podpory, poslala francouzská a anglická vláda tento plán 19. září do Prahy. Pražská vláda plán původně odmítla, ovšem pod nátlakem nakonec ustoupila a 21. září se podřídila.²⁶ Francie a Velké Británie vyhrožovaly, že v případě nepřijetí návrhu, nemůže Československo počítat s žádnou vojenskou podporou. Hodžova vláda druhý den po přijetí návrhu podala demisi a na její místo byla jmenována vláda generála Jana Syrového.²⁷ Francie a Anglie v roce 1938 prokázaly nevědomost o pravém významu Československa pro versailleský mírový systém, čehož pochopitelně zneužilo Německo.²⁸

Hitler nepřestával klást další požadavky a žádal další okleštění území Československa ve prospěch Maďarska a Polska. Vyhlásil tzv. „Godesbergské memorandum“, ve kterém požadoval nejenom postoupení všech území, kde žila německá populace, ale i těch regionů, kde byli Němci v naprosté menšině. Ve výsledku mělo být zabráno území, kde trvale žilo 1 116 000 Čechů a 144 000 Němců. Dne 23. září poslala Francie a Anglie do Prahy nótu, kde stálo: *„Francie nadále netrvá na dodržení rady, kterou dala československé vládě po dobu anglicko-francouzského vyjednávání. Od této doby je na československé vládě, aby přijala opatření, která bude považovat za nutná, kdyby se situace zhoršila.“*²⁹ Za souhlasu Francie a Anglie byla vyhlášena všeobecná mobilizace a celá republika byla připravena bojovat. Hitler zareagoval vyhlášením ultimáta Anglii, kdy se snažil vynutit splnění jeho nároků, jinak vyhlásí Československu válečný stav. V následujících dnech se mocnosti dohodli na mezinárodní konferenci, kde se pokusí najít mírové řešení konfliktu. Role prostředníka se ujal Benito Mussolini.

1.4 MNICHOVSKÝ DIKTÁT

„A pak v Mnichově 30. září v noci byla našemu státu a národu zasazena rána palicí do hlavy; bez naší účasti a přes mobilisaci veškeré naší branné moci byla smluvena

²⁵ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. str. 334

²⁶ MALÝ, Karel; et.al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2. str. 451

²⁷ ORT, Alexandr. *Evropa 20. století*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-87-2. str. 102

²⁸ HITCHCOCK, Edvard B. *Built A Temple For Peace: Life of Edvard Beneš*. New York; London: Harper & Bros., 1940. ISBN: 645314027, str. 215

²⁹ BENEŠ, Edvard. *Paměti I, Mnichovské dny*. Praha: Nakladatelství academia, 2008. ISBN: 978-80-200-1529-7. str. 360-361

*a podepsána čtyřmi velmocemi – a nám pak i vnucena – pro Evropu a celý svět osudná dohoda mnichovská.*³⁰

1.4.1 PRŮBĚH JEDNÁNÍ V MNICHOVĚ

Původně bylo v plánu seztvat zástupce všech zainteresovaných stran, tedy i Československa, nicméně konference se zúčastnily pouze Francie, Velká Británie, Německo a Itálie. Prezident Beneš žádal, aby bylo Československo přizváno a přitom užíval logických argumentů, že československé právo jako nutný předpoklad přijetí mezinárodní smlouvy požaduje účast našeho zástupce. Do Mnichova byla narychlo vypravena československá delegace složená z velvyslanců v Německu V. Mastného a H. Masaříka. I přes snahu přesvědčit západní mocnosti, že náš souhlas s podmínkami smlouvy byl nezbytný, byla delegace na jednání přizvána, jen aby jí byl oznámen výsledek jednání.

Jednání se zúčastnili: Francie - Édouard Daladier, Velká Británie - Neville Chamberlain, Německo - Adolf Hitler, Itálie - Benito Mussolini. Jednání započal Hitler svým projevem, kde zopakoval názor, že Československo svým jednáním ohrožuje mír a utlačuje menšiny, čemuž Německo nemůže přihlížet a opět pohrozil válkou. Chamberlain i Daladier souhlasili s podmínkou cese česko-německého pohraničí a navrhli přizvat k jednání českého zástupce za účelem zajištění hladkého předání území. Itálie a Německo s tímto nesouhlasily. Poté se ke slovu dostal Daladier, který šokoval prohlášením, že souhlas s podstoupením Sudet dal již před 10 lety, vzdor platné mezinárodní smlouvě s Československem. Chamberlainovi dělala starost reakce československé vlády. Jeho starosti rozptýlil Daladier prohlášením, že na souhlas pražské vlády se čekat nemusí. Daladierovo počínání okomentoval člen britské delegace slovy: „*Byla to skupinka na smrt vyděšených lidí, kteří neměli nejmenší výčitky svědomí z toho, že se podílejí na čtvrcení svého spojence.*“³¹

V hlavních bodech už všechny čtyři strany našly hladký konsenzus, a tak došlo k podepsání dohody. Návrh textu formálně předložil Mussolini, ovšem celá osnova návrhu byla vypracována německým ministerstvem zahraničí. Dohoda byla podepsána krátce před půlnocí 29. září 1938. Mnichovský diktát zavazoval Československo, aby Německu

³⁰ BENEŠ, Edvard. *Paměti, Od Mnichova i nové válce a novému vítězství*. Praha: Naše vojsko, 2004. ISBN: 80-206-0709-9. str. 70

³¹ ČAPKA, František; et.al. *Tragédie mnichovské dohody*, Brno, Computer Press, 2011. ISBN: 978-80-251-3376-152, str. 111

postoupilo území, kde žilo víc jak 50 % Němců a dále signatáři stanovili postup vyklízení území. Vyklízení začalo 1. a trvalo do 10. října, bylo zakázáno ničit veškerý civilní i vojenský majetek. Dále byl ustanoven mezinárodní výbor, který stanovil další oblasti, které musí být vyklizeny.³² V dohodě se neřešila pouze otázka německá, ale součástí byla i doložka řešící polské a maďarské územní nároky.

Bývalí spojenci Anglie a Francie prohlásili, že Mnichovská dohoda je pouhou deklarací již dříve schváleného anglicko-francouzského plánu ze dne 19. září. Na dotaz československé delegace do kdy musí Praha reagovat, jim bylo sděleno, že považují dohodu za přijatou.³³ Dne 30. září v ranních hodinách požádal německý velvyslanec o audienci u československého ministra zahraničí, kde předložil výsledek mnichovského jednání. Ministr zahraničí v poledne vydal prohlášení, že vůli 4 mocností o rozdělení Československa se postavit nemůže a diktát bude nucen přijmout. Československá vláda se zachovala pragmaticky, jelikož republice hrozil konflikt nejenom s výrazně početnějším Německem, nýbrž i s Polskem a Maďarskem.

Uzavření Mnichovské dohody bylo vcelku nepokrytě oslovováno v celé západní Evropě. Chamberlain i Daladier byli vítáni jako zachránci míru. V obou zemích parlament bez větších potíží schválil platnost dohody. Je spravedlivé říci, že na stranu Československa se postavila řada osobností evropské politiky. Je dobře známo stanovisko budoucího britského premiéra Winstona Churchilla, jež prohlásil: *„Je po všem. Mlčky, smutně, opuštěno a zlomeno, zapadá Československo do temnot. Muselo každopádně pykat... Britský lid by měl vědět, (...) že byla porušena rovnováha a že teď padl neblahý stín na západní demokracii. Je to teprve první doušek z kalichu, který nám bude podáván rok co rok!“*³⁴

1.4.2 OTÁZKA PLATNOSTI MNICHOVSKÉHO DIKTÁTU

Při hodnocení platnosti Mnichovského diktátu se musí vycházet z jasně daného předpokladu, že mezinárodní smlouva nesmí být uzavřena k tíži třetí strany. Tato premisa je vyjádřena v obecných zásadách mezinárodního práva a samozřejmě i v Československé ústavě z roku 1920. V ústavě je stanoveno, že státní hranice mohou být měněny pouze

³² MALÝ, Karel; et.al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2. str. 452

³³ BENEŠ, Edvard. *Paměti I, Mnichovské dny*. Praha: Nakladatelství academia, 2008. ISBN: 978-80-200-1529-7. str. 398

³⁴ ČAPKA, František; et.al. *Tragédie mnichovské dohody*, Brno, Computer Press, 2011. ISBN: 978-80-251-3376-152. str. 119

ústavním zákonem a ústavní zákony má pravomoc přijmout pouze Národní shromáždění. To se ovšem ani nesešlo k zasedání, dokument byl přijat pouze vládou a prezidentem. Lze předpokládat, že by Federální shromáždění zaujalo k Mnichovské odmítavé stanovisko.

Stejně důležitá je zásada, že smlouva musí být podepsána a přijata bez nátlaku a těžko si lze představit větší mezinárodní nátlak, než ten, který na československou vládu vyvinuly Francie a Anglie. Mnichovskou dohodou účastníci porušili své dřívější mezinárodněprávní závazky nepoužívat síly nebo hrozby silou při jednání mezi státy.³⁵ Lze vybrat několik mezinárodních smluv zavazujících účastníky mnichovské konference, které byly podpisem mnichovského protokolu porušeny: Locarnské dohody nebo Briand-Kellogův pakt.³⁶

Lze považovat za nesporné, že při podepisování smlouvy nenastala shoda vůle s projevem vůle. Hitler byl zcela nepochybně přesvědčen, že dohodu nedodrží.³⁷ I při úvaze, že mnichovský protokol nabyl právní moci, došlo k jednání Německa, které porušilo ustanovení smlouvy. Smlouva pozbyla platnosti nejpozději v březnu 1939, kdy Hitler obsadil Československo.

Z výše popsaných argumentů lze dovodit neplatnost Mnichovské dohody již od počátku. Během druhé světové války uznali neplatnost ujednání Itálie, Francie i Anglie, což bylo nezpochybnitelným diplomatickým úspěchem prezidenta v exilu dr. Edvarda Beneše. Dne 17. srpna 1944 byla podepsána československo-francouzská deklarace o tom, že obě strany považují mnichovské ujednání od počátku za neplatné. Itálie vyhlásila neplatnost dohody poté, kdy byl svržen Mussoliniho režim. Dne 26. září 1944 oznámil italský kabinet, že pokládá mnichovskou dohodu od počátku za neplatnou. Dokonce byla prohlášena neplatnost všech dokumentů narušujících celistvost Československa. Nejsložitější bylo jednání s Velkou Británií, jež odmítala neplatnost smlouvy od počátku. Britská vláda uznala pouze zánik platnosti z důvodu porušení jejího ustanovení ze strany Německa v roce 1939.

³⁵ MALÝ, Karel; et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2. str. 452

³⁶ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-88. str. 337

³⁷ Tamtéž

1.5 DRUHÁ REPUBLIKA A SITUACE NA SLOVENSKU A V PODKARPATSKÉ RUSI

1.5.1 SNAHY SLOVENSKA O FEDERALIZACI

Současně s vyhrcováním německé otázky se v nové dimenzi vynořil problém slovenský. Oficiálně se nejednalo o problém národnostní, ale politický. Slováci byli od počátku nedílnou součástí první republiky a československého národa. Ne všichni příslušníci slovenského lidu tuto myšlenku „čechoslováctví“ přijali a postupem času se čím dál hlasitěji ozývaly hlasy požadující autonomii Slovenska.³⁸ O autonomii Slovenska odmítaly diskutovat všechny dosavadní vlády. Existovaly poměrně oprávněné obavy, že by to mohlo znamenat rozpad mnohonárodnostního státu. Tomuto faktu navzdory vedla pražská vláda s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou jednání o možnosti federalizace republiky. Jednání byla nevalného výsledku, přesto se HSLS v červnu 1938 pokusila prosadit zákon o slovenské autonomii v parlamentu.³⁹ Hlinkovci uzpůsobovali postup při prosazování svých požadavků s ohledem na vývoj situace v českém pohraničí. HSLS tvořila svůj program společně s SdP tak, aby společně působili na pražskou vládu co nejdestruktivněji.

Bezprostředně po mnichovském diktátu zesílil už tak mohutný nátlak na pražskou vládu. Takřka neustále byly předkládány návrhy nařízení vlády, která by zřizovala vládní orgány na Slovensku.⁴⁰ Dne 7. října 1938 se v Žilině sešli představitelé HSLS, kteří vydali tzv. Manifest slovenského národa. Obsahem manifestu byly požadavky na sebeurčení slovenského národa a vytvoření slovenské vlády. K dokumentu se záhy připojila všechna významná slovenská politická uskupení. Československá vláda požadavkům vyhověla a s platností od 7. října jmenovala Jozefa Tisa předsedou slovenské autonomní vlády.⁴¹ Současně se Tiso a další 4 členové slovenské vlády zasedali ve vládě celorepublikové, ovšem zasedání pražské vlády se účastnili pouze v otázkách týkajících se Slovenska.

Na Slovensku se začala prosazovat vláda pouze 1 strany, ostatní uskupení se stala součástí HSLS. Hlinkova strana si vzala za vzor německou NSDAP, a tak byly zřízeny stranické ozbrojené sbory, nazývané se Hlinkova Garda. Postupem času došlo k připojení

³⁸ HARNA, Josef: *Krise evropské demokracie a Československo 30. let 20. století*, Praha: Historický ústav AV ČR, 2006. ISBN: 80-7286-104-2. str. 158

³⁹ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. str. 339

⁴⁰ MALÝ, Karel; et.al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2., str. 456

⁴¹ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. str. 339

dotatku k názvu Hlinkovy strany, nový název zněl: Hlinkova slovenská ľudová strana–Strana slovenskej národnej jednoty HSLŠ-SSNJ. Tato strana byla v podstatě jediná přípustná, a také jako jediná obsadila po volbách z prosince 1938 místa ve slovenském sněmu.

Zbývalo stvrdit proces autonomizace Slovenska ústavními zákony. Národní shromáždění přijalo dne 22. listopadu ústavní zákon č. 299/1938 Sb., o autonomii Slovenské krajiny. Stejně jako Slovensko projevila snahu o autonomii i Podkarpatská Rus a snaha to byla úspěšná, protože byl přijat ústavní zákon č. 328/1938 Sb., o autonomii Podkarpatské Rusi ze dne 22. listopadu 1938. Znění obou zákonů je takřka shodné a zavádělo stejné vztahy autonomních orgánů vůči těm celorepublikovým. Oba zákony byly napsány nekvalitně, mnoho bodů bylo sporných a velmi obecných. Těmito ústavními zákony se taktéž měnila některá ustanovení platné ústavy z roku 1920. Název se změnil na Česko–Slovenskou republiku s dodatkem, že Slovenská krajina tvoří její autonomní část.⁴²

V zákoně č. 299/1938 Sb. došlo k rozdělení pravomocí jednotlivých zákonodárných a výkonných orgánů. Úprava se týkala rovněž soustavy soudů. Ústavnímu soudu byly rozšířeny pravomoci o rozhodování o souladu zákonů přijatých sněmem Slovenské krajiny s Ústavní listinou z roku 1920 a jeho plénum bylo rozšířeno o 2 soudce volené slovenskou autonomní vládou.⁴³ Počítalo se i s vytvořením samostatné soudní soustavy v čele s Nejvyšším soudem pro Slovenskou krajinu.⁴⁴ Slovenskému sněmu byly svěřeny všechny pravomoci, jež nespádaly do působnosti orgánů celostátních. Celostátním orgánům byly ponechány pravomoci, jež se týkaly ústavy, zahraničních vztahů, národní obrany a věcí fiskálních. Zákon se věnoval volební proceduře voleb do sněmu Slovenské krajiny, jež měly probíhat podle podobných principů jako volby do zemských a okresních zastupitelstev.⁴⁵

Slovenská autonomní vláda stále stupňovala nátlak vyvíjený na pražskou vládu a stále častěji se začalo hovořit o možnosti úplného odtržení. Ústřední vláda proto v noci na 10. března 1939 nařídila vojenský zásah, kdy byly obsazeny důležité instituce autonomní krajiny. Byla odvolána slovenská vláda, v jejímž čele vystřídal Jozefa Tisa

⁴² § 1 ústavního zákona 121/1920 Sb., Ústavní listina Československa, dostupný z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

⁴³ Čl. I a čl. II ústavního zákona č. 299/1938 Sb., o autonomii Slovenské krajiny, dostupný z: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=7357&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

⁴⁴ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. str. 341

⁴⁵ Tamtéž

Karol Sidor. Odtržení Slovenska nahrávalo Hitlerovým plánům na rozbití státu. Vůdce pozval Tisa na jednání do Berlína, kde mu nabídl 2 možnosti řešení situace. Buď vyhlásí samostatnost Slovenska, nebo nebude bráněno maďarským snahám o obsazení slovenského území. Tiso požádal prezidenta Háchu o svolání krajského sněmu, na němž byl přijat zákon č. 1/1939 Sb., jímž byl vyhlášen samostatný Slovenský stát.⁴⁶

1.5.2 PODKARPATSKÁ RUS

Současně se schválením autonomie Slovenské krajiny byla vyhlášena i autonomie Podkarpatské Rusi. Stalo se tak ústavním zákonem č. 328/1938 Sb., o autonomii Podkarpatské Rusi. Ústavní zákon obsahoval pouhé 4 paragrafy a dále uváděl výčet ustanovení Ústavní listiny z roku 1920, které doznaly změn. Ústavní zákon odkazuje na znění ústavního zákona o autonomii Slovenské krajiny s tím, že všude kde se v ústavním zákoně nahoře uvedeném užívá termínu Slovenská krajina, slovenská krajská vláda, slovenská řeč – rozumí se Karpatské Ukrajině Karpatskou Ukrajinu, karpatoukrajinskou vládu a ukrajinskou řeč.⁴⁷ Moc výkonnou a vládní obstarávala tříčlenná vláda Podkarpatské Rusi a moc zákonodárnou volený sněm Podkarpatské Rusi. Členové sněmu měli být zvoleni ve svobodných volbách, přičemž první volby se konaly 12. února 1939. Sněm se ovšem nikdy nesešel k zasedání. Stejně jako na Slovensku se do čela politické reprezentace prosadila nacionalistická strana, Národní strana Ukrajinská, která se stala jedinou politickou stranou v zemi.

Dne 15. března 1939 maďarská armáda zahájila útok směřující na území Podkarpatské Rusi. V krátkém čase se jí podařilo zlomit odpor česko-slovenských vojsk a ozbrojenců organizace Síč, a tak definitivně připojili území Podkarpatské Rusi k Maďarsku.

Po válce již nedošlo k připojení Podkarpatské Rusi zpět k Československu. Na základě ústavního dekretu prezidenta republiky č. 60/1945 Sb., o přípravě provedení smlouvy mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945. § 1 ústavního dekretu zmocňoval vládu, aby vládními nařízeními připravila provedení smlouvy mezi ČSR a SSSR o Zakarpatské

⁴⁶ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. str. 348

⁴⁷ § 2 ústavního zákona č. 328/1938 Sb., o autonomii Podkarpatské Rusi, dostupný z: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t1433_00.htm

Ukrajíně.⁴⁸ Tím, že se již území Podkarpatské Rusi nepřipojilo zpět k Československu, došlo k porušení Benešovy teorie právní kontinuity, která předpokládala obnovení Československých hranic v předmnichovské podobě.

Na základě výše uvedené smlouvy bylo území Podkarpatské Rusi dne 29. června 1945 připojeno k území Ukrajiny.

1.5.3 DRUHÁ REPUBLIKA

Ve vnitropolitickém životě Československa se stala nejdůležitější událostí abdikace prezidenta Beneše 5. října 1938 a zároveň v ten den provedené jmenování vlády armádního generála Jana Syrového. Benešovo setrvání ve funkci nebylo žádoucí, jelikož měl být překážkou v dobrých vztazích s Německem. Po jeho odstoupení začala okleštěná republika úzce spolupracovat s Německem, což byla také jediná možnost, jak se vypořádat se ztrátou území a zásahy do hospodářství.

Období po přijetí Mnichovského diktátu do úplné likvidace republika 15. března 1939 se dá označit jako období přechodné. Československo jako stát jednotný přestalo fungovat po přijetí ústavních zákonů o autonomii Slovenské krajiny a autonomii Podkarpatské Rusi. Pražská vláda musela řešit mnoho jiných problémů, kterým přikládala větší důležitost, než separatistickým snahám Slováků. Změnilo se státoprávní upořádání republiky, z jednotného státu se stala federace s autonomním územím Slovenské krajiny. Nejpalčivější starosti nastaly po vystěhování 1 milionu Čechů z pohraničí. Stát se musel potýkat se skokovým nárůstem nezaměstnanosti, přerušeny byly dopravní a jiné sítě a výrazně oslabilo hospodářství, jelikož Československo přišlo o 2/5 hospodářské produkce a 1/3 zemědělského potenciálu.⁴⁹

Vláda v čele s jejím předsedou Janem Syrovým se snažila získat záruky při vyznačování nových hranic. Úkol to byl značně obtížný, jelikož kromě zabránění Sudet, si československé území nárokovaly i Polsko a Maďarsko. Státní hranice měly být stanoveny mezinárodním výborem složeným ze zástupců 4 mocností, jež podepsaly Mnichovskou dohodu a Československa. Západní demokratické státy rezignovaly na účast v tomto výboru, a tak se rozhodující vliv shromažďoval v rukou Hitlera. Československo bylo

⁴⁸ § 1 ústavního dekretu prezidenta republiky č. 60/1945 Sb., o přípravě provedení smlouvy mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině, dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-60>

⁴⁹ MALÝ, Karel; et.al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2. str. 453

nuceno akceptovat všechna německá rozhodnutí týkající se hranic. Československo vyhovělo polským nárokům takřka okamžitě. Polsko obsadilo území Těšínska a pohraniční pás na severu Slovenska, jež byly předmětem sporu již po první světové válce. Požadavky Maďarska byly mnohem rozsáhlejší. Maďarská strana si nárokovala území na jihu Slovenska, kde v té době žilo přibližně milion obyvatel. Pražská vláda se nechtěla smířit s takovými ústupky, a tak se pokusila s Maďarskem vyjednávat, leč neúspěšně. Maďarskými požadavky se zabývalo arbitrážní řízení ve Vídni, které vedli ministři zahraničí Itálie a Německa. Arbitráž přisoudila Maďarsku vše, oč žádalo a Československo se muselo výsledku podřídit.⁵⁰

Česko-Slovensko zůstalo po dobu dvou měsíců bez prezidenta, jelikož po Benešově abdikaci nebyla vůle nového prezidenta zvolit. Hlavou státu se nakonec stal Emil Hácha, který do úřadu nastoupil 30. listopadu 1938. V ten samý den podala rezignaci vláda generála Syrového. Nová vláda, kterou sestavil agrárník Rudolf Beran, se ve svém programu zaměřila na podporu hospodářství a zahraniční politiku orientovala na nacistické Německo. Národní shromáždění v podstatě rezignovalo na svou zákonodárnou funkci. Na konci roku 1938 byly vyhlášeny parlamentní prázdniny a Národní shromáždění se už ke schůzi nesešlo. Demokratické zásady v té době už v podstatě neplatily a přestávala se ctít i ústava z roku 1920. Poslední ranou do fungování státu bylo přijetí ústavního zákona č. 330/1938 Sb., jímž se výrazně zúžily kompetence Národního shromáždění, a naopak posílnila moc výkonná. Prezident byl zmocněn vydávat na návrh vlády dekrety, které měly sílu ústavního zákona. Na stejnou dobu obdržela vláda pravomoc k vydávání nařízení, které nahrazovaly zákony.⁵¹

Situaci na Slovensku autor popisuje v jiné části práce. Dne 15. března 1939 obsadilo zbytky republiky německé vojsko a Adolf Hitler vydal Výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava.

⁵⁰ ORT, Alexandr. *Evropa 20. století*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-87-2. str. 105

⁵¹ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. 345

2 PROZATÍMNÍ STÁTNÍ ZŘÍZENÍ

V této kapitole se autor zaměří na vznik prozatímního státního zřízení a na právní vývoj, jež předcházel ustanovení exilových orgánů. V úvodu kapitoly v krátkosti shrne situaci po ustanovení Protektorátu Čechy a Morava a vývoj nově vzniklého Slovenského státu. V další části této kapitoly budou uvedeny nejdůležitější orgány zřízené v exilu.

2.1 VÝVOJ SITUACE V ČECHÁCH A NA SLOVENSKU PO ROZPADU SPOLEČNÉHO STÁTU V ROCE 1939

Před vstupem německých vojsk na naše území se konala v Berlíně schůze nejvyšších představitelů zdecimovaného státu s Adolfem Hitlerem. Na této schůzi prezident Hácha spolu s ministrem Chvalkovským podepsali ortel nad osudem druhé republiky, když pod enormním nátlakem německých představitelů udělili souhlas se vstupem Wehrmachtu na české území. Tímto aktem, odporujícím platné ústavě z roku 1920, se zřekli státní suverenity Československa. Hned druhý den ráno bylo naše okleštěné území obsazeno německých vojskem.

2.1.1 PROTEKTORÁT ČECHY A MORAVA

Právním základem Protektorátu Čechy a Morava se stal Výnos Vůdce a říšského kancléře o zřízení Protektorátu Čechy a Morava ze dne 16. března 1939 (*Erlass des Führers und Reichskanzlers über das Protektorat Böhmen und Mähren*). Ke zveřejnění tohoto výnosu došlo dne 17. března 1939 ve Sbírce zákonů a nařízení pod číslem 75, tedy dva dny po vstupu německých vojsk na území republiky. Proti zřízení Protektorátu formálně protestovaly Anglie a Francie, protest to byl jen symbolický, jelikož se oba státy stále cítily vázány Mnichovskou dohodou.⁵²

Výnos určoval českým zemím postavení Protektorátu, ale Protektorátu byla odepřena státní povaha a české území se stalo integrální součástí Německé říše. Protektorát neměl mezinárodněprávní subjektivitu, pouze byla zřízena funkce vyslance protektorální vlády v Berlíně u Říšské rady.⁵³

⁵² MALÝ, Karel; et.al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2. str. 464

⁵³ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. str. 349-350

V Protektorátu působily 2 druhy orgánů, a to orgány autonomní a orgány říšské, jež byly orgánům autonomním nadřazeny.⁵⁴ Z autonomních orgánů lze zmínit hlavu Protektorátu a vládu Protektorátu, z orgánů říšských měla největší důležitost funkce říšského protektora. Do úřadu hlavy autonomní správy byl dosazen dosavadní prezident JUDr. Emil Hácha, ten v úřadu vydržel po celých 6 let okupace. Protektorální vláda často měnila své složení a během 6 let trvání Protektorátu došlo celkem k sestavení 4 vlád. Prvním ministerským předsedou se stal Rudolf Beran, jež pokračoval ve své funkci z doby druhé republiky, druhou vládu vedl Ing. Alois Eliáš, po jeho zatčení nastoupil do funkce dr. Jaroslav Krejčí a poslední premiérem byl Richard Bienert.

Protektorální soudnictví nedoznalo žádných organizačních změn. Byla pouze měněna působnost jednotlivých soudů. Vedle národních soudů, bylo zřízeno 16 soudů pro německé státní příslušníky. Delikty směřující proti okupační moci byly souzeny před speciálními soudy, kde bylo řízení zjednodušeno a zkráceno.

Na území Protektorátu platily, jak předpisy vydané protektorálními orgány a předpisy z předokupační doby, tak právní předpisy Německé říše. Oprávnění prezidenta a vlády vydávat právní předpisy se odvozovalo ze zmocnění říšského protektora. Podle nařízení o zákonodárství z Protektorátu Čechy a Morava ze 7. června 1939 mohl říšský protektor měnit protektorální právo svým dekretem. Protektor mohl dále vydávat předpisy s platností zákona, v případě kdy sám uznal, že by mohlo dojít k nebezpečí z prodlení.⁵⁵

2.1.2 SLOVENSKÝ STÁT

Přijetím zákona č. 1/1939 Sb., jímž byl vyhlášen samostatný Slovenský stát, došlo k definitivnímu vytržení Slovenské krajiny z Česko-Slovenského státu. Dne 23. března 1939 byla Slovensku vnucena Ochranná smlouva, jež sice zajišťovala nově vzniklému státu mezinárodní ochranu, ovšem za cenu značného omezení státní suverenity. Tato smlouva povinovala Slovenský stát ve vybraných geografických oblastech strpět budování německých zařízení a shromažďování Wehrmachtu. Německo-slovenská spolupráce se neustále prohlubovala, za zmínku stojí dohoda o hospodářské a finanční spolupráci. Přes deklarovanou nezávislost lze Slovenský stát považovat za německý satelit,

⁵⁴ MALÝ, Karel; et.al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2. str. 466

⁵⁵ Tamtéž, str. 477

kdy se v průběhu doby měnila míra německé ingerence z hospodářsko-politické spolupráce až po vojenské potlačení Slovenského národního povstání.

K ústavnímu zakotvení slovenské samostatnosti došlo 21. července 1939, kdy slovenský sněm přijal návrh ústavy. Ústava byla právně neurčitá kompilace prvků vytažených z několika ústav fašistických států.⁵⁶ Slovensko bylo charakterizováno jako republika v čele s prezidentem, zákonodárná moc se soustřeďovala v rukou voleného Sněmu Slovenské republiky a vláda představovala vrchol výkonné moci. Poněkud zvláštní postavení zastávala státní ráda, jež se stala v podstatě druhou komorou sněmu, mimoto jí byly ústavou přiznány politické a soudní pravomoci. Ústava v podstatě zakotvovala vedoucí úlohu HSLS, jelikož jí přiznávala prostřednictví na výkonu státní moci.⁵⁷ Podle 7. kapitoly ústavy se každý slovenský občan stal příslušníkem některého stavu. Kritériem se stalo občanovo civilní povolání. Stavby měly zabezpečovat naplnění kulturních a hospodářských zájmů svých členů. Ústava ponechala již vytvořenou čtyřstupňovou soudní soustavu, jejíž vrchol tvořily Nejvyšší správní soud, Nejvyšší soud a Ústavní senát, všechny sídlící v Bratislavě. Mimo soustavu stály soudy výjimečné a soudy osobité.

2.2 AKTIVITA ČESKOSLOVENSKÉHO ZAHRANIČNÍHO ODBOJE A ZŘÍZENÍ ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTNÍHO VÝBORU

Po 15. březnu 1939 vyslovila česká politická reprezentace, jež se uchýlila k emigraci do zahraničí, názor, že Československo nezaniklo ani po vyhlášení Protektorátu. Na půdě Společnosti národů byla přednesena stížnost proti postupu Německa a Maďarska, kterou vypracoval významný právní teoretik Hans Kelsen. Kelsen ve své studii označil Německo a Maďarsko za agresory, kteří porušili základní normy mezinárodního práva.⁵⁸ Vyslovení právní kontinuity Československa nahrávala taktéž skutečnost, že československá velvyslanectví v některých státech nebyla předána Němcům. Spojené státy Americké nikdy neuznaly existenci Protektorátu a za představitele ČSR v USA nadále považovaly velvyslance Československa ve Washingtonu, Vladimíra Hrubana.

⁵⁶ MALÝ, Karel; et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2. str. 494

⁵⁷ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. str. 365-366

⁵⁸ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 22

V této době se již začal formovat druhý zahraniční odboj, do jehož čela se postavil Edvard Beneš. Beneš vyřkl názor, že Mnichovská dohoda a Vídeňská arbitráž odporují československé ústavě, a proto se musí považovat za neplatné a nezávazné. Učinil tak v memorandu nazvaném „*Czechoslovakia after the War, Her claims a plans*“ z 13. března 1940.⁵⁹ Prvním a na delší čas jediným úspěchem odboje se stalo vytvoření Československého národního výboru se sídlem v Paříži. Výbor měl reprezentovat československý národ a řídit rodící se vojenské jednotky.⁶⁰ V čele výboru stály osobnosti, jež se podílely na vytvoření budoucí exilové vlády. Předsedou výboru byl zvolen dr. Edvard Beneš, místopředsedou Msgr. Jan Šrámek a vysoké pozice zastávali generálové bývalého československého vojska. Československý národní výbor postupně dosáhl částečného mezinárodního uznání od Francie a Velké Británie.

Československý národní výbor posléze začal jako první publikovat předpisy sloužící pro československé občany ve Francii. Postupem času byly uzavřeny mezinárodní smlouvy, jimiž se vytvořila československá armáda ve Francii, a jimiž se upravovala její organizace. Na základě těchto smluv začal Československý národní výbor publikovat vlastní nařízení, usnesení a vojenské rozkazy.⁶¹

Proti zřízení Československého národního výboru vznikla iniciativa, kterou vedl někdejší československý ministerský předseda Milan Hodža. V lednu 1940 Hodža s několika dalšími politiky vytvořili Česko-Slovenskou národní radu.

Francie a Velká Británie dlouho odmítaly zlepšení mezinárodního postavení Československého státního výboru. Rozšíření uznání ztěžoval i fakt, že v rámci československého odboje působily 2 skupiny, jež proti sobě stály v opozici. Francie a Velká Británie požadovaly po Benešovi vyřešení česko-slovenských sporů. Beneš se snažil námitkám vyhovět zejména snahou o vytvoření Národní rady, v níž by byly reprezentovány, s výjimkou komunistů, všechny politické proudy československé emigrace.⁶²

Zlom ve vývoji situace nastal až po drtivé francouzské porážce ve válce s Německem v roce 1940, po níž vedl Beneš složitá jednání o uznání československého

⁵⁹ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 23

⁶⁰ KUKLÍK, Jan. *Londýnský exil a obnova československého státu 1938 - 1945*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN: 80-7184-665-1. str. 48

⁶¹ Tamtéž, str. 50

⁶² KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 25-26

prozatímního zřízení v emigraci s britským ministerským předsedou, lordem Halifaxem. K definitivnímu uznání došlo Halifaxovými dopisy z 21. července 1940, jimiž Británie uznala přeměnu Československého národního výboru na prozatímní státní zřízení ČSR v emigraci.⁶³ Československé prozatímní zřízení postupně získalo uznání všech spojeneckých států. Sovětský svaz uznal exilovou vládu 18. července 1941. Spojené státy americké tak učinily zanedlouho dne 31. července 1941. Ve snaze pokud možno napodobit systém ústředních orgánů podle ústavy z roku 1920, bylo prozatímní státní zřízení tvořeno prezidentem republiky, vládou a Státní radou.⁶⁴ Prezident republiky Edvard Beneš pak položil právní základy nového státního zřízení vydáním ústavního dekretu č. 2/1940 Úř. věst. čsl., o prozatímním výkonu moci zákonodárné, z 15. října 1940, v důsledku něhož se stal nejvyšším právotvorným činitelem ve státě.⁶⁵

2.2.1 ORGANIZACE PROZATÍMNÍHO STÁTNÍHO ZŘÍZENÍ

Autor považuje za nezbytné vymezit vztahy mezi jednotlivými orgány a nastínit způsob zajištění financí na snahu celého odbojového hnutí, nejenom ústavních orgánů. Po tomto vymezení autor přejde k popisu jednotlivých nejdůležitějších orgánů.

2.2.2 VZTAHY MEZI JEDNOTLIVÝMI ORGÁNY A FINANČNÍ ZAJIŠTĚNÍ

Zpočátku bylo prozatímní státní zřízení představováno 3 orgány, jimiž byli prezident republiky, vláda a Státní rada. Jak se dařilo získat širší uznání na mezinárodním poli, rozšiřoval se i počet orgánů prozatímního státního zřízení. V roce 1941 nově přibyl Nejvyšší účetní a kontrolní úřad a v roce 1942 i Právní rada. Někdy bývají do jeho struktury počítány i československé bojové jednotky, soustava polních soudů a československé zastupitelské úřady.⁶⁶ Prozatímní státní zřízení mělo řešit jen ty nejnutnější úkoly a k tomu si zřizovat potřebné úřady, rozhodně nemělo ambice nahradit fungování státních orgánů.⁶⁷

⁶³ MALÝ, Karel; et.al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2. str. 505

⁶⁴ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. str. 373

⁶⁵ BUDNÍK, Josef. *Prozatímní státní zřízení Československé republiky: Poznámky k otázce kontinuity státu československého a jeho právního řádu*. Praha: Československý Kompas, 1947. str. 40

⁶⁶ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 28

⁶⁷ NĚMEČEK, Jan; ŠTOVÍČEK, Ivan a KUKLÍK, Jan. *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně 1940-1941*. Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, 2008. ISBN 80-86495-52-1. str. 90

Vztah prezidenta a vlády byl obsažen v ústavě z roku 1920. Po odeslání dopisů lordu Halifaxovi, kde se Beneš označil za druhého prezidenta republiky, jmenoval prezident exilovou vládu, jež měla podobné personální obsazení jako Československý národní výbor. Do čela vlády byl dne 22. července 1940 jmenován Jan Šrámek, který následující den kontrasignoval dopis, jímž prezident Beneš jmenoval zbytek exilové vlády. Ještě před samotným aktem uznání prozatímního státního zřízení informoval prezident Beneš o myšlence ustavení exilové vlády a jejím personální obsazení britskou stranu v dokumentu zvaném „The constitution of Czechoslovak government.“ Tímto dokumentem byl prezident posléze omezován při výběru členů první exilové vlády.

Československá exilová reprezentace deklarovala snahu o zřízení takové organizace orgánů státní moci, jež by byla co nejvíce konformní s ústavou z roku 1920. Smysl ústavy se podařilo naplnit v případě zvolení prezidenta a jmenování vlády, problém ovšem vyvstal s mocí zákonodárnou. Národní shromáždění nebylo možné v podmínkách exilu svolat k zasedání, čímž byla ochromena tvorba zákonů, předpokládaná ve zmíněné ústavě. Mezi některými československými politiky v exilu se objevil názor, že by se měl ustanovit emigrační parlament tvořený poslanci zvolenými ve volbách z roku 1935. Posléze se zjistilo, že výčet poslanců, jimž se podařilo emigrovat, nebyl příliš vysoký, tudíž bylo od této koncepce upuštěno.

Situace, které exilová vláda čelila, se někdy nazývá též stav ústavněprávní nouze, který nebyl způsoben československými ústavními orgány, nýbrž zásahem moci jiného státu. Situaci musel zachránit prezident republiky, jež s ohledem na výše zmíněné podmínky v emigraci vyhlásil „právní kontinuitu prozatímního zahraničního vládního zřízení s předmnichovským Československem, kterou představuje prezident a jím jmenovaná vláda nově uznaného Československa.“⁶⁸ Myšlenka právní kontinuity byla dále rozvedena v důvodové zprávě k ústavnímu dekretu č. 2/1940 Úř. věst. čsl., o prozatímním výkonu moci zákonodárné. V případech, kdy bylo nutné změnit platné právní předpisy, se zachovávala teze, že musí být co nejvíce šetřen smysl ústavních zákonů, respektive běžných zákonů.

Sám dr. Beneš k teorii právní kontinuity napsal ve svých pamětech: „*Neuznavše Mnichova nic z toho, co přivodil, hájili jsme a hájíme zásadu, že Československá*

⁶⁸ KUKLÍK, Jan. *Londýnský exil a obnova československého státu 1938 - 1945*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN: 80-7184-665-1. str. 54

*republika, republika Masarykova, žila a existovala i po Mnichově dál. Celá naše právní soustava mezinárodněprávně a politicky tudíž pokračuje: pro nás právně není mého odchodu z úřadu a vlastní, pro nás právně není rozbití, právně a politicky neexistuje pro nás nic, co provedl násilnický nacismus u nás po 15. březnu 1939.*⁶⁹

K chodu aparátu prozatímního státního zřízení a zajištění vojenské činnosti bylo potřeba sehnat dostatečné finanční zabezpečení. Dne 10. prosince 1940 byla uzavřena smlouva o čerpání úvěru ve výši 7,5 milionu liber mezi exilovou vládou, reprezentovanou ministrem financí Eduardem Outratou a britským ministrem financí Kinglesleyem Woodem. Částka 7,5 milionu liber odpovídala hodnotě zlata uloženého v Bank of England. Velká Británie a Československá republika se zároveň domluvily na poválečném sdružení svých zdrojů na obnovu válkou zničeného hospodářství. Součástí smlouvy bylo ujednání, že československá strana musela předkládat výpis použitých finančních prostředků a zároveň dokládat způsob jejich využití britskému ministrovi financí. Británie tak získala určitou kontrolu nad fungováním nejen vojenských jednotek, ale i civilních úřadů prozatímního státního zřízení.⁷⁰

Každoročně byla podávána zpráva o financování prozatímního státního zřízení, která byla součástí dekretu o státním rozpočtu. První rozpočet prozatímního státního zřízení byl přijat formou provizoria, jelikož smlouva o úvěru mezi ministry financí československé exilové vlády a britské vlády ještě nebyla v tu dobu uzavřena. V prosinci 1940 se ve vládě vedla politická rozprava o státním rozpočtu na rok 1941. Poté, co vláda schválila návrh rozpočtu, postoupila ho k projednání britskému Treasury, který se návrhem usilovně zabýval a souhlas s ním udělil až na počátku března 1941. Samotný dekret o státním rozpočtu byl přijat až v březnu 1941 a celková částka rozpočtu zněla na 12 285 677 liber, přičemž 10 milionů liber bylo použito na nákup vybavení pro československou armádu ve Velké Británii. Součástí dekretu o státním rozpočtu byla důvodová zpráva, která dále rozváděla důvodnost a výši jednotlivých položek.

Počáteční výše úvěru ve výši 7,5 milionu liber nebyla konečná a byla několikrát navyšována. V říjnu 1942 byla uzavřena dohoda o navýšení úvěru o 5 milionů liber. Podle

⁶⁹ BENEŠ, Edvard. *Šest let exilu a druhé světové války*. Praha: Orbis, 1947. str. 89

⁷⁰ KUKLÍK, Jan a NĚMĚČEK, Jan. *Hodža versus Beneš: Molan Hodža a slovenská otázka v zahraničním odboji za druhé světové války*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-828-X. str. 115

dopisu J. Císaře britskému ministru financí z 14. října 1945 se celková výše úvěru k roku 1945 vyšplhala na částku 17 500 000 liber.⁷¹

V následujících podkapitolách autor provede výčet nejdůležitějších orgánů prozatímního státního zřízení.

2.2.3 PREZIDENT

Prezidentem po celou dobu 6 let byl Edvard Beneš. Ten při ustavování exilové vlády prohlásil, že všechny události právní i politické, které následovaly po datu 19. září 1940, nejsou platné, tudíž i jeho abdikace z 5. října byla v rozporu s ústavou. Při prosazování své osoby, jakožto vůdce nově vznikajícího prozatímního řízení se odvolával na své platné zvolení prezidentem v prosinci 1935. Ústava z roku 1920 v § 58 poskytuje prezidentu sedmileté volební období, tudíž dle Benešovy teorie kontinuity prezidentské funkce mu mandát vypršel až začátkem roku 1943. Po skončení volebního období na konci roku 1942 se vláda usnesla vydat prohlášení o prodloužení mandátu prezidenta Beneše do konce trvání prozatímního státního zřízení z důvodu nemožnosti volby prezidenta nového.

I v dnešní době je teorie právní kontinuity předmětem právních debat, jež má řadu zastánců i řadu odpůrců. Profesor ústavního práva V. Pavlíček považuje Benešovu abdikaci z 5. října za platnou a neodvolatelnou, ale dovedl, že prezident se své funkce po britském uznání v roce 1940 znovu ujal.⁷² Beneše jako hlavu československého odboje považovaly všechny spojenecké státy. Na fakt, že Beneš zůstal v čele odboje i po uplynutí mandátu v roce 1943, mělo zásadní vliv uznání jeho osoby, jakožto prezidenta prozatímního státního zřízení, ze strany USA. Po válce byl takto schválen i Prozatímním Národním shromážděním.

Prezident měl v prozatímním státním zřízení velice silné postavení. Od Národního shromáždění převzal zákonodárnou funkci, kdy se zákony, respektive ústavní zákony přijímaly formou dekretů prezidenta republiky. Prezident byl při vydávání „dekretů se silou zákona“ omezen tak, že mohl vyhlásit pouze ty, které mu navrhla vláda. Autor se dekretální pravomoci prezidenta republiky bude věnovat v další části práce.

Prezidentu zůstaly pravomoci mu svěřené ústavou z roku 1920 v § 64, jednalo se především o reprezentaci státu navenek, sjednávání mezinárodních smluv, případně

⁷¹ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1.

str. 94

⁷² Tamtéž

vyhlašování válečného stavu. V mnoha případech byly pravomoci prezidenta podmíněny souhlasem parlamentu. Požadavek souhlasu Národního shromáždění byl nahrazen kontrasignací vlády. K realizaci předmětné pravomoci došlo 16. prosince 1941, kdy prezident Beneš vydal společně s předsedou vlády Šrámkem prohlášení, ve kterém stálo: *Prezident prohlašuje podle § 64 odst. 1 bodu 3 ústavní listiny, že Československá republika je ve válečném stavu se všemi státy, které jsou ve válečném stavu s Velkou Británií, Svazem sovětských socialistických republik nebo Spojenými státy americkými, a že válečný stav mezi Československou republikou na jedné a Německem a Maďarskem na straně druhé trvá od chvíle, kdy vlády těchto států se dopustily násilných činů proti bezpečnosti, samostatnosti a úřední celistvosti republiky.*⁷³

2.2.4 VLÁDA

Prezident Beneš jmenoval na základě § 70 odst. 1 ústavy z roku 1920 předsedou vlády Msgr. Jana Šrámka, a to k okamžiku uznání prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci, tedy k 21. červenci 1940. Zbylí členové vlády byli jmenováni prezidentem republiky se současnou kontrasignací premiéra 22. července 1940. Exilová vláda pokračovala v činnosti Československého národního výboru, přičemž mnoho členů výboru bylo jmenováno i členy nově vzniklé exilové vlády. Na přání britské strany měl být československý aparát co možná nejskromnější, a proto i počet členů vlády byl poměrně nízký. Vedle předsedy Msgr. Jana Šrámka stanuly v exilové vládě i další výrazné osobnosti Národního výboru. Ministrem zahraniční věcí se stal Jana Masaryk, ministrem financí Eduard Outrata, ministrem národní obrany gen. Sergej Ingr, ministrem vnitra Juraj Slávik, ministrem práce a sociálních věcí František Němec, dále ministři bez resortu Štefan Oususký, Ladislav Feierabend a Jaromír Nečas a členy vlády byli i státní tajemníci Rudolf Viest, Ján Pauliny-Toth a Hubert Ripka.⁷⁴ Ján Pauliny-Toth byl úzkým spolupracovníkem Milana Hodži, a proto se rozhodl místo ve vládě nepřijmout. Uvolněné místo ve vládě obsadil slovenský agrárník Ján Lichner. Postupem času se počet ministerstev rozšířil např. o ministerstvo spravedlnosti, ministerstvo průmyslu a obchodu nebo ministerstvo zemědělství.⁷⁵

⁷³ JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I.* Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 88

⁷⁴ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů.* Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 34

⁷⁵ KUKLÍK, Jan. *Londýnský exil a obnova československého státu 1938 - 1945.* Praha: Karolinum, 1998. ISBN: 80-7184-665-1. str. 54

Na prvním zasedání vlády konaném dne 23. července 1940 vystoupil prezident Beneš se svým projevem, ve kterém členům vlády zdůraznil jejich poslání navazovat na tradice první republiky a připravovat ji na nové poválečné poměry. Úkoly nově vzniklé vlády se omezily především na politické vedení československých úřadů v exilu, pečování o emigranty, politické i faktické vedení armády a války se všemi spojenci.

Činnosti vykonávané exilovou vládou se s jistými odchylkami shodovaly s činností vlády za trvání první republiky. Vláda především řídila výkon exekutivní činnosti prozatímního státního zřízení a dále vydávala podzákonné právní předpisy, nařízení.

Nezastupitelnou roli při vyjednávání mezinárodních smluv o zajištění a fungování prozatímního státního zřízení v Británii zastávaly ministerstvo financí a ministerstvo národní obrany. Mezi nejdůležitější smlouvy se nepochybně řadila československo-britská smlouva o úvěru z 10. prosince 1940 nebo československo-britská smlouva o československých vojenských jednotkách ve Velké Británii z 25. října 1940.⁷⁶

Pro postavení exilové vlády na zahraničním poli hrálo zásadní roli mezinárodní uznání jinými státy či exilovými vládami jiných okupovaných zemí. Jak už bylo řečeno, britská vláda fakticky uznala československou exilovou vládu 21. července 1940, k uznání *de iure* došlo rok poté 18. července 1941. V ten samý den došlo i uznání ze strany Sovětského svazu. Dále lze zmínit, že došlo k faktickému uznání vlády ze strany osvobozenického hnutí ve Francii vedeného Charlesem de Gaullem, anebo k uznání ze strany nizozemské exilové vlády.

2.2.5 STÁTNÍ RADA

Za oficiální datum vzniku státní rady se považuje 21. červenec 1940, kdy Velká Británie uznala existenci prozatímního státního zřízení v exilu. Vytvoření Státní rady bylo požadováno z britské strany jako jedna z podmínek uznání vlády. Ovšem skutečný počátek činnosti státní rady lze spatřovat ve vydání ústavního dekretu č. 1/1940 Úř. věst. čsl., o ustavení Státní rady jako poradního sboru prozatímního státního zřízení Československé republiky, k jehož schválení došlo až v říjnu 1940, jehož účinnost je však datována zpětně k 21. červenci 1940. Důležitou roli pro vývoj rady znamenalo přijetí ústavního dekretu prezidenta republiky 2/1940 Úř. věst. čsl., o prozatímním výkonu moci zákonodárné ze dne 15. října 1940. Prezident Beneš sice považoval Státní radu za symbol řádného

⁷⁶ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 42

parlamentního života, jelikož v exilu politické strany nemohly řádně fungovat a členové parlamentu nemohli být voleni na základě řádné soutěže politických stran, přesto Beneš na Státní radu nahlížel jako na orgán spíše politický než zákonodárný. Z tohoto důvodu prezident Beneš odmítal srovnání Národní rady a parlamentu a považoval za nutné nahlížet na Státní radu jako na orgán, který dával celému prozatímnímu státnímu zřízení demokratický ráz. Postavení Státní rady v rámci celého systému orgánů exilového státního zřízení není možné objektivně interpretovat pouze na základě výkladu ústavních dekretů o Státní radě.⁷⁷ Závažné myšlenky jsou obsaženy v dopise prezidenta Beneše adresovanému prvnímu předsedovi Státní rady Rudolfu Bechyněmu ze dne 13. října 1940, ve kterém Beneš obhajuje zvolenou formu činnosti Státní rady a omezení pravomocí Státní rady ve srovnání s plnohodnotným parlamentem.

Původně, v ústavním dekretu 1/1940 Úř. věst. čsl., byl stanoven počet členů Státní rady na 40, posléze došlo k přijetí ústavního dekretu 3/1941 Úř. věst. čsl, díky kterému se mj. nejvyšší přípustný počet členů stanovil na 50, přičemž nově měla komunistická strana garantovány 4 místa. Členy jmenoval prezident republiky vždy na dobu 1 roku, přičemž prezident republiky navrhoval předsedu a 3 místopředsedy⁷⁸, později se počet místopředsedů zvýšil na 5. Dále prezident svolával a uzavíral její zasedání, a v neposlední řadě také schvaloval konečné znění jednacích řádů, na němž se Státní rada usnesla.⁷⁹ Po přijetí ústavního dekretu z 27. října 1942 již členy vedení Státní rady nejmenoval prezident, nýbrž byli voleni plénem Národní rady. Při jmenování členů Státní rady se fakticky uplatnila kombinace několika principů, především se postupovalo podle národnostního a stranického klíče, především šlo o zastoupení slovenských, německých, popřípadě podkarpatských politiků.⁸⁰

Státní rada byla koncipována jako poradní orgán prezidenta republiky a pomocný kontrolní sbor v rámci zatímního státního zřízení Československé republiky.⁸¹ Funkce Státní rady byla dále konkretizována tak, že rada měla povinnost prezidentu a prozatímní

⁷⁷ KUKLÍK, Jan. *Londýnský exil a obnova československého státu 1938 - 1945*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN: 80-7184-665-1. str. 65

⁷⁸ § 4 ústavního dekretu č. 1/1940 Úř. věst. čsl., o vytvoření Státní rady, dostupný z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 81

⁷⁹ Tamtéž, § 5

⁸⁰ KUKLÍK, Jan. *Vznik československého národního výboru a prozatímního státního zřízení v emigraci v letech 1939-1940*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-138-2. str. 159

⁸¹ § 1 ústavního dekretu č. 1/1940 Úř. věst. čsl., o vytvoření Státní rady, dostupný z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 81

vládě podávat ve stanovených lhůtách poradní zprávy, a to ve věcech, které jí zmíněné orgány předložily. Prezident popřípadě exilová vláda tak závazně určovaly předmět jednání Státní rady, a tím byla výrazně podvázána vlastní iniciativní činnost tohoto „zahraničního parlamentu“. Vlastní iniciativa Státní rady byla omezena na vydávání tzv. memorand.⁸² Při činnosti Státní rady zastávaly důležitou funkci pracovní výbory, které projednávaly a připravovaly záležitosti jemu přikázané plénem Státní rady. Mezi nejdůležitější výbory se řadily výbor politický, finanční a rozpočtový.

Po stabilizování mezinárodně právního postavení exilové vlády vedly k návrhům zesílit postavení Státní rady a přiznat jí podíl na tvorbě dekretů podobně jako tomu bylo v případě polských exilových orgánů. Toto vedlo k přijetí ústavního dekretu z 27. října 1942, kterým se měnily první 2 ústavní dekrety o Státní radě.⁸³ Ústavní dekret výrazně posílil některé pravomoci týkající se kontroly ze strany Státní rady, konkrétně se jednalo o právo interpelace člena vlády. Členům rady náležela, za současného splnění určitých podmínek, možnost přizvat interpelovaného člena vlády na jednání Státní rady za účelem zodpovězení kladených otázek. Vedle kontrolních pravomocí nově náleželo Státní radě právo vyhotovit poradní zprávu k osnovám všech připravovaných dekretů.

Státní rada měla být zrušena dle ústavního dekretu č.13/1944 Úř. věst. čsl. z 11. dubna 1944, který určil dobu jejího zrušení na den, kdy se ustaví vláda jmenovaná prezidentem republiky se sídlem na území republiky.⁸⁴ Její zrušení pak mělo být vyhlášeno podle čl. 1 odst. 2 předsedou vlády, což se stalo 4. dubna 1945 vyhláškou č.2/1945 Sb. a její činnost měla být ukončena podle čl. 1 odst. 2 aktem prezidenta na půdě Velké Británie, což bylo provedeno listem z 12. března 1945.⁸⁵

2.2.6 PRÁVNÍ RADA

Základem pro vytvoření Právní rady se stal koncept vytvoření československé Právní rady ze srpna 1941, jehož autorem byl prezidentův poradce, Eduard Táborský. Úkolem Právní rady mělo být podávání dobrých zdání, která by vedla k sjednocování

⁸² KUKLÍK, Jan. *Vznik československého národního výboru a prozatímního státního zřízení v emigraci v letech 1939-1940*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-138-2. str. 151-152

⁸³ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 50

⁸⁴ čl. 1 ústavního dekretu č.13/1944 Úř. věst. čsl., o době trvání Státní rady, dostupný z: GRONSKÝ, Ján a HŘEBEJK, Jiří. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. str. 166

⁸⁵ GRONSKÝ, Ján a HŘEBEJK, Jiří. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. str. 166

rozhodování orgánů exilového státního zřízení a k posilování jejich odpovědnosti za věcnou správnost rozhodnutí ve vztahu k československým občanům.⁸⁶

Definitivní podoba Právní rady byla určena dokumentem, který měl formu dopisu prezidenta republiky předsedovi vlády ze dne 4. února 1942. Autorem konečného znění dopisu bylo ministerstvo spravedlnosti vedené Jaroslavem Stránským. Obsah dopisu byl téměř totožný jako návrh E. Táborského. Právní rada byla pomocný a poradní orgán, jehož hlavní úkolem bylo podávání odborných právních posudků, které hodnotily přijatá nařízení nebo rozhodnutí vlády z hlediska jejich souladu s platným československým právním řádem. Právní rada při vydávání posudků hodnotila nařízení z hlediska právního, skutkový děj jí nepříslušelo hodnotit. Kromě funkce poradní zastávala rada i funkci jakéhosi quasi-soudního orgánu pro oblast správního soudnictví. Posudky Právní rady si mohli vyžádat prezident republiky nebo Nejvyšší účetní a kontrolní úřad nebo československý občan, který se cítil dotčen na svých právech vydáním nařízení nebo rozhodnutí vlády. Právní rada neplnila roli soudního orgánu, nevydávala autoritativní rozhodnutí, její posudky měly být závazné přesvědčivostí právní argumentace.

V posudku rada hodnotila svojí příslušnost, popsala spornou věc a usnesla se, jestli je věc v souladu s platným československým právním řádem, či nikoliv, nebo odmítla o věci rozhodnout z důvodu nepříslušnosti.⁸⁷ Po vyhotovení posudku vyrozuměla žadatele a dotčený orgán. Po doručení posudku záviselo na úřadu, jestli své rozhodnutí změní, nebo jej nechá v platnosti. Právní rada se těšila velké autoritě, a proto úřady v případě vysloveného nesouladu rozhodnutí s právním řádem rozhodnutí ve většině případů změnily.

Právní rada měla 5 členů jmenovaných prezidentem republiky, přičemž o otázkách personálního složení rady se vedla diskuse, které se mj. účastnila i exilová vláda. Předsedou právní rady byl jmenován dr. A. Procházka, místopředsedou dr. Prokop Drtina a za členy dr. Vladimír Clementis, dr. Alfréd Drucker a dr. Egon Schwelb.⁸⁸ Později byla rada doplněna o šestého člena, kterým byl jmenován znalec z oboru mezinárodního práva F. Havlíček.

⁸⁶ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 54

⁸⁷ Tamtéž, str. 58

⁸⁸ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 56

Podle rozhodnutí prezidenta z 27. března 1943 měla být Právní rada stejně jako Státní rada zrušena dnem, kdy se ustaví vláda se sídlem na území republiky a podle jeho dalšího rozhodnutí z 22. února 1945 měla Právní rada ukončit svou činnost ke dni, kdy bude ukončena činnost Státní rady, což se stalo, jak autor uvedl výše, 12. března 1945.⁸⁹

⁸⁹ JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I.* Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 108

3 ZAKOTVENÍ DEKRETÁLNÍ NORMOTVORBY

V této kapitole autor provede souhrn a krátký rozbor nejdůležitějších právních předpisů, o které se opírala existence prozatímního státního zřízení a dekretální normotvorba prezidenta republiky. V první části rozebere nejdůležitější ustanovení ústavy Československého státu z roku 1920 a dalších významných předpisů týkajících se normotvorby. Při rozboru jednotlivých předpisů se zaměří na ustanovení významná pro tuto práci. V druhé části kapitoly autor rozebere proces vedoucí k přijetí dekretů.

3.1 PŘEDPISY, JEŽ SLOUŽILY JAKO PODKLAD PRO VYDÁVÁNÍ DEKRETŮ PREZIDENTA REPUBLIKY

Tato část kapitoly je zaměřena na předpisy přijaté za první republiky, které obsahovaly ustanovení, jež bylo možné použít podklad pro obhájení dekretální pravomoci prezidenta republiky.

3.1.1 ÚSTAVA Z ROKU 1920

Ústava ČSR byla přijata na zasedání Národního shromáždění ČSR dne 27. února 1920. Ústava byla publikována ve Sbírce zákonů a nařízení státu československého jako zákon uvozující Ústavní listinu Československé republiky dne 29. února téhož roku. Zákon byl publikován ve Sbírce zákonů dne 6. března 1920 pod číslem 121/1920 Sb. a jeho součástí byl uvozovací zákon a samotná ústavní listina. Současně s ústavní listinou byly přijaty některé další významné zákony. Konkrétně zákon o volebním řádu Poslanecké sněmovny, zákon o složení a pravomoci Senátu, jazykový zákon, zákon o volebním soudu a zákon o župních a okresních úřadech.

Ústava byla tvořena 6 hlavami, které se dále členily na 134 paragrafů. Původně měla být celá materie ústavy obsažena v jednom dokumentu, nakonec existovaly 3 druhy ústavních norem. Vedle Ústavní listiny byly přijaty i zákony označené jako součástky Ústavní listiny, a dále zákony, které měnily nebo doplňovaly Ústavní listinu. Samotný text ústavy ovšem nebyl nikdy novelizován a zůstal beze změn.

Jelikož v době přijetí nebylo v Československu platně zvolené Národní shromáždění, podléhalo přijetí ústavní listiny značné kritice. Na její tvorbě se nepodílely národnostní menšiny ani jiné organizace zastupující veřejnost. Samotný text ústavy vypracoval Jiří Hoetzel, který se při jeho tvorbě inspiroval z rakouské Prosinčové ústavy z roku 1867, francouzské ústavy, švýcarské ústavy a z ústav dalších států. Kvalita Ústavní

listiny byla oceněna v celé západní Evropě i v USA, především byla vyzdvihována její demokratičnost, modernost a pregnantnost vyjadřování. Za nedostatek ústavy lze jednoznačně považovat absenci jakékoliv úpravy politických stran a jiných zájmových hnutí.

Uvozovací zákon ustanovil nadřazenost ústavních zákonů nad ostatními zákony. Pro případ rozporu běžného zákona se zákonem ústavním se obyčejný zákon považoval za neplatný. Součástí uvozovacího zákona bylo rovněž zakotvení Ústavního soudu, jakožto ochránce ústavnosti. Pravomoci Ústavního soudu byly dále konkretizovány v zákoně č. 162/1920 Sb., o Ústavním soudu. Uvozovací zákon dále obsahoval obecnou derogační klauzuli, kdy dnem nabytí účinnosti ústavní listiny se ruší všechna ustanovení odporující republikánské formě státu. Uvozovací zákon rovněž obsahoval přechodná ustanovení pro období mezi přijetím ústavy a zřízením nových orgánů veřejné moci a vymezoval některé otázky časové působnosti.⁹⁰

Po obsahové stránce byla ústava konstituována tak, že po předmluvě obsažené v preambuli následovala hlava první, která charakterizovala československý stát jako demokratickou republiku v čele s voleným prezidentem, a dále určovala, že jediným zdrojem státní moci je lid.⁹¹

V hlavě druhé ústavy byla obsažena moc zákonodárná, která byla svěřena dvoukomorovému Národnímu shromáždění sestávajícímu se z Poslanecké sněmovny a Senátu. Obě sněmovní komory byly voleny na základě všeobecného, rovného, tajného a přímého hlasovacího práva, na základě zásady poměrného zastoupení. Poslanecká sněmovna čítala 300 členů a Senát 150 členů.⁹² Volební období bylo šestileté, respektive osmileté. V dalších člancích bylo upraveno aktivní a pasivní volební právo. Zakotvení Senátu mezi ústavodárné orgány bylo v tehdejší kontinentální Evropě velmi netradiční. Senát měl fungovat jako jakási brzda či rovnováha mezi ústavními silami. Platilo, že nikdo nesmí být zároveň členem obou komor a na obě funkce se zároveň vztahovala inkompabilita s funkcí župana, soudce Ústavního soudu atd.⁹³ Obě sněmovny Národního shromáždění nefungovaly nepřetržitě, nýbrž v určitých obdobích, která se označovala jako

⁹⁰ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8. str. 304

⁹¹ § 1 a § 2 ústavního zákona č. 121/1920 Sb., Ústavní listina Československé republiky, dostupný z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

⁹² Tamtéž, § 8 a § 13

⁹³ Tamtéž, § 18

„zasedání“. Zasedání byla zahájena a ukončena aktem prezidenta, přičemž prezident měl povinnost zahájit jarní zasedání během března a podzimní zasedání během října.

V ustanoveních týkajících se zákonodárného procesu ve dvoukomorovém parlamentu bylo presumováno, že návrhy zákonů bude předkládat buď vláda, nebo některá ze sněmoven. Osnovy zákonů, které nejdříve projednala Poslanecká sněmovna, musel senát projednat, až na výjimky, které představoval rozpočtový a branný zákon, ve lhůtě do 6 týdnů. Návrhy zákonů přijaté nejdříve senátem byla Poslanecká sněmovna povinna projednat ve lhůtě do 3 měsíců.⁹⁴ V případě, že nedošlo k odsouhlasení návrhu ústavního zákona v jedné z komor parlamentu, byl takový návrh zrušen a musel být předložen návrh nový. V případě, že takováto situace nastala při přijímání běžného zákona, náleželo Poslanecké sněmovně právo přehlasovat veto Senátu, a tak potvrdit původní návrh. Přehlasování veta Senátu mělo za následek přijetí návrhu.

V hlavě třetí byla obsažena moc vládní a výkonná. Ústavní listina členila hlavu třetí na tři celky, z nichž první se týkal prezidenta republiky, druhý vlády a třetí ministerstev a nižších správních úřadů. Tyto tři složky státní moci vykonávaly moc vládní a výkonnou.

Oproti dnes platné Ústavě měl prezident v Ústavní listině z roku 1920 poměrně slabé postavení. Pro všechny jemu svěřené pravomoci byla požadována kontrasignace některého z členů vlády. Volba prezidenta republiky byla v ústavě obsažena jen rámcově, a proto byla volba upravena v prováděcím zákoně č. 161/1920 Sb., o volbě prezidenta republiky. Prezidentem se mohl stát československý státní občan volitelný do Poslanecké sněmovny, který v den volby dosáhl věku 35 let. Aby byl prezident zvolen, bylo zapotřebí kvalifikované většiny obou sněmoven Národního shromáždění.⁹⁵ Volební období bylo sedmileté a nikdo nesměl být zvolen víc než dvakrát,⁹⁶ což ovšem neplatilo pro Tomáše Garrigue Masaryka.

Kompetence prezidenta republiky byly vymezeny v § 64 a z nich lze vyjmenovat např. tyto: zastupování státu navenek, sjednávání a ratifikování mezinárodních smluv, přijímání a pověřování vyslanců, vyhlášení válečného stavu nebo vypovídání války.⁹⁷ Kromě těchto prezident disponoval pravomocí sistačního veta, kdy ve lhůtě 30 dní

⁹⁴ MALÝ, Karel; et.al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2., str. 347

⁹⁵ § 57 ústavního zákona č. 121/1920 Sb., Ústavní listina Československé republiky, dostupný z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

⁹⁶ Tamtéž, § 58

⁹⁷ Tamtéž, § 64

od obdržení přijatého návrhu zákona mohl uvést připomínky. V takovém případě se návrh zákona vrátil zpět do Parlamentu, který musel původní návrh ve lhůtě 8 pracovních dní potvrdit 3/5 většinou, jinak nedošlo k jeho přijetí.

Vláda obstarávala veškerou vládní a výkonnou moc za podmínky, že tato nebyla vyhrazena prezidentu.⁹⁸ Předsedu vlády a jednotlivé ministry jmenoval prezident, avšak vláda ze své činnosti byla odpovědná pouze poslanecké sněmovně, která měla pravomoc vládě vyslovit nedůvěru.⁹⁹ Po vyslovení nedůvěry byla vláda povinována podat demisi. Pravomoci vlády byly vypočteny demonstrativně a mezi nejdůležitější patřily např.: právo vydávat nařízení k provedení zákona, Národnímu shromáždění činit návrhy zákonů a další. Mimoto měla vláda právo jednomyslně se usnést na vyhlášení všeobecného lidového hlasování k přijetí návrhu zákona, a to v případě, že Národní shromáždění nepřijalo vládní návrh zákona. Ústava přenechala podmínky konání referenda na prováděcí zákon, k jehož přijetí však z politických důvodů nikdy nedošlo.

V hlavě IV. Ústavy byla obsažena moc soudcovská a v hlavě V. byl zařazen obsáhlý katalog občanských práv, svobod a povinností.

3.1.2 ZMOCŇOVACÍ ZÁKONY

Z důvodu hospodářské krize trvající ve 30. letech 20. století byl dne 9. června 1933 přijat zákon č. 95/1933 Sb., o mimořádné moci nařizovací, kterým se na vládu po dobu trvání mimořádných hospodářských poměrů přenesla ve vybraných otázkách zákonodárná moc. Vláda byla tímto zákonem zmocněna formou nařízení přijímat celní sazebník Československé republiky a činit opatření pro přiměřenou úpravu cen a výrobních a odbytových poměrů v průmyslu, živnostech a zemědělství, jakož i pro zachování rovnováhy v hospodářství státním, státních nebo státem spravovaných podniků, ústavů, fondů a zařízení, rovněž i ústavů, fondů nebo zařízení, jež z moci zákonné vybírají příspěvky, poplatky nebo dávky.¹⁰⁰ Tímto zákonem se nařízení vlády stavěla naroveň zákonu, a to na dobu v zákoně určenou. Nařizovací pravomoc měla platit pouze do konce roku 1933, nicméně platnost zákona byla několikrát posouvána. K přijetí nařízení bylo

⁹⁸ § 64 odst. 2 ústavního zákona č. 121/1920 Sb., Ústavní listina Československé republiky, dostupný z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

⁹⁹ Tamtéž, § 75

¹⁰⁰ § 1 zákona č. 95/1933 Sb., o mimořádné moci nařizovací, dostupný z: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2290_00.htm

zapotřebí spolupodpisu prezidenta republiky a navíc jeho obsah musel být do 14 dnů od jeho přijetí schválen Národním shromážděním, jinak nařízení pozbylo platnosti.¹⁰¹

Z důvodu napjaté mezinárodní situace a hrozícího nebezpečí ze strany sousedních států byl přijat zákon č. 131/1936 Sb., o obraně státu, kterým se vládě přiznala pravomoc přijímat nařízení se silou zákona, a to ve všech záležitostech týkajících se obrany státu. O náležité zabezpečení obrany státu pečoval nově zřízený orgán, Nejvyšší rada obrany státu, jehož členy byli předseda vlády a další členové vlády.¹⁰² Nařízení se silou zákona přijímala vláda na základě usnesení Nejvyšší rady obrany státu.

Snaha slovenských představitelů o odtržení od zbytku republiky vedla k přijetí zmocňovacího zákona. A tak dne 15. prosince 1938 byl přijat ústavní zákon č. 330/1938 Sb., o zmocnění ke změnám Ústavní listiny a ústavních zákonů Česko-Slovenské republiky a o mimořádné moci nařizovací. Prezident se tímto zákonem zmocňoval, aby na jednohlasný návrh vlády, který byl přijat na zasedání vlády, na kterém měla být přítomna většina členů vlády Slovenské krajiny a aspoň jeden člen vlády Podkarpatské Rusi, k vydávání dekretů se silou ústavního zákona, které mohly měnit i platné ústavní zákony. Zmocnění prezidenta vydávat dekreta se omezovalo na období 2 let od vyhlášení účinnosti tohoto ústavního zákona.¹⁰³ V článku II se vláda, vláda Slovenské krajiny a vláda Podkarpatské Rusi zmocňovaly, aby přijímaly nařízení se silou zákona, a to ve všech věcech s výjimkou změny ústavních zákonů. Pravomoc vlády přijímat nařízení se silou zákona byla omezena na období 2 let od vyhlášení účinnosti tohoto ústavního zákona.¹⁰⁴

3.2 DEKRETY A JEJICH VZNIK

Při snaze o uznání prozatímního státního zřízení se českoslovenští politici představitelé zabývali otázkou, jakým způsobem překlenout období, kdy neexistovala reálná možnost svolání Národního shromáždění plněním ústavního úkolu zákonodárného sboru dle Ústavní listiny z roku 1920. Čas od času se mezi československými politiky v exilu objevovaly návrhy na vytvoření exilového parlamentu, který by byl tvořen poslanci

¹⁰¹ § 3 a § 4 zákona č. 95/1933 Sb., o mimořádné moci nařizovací, dostupný z: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2290_00.htm

¹⁰² § 9 a § 10 zákona č. 131/1936 Sb., o obraně státu, dostupný z: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0370_01.htm

¹⁰³ Čl. I ústavního zákona č. 330/1938 Sb., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko - Slovenské a o mimořádné moci nařizovací, dostupný z:

http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t1431_00.htm

¹⁰⁴ Tamtéž, čl. II

zvolenými ve volbách v roce 1935, doplněnými o ministry prvorepublikových vlád. Tato myšlenka byla opuštěna i proto, že by takovýto parlament nebyl příliš početný.¹⁰⁵

Československo se dostalo do stavu ústavněprávní nouze, přičemž Ústavní listina z roku 1920 s takovouto situací nepočítala a neobsahovala proto žádné řešení. Vláda a prezident se tak potýkali s problémem ústavnosti přijímaných zákonodárných aktů. Přestože existovaly některé normy poskytující vládě a prezidentovi možnost přijímat zákony namísto parlamentu¹⁰⁶, byl na základě naší ústavy z roku 1920 k přijímání zákonodárných aktů povolán výhradně parlament.

V obdobné situaci, ve které se ocitl československý exil, se nacházely i vlády jiných spojeneckých zemí. Tak například holandské královně náleželo přijímat nařízení bez souhlasu parlamentu.¹⁰⁷ Dekretální normotvorbu vykazovaly i Polsko, Francie, Belgie atd.

Při rozhodování jakou formou nahradit funkci Národního shromáždění se objevovaly úvahy, aby byla normotvorná pravomoc poskytnuta výhradně vládě, při tom se vycházelo z § 1 zákona č. 131/1936 Sb., o obraně státu. Konečné rozhodnutí o podobě exilového zákonodárství bylo učiněno v září roku 1940, pročež zákonodárná moc byla svěřena prezidentu republiky za součinnosti s exilovou vládou. Inspirací pro volbu tohoto řešení se stal ústavní zákon č. 330/1938 Sb., o zmocněních ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů Československé republiky a o mimořádné moci nařizovací z 15. prosince 1938.¹⁰⁸ Ustanovení tohoto ústavního zákona byla pro fungování exilového zákonodárství nepříhodnější, leč přímý odkaz na něj nebyl možný, protože byl přijat až po schválení Mnichovské dohody, a tudíž byl představiteli exilového státního zřízení v souladu s teorií právní kontinuity považován za neplatný. Přesto byl při přijímání ústavních dekretů v exilu zvolen stejný mechanismus, který obsahoval právě zmiňovaný ústavní dekret.

Právní zakotvení koncepce vydávání dekretů v exilu nastalo přijetím zvláštního ústavního dekretu č. 2/1940 Úř. věst. čsl., o prozatímním výkonu moci zákonodárné, ze

¹⁰⁵ KUKLÍK, Jan. *Londýnský exil a obnova československého státu 1938 - 1945*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN: 80-7184-665-1. str. 56

¹⁰⁶ viz. výše uvedený zákon č. 95/1933, zákon č. 131/1936 Sb. a ústavní zákon č. 330/1938 Sb.

¹⁰⁷ JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 17

¹⁰⁸ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 67

dne 15. října 1940, podle něhož předpisy, jimiž se měnily, rušily nebo nově vydávaly zákony, byly po dobu trvání prozatímního státního zřízení vydávány v nezbytných případech presidentem republiky na návrh vlády ve formě dekretů, jež spolupodepisoval předseda vlády, resp. členové vlády pověřeni jejich provedením.¹⁰⁹ Označení ústavní znamenalo, že v dekretu byla upravena otázka, která měnila nebo doplňovala ustanovení ústavy a musela by jinak, za normálních okolností, být řešena ústavním zákonem ve smyslu § 33 Ústavní listiny z roku 1920.¹¹⁰ Vedle ústavních dekretů prezident vydával ve stejné formě jako ústavní dekrety i běžné dekrety, jimž se upravovaly problémy méně závažné. V důvodové zprávě k dekretu prezidenta republiky ze 4. prosince 1940 byla deklarována hierarchická rovnost dekretů s běžnými zákony. Dále pro přijímání běžných dekretů platilo, že měly být vydávány jen v nezbytných případech a v duchu ústavy z roku 1920. Důvodová zpráva rovněž potvrdila právní kontinuitu prozatímního státního zřízení s Československou první republikou a dále v ní byl obsažen požadavek dodatečné ratihabice¹¹¹ přijatých dekretů zákonodárným sborem po skončení exilu.

Velká většina z více jak 30 ústavních dekretů a dekretů prezidenta republiky, které byly vydány v londýnském exilu, se týkala ustavení exilového státního zřízení, jeho rozpočtu a fungování československých vojenských jednotek v zahraničí. Poslední období normotvorby exilového státního zřízení bylo potom věnováno obnovení právního pořádku a státního zřízení na osvobozeném území Československa.¹¹²

Nyní autor uvede stanovisko Eduarda Mandlera, který vyjádřil názor, že prezident Beneš měl přiznat, že pro vydávání dekretů v exilu neměl žádnou legitimitu: *„Dekrety vydával muž, který se vydával za prezidenta podle prvorepublikové ústavy, ale nepochybně v dané chvíli s prezidentským úřadem neměl nic společného. Poté, když v roce 1938 abdikoval, byly jeho povinnosti a práva úplně stejné jako kteréhokoli jiného občana. Sama ústava z roku 1920 nemohla v exilu platit, už jen proto ne, že nebyly splněny demografické, politické a další náležitosti, které ústava nutně vyžaduje (volby, území, dvě komory parlamentu, vláda atd.). Od prvopočátku tedy šlo o dekrety vydávané mimořádnými orgány, které ustavily – včetně prezidenta – samy sebe a nebyly žádným způsobem volené.*

¹⁰⁹ TÁBORSKÝ, Eduard. *Naše věc: Československo ve světle mezinárodního práva druhé světové války*. Praha: Melantrich, 1946. str. 148-149

¹¹⁰ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 68

¹¹¹ k otázce ratihabice se autor vyjádří později v kapitole 4.1

¹¹² DEJMEK, Jindřich; KUKLÍK, Jan a NĚMEČEK, Jan. *Kauza: tzv. Benešovy dekrety. Historické kořeny a souvislosti*. Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, 1999. ISBN 80-7286-001-1. str. 41

*To je za války možné, časté a samo o sobě na tom není nic špatného. Ale legitimní by bylo tuto okolnost přiznat jako samozřejmou (za války v exilu nelze vyžadovat například volby), a pokud zahraniční odboj usiloval o předmnichovské hranice, bylo dobře myslitelné na tomto základě obnovení republiky v předmnichovských hranicích. To se nestalo.....Důležitá je realita, a ta rozhodla v jejich prospěch. Benešovu koncepci všechny antihitlerovské koalice (s výjimkou Velké Británie, která nepřijala teorii právní kontinuity s první republikou) přijaly a uznaly jako legitimní exilové orgány včetně první československé Fierlingerovy vlády. Tyto orgány proklamovaly samy sebe jako orgány vzešlé z ústavy první republiky. Pokud jde o dr. Beneše jako prezidenta, od roku 1940 nebyla na v mezinárodních stycích nastolena otázka, zda byl či nebyl zvolen prezidentem.*¹¹³

V podobném duchu zpochybňuje prezidentovu pozici i významný český politik působivší v londýnském exilovém aparátu, Štefan Osuský. Ten kritizoval svěření veškeré zákonodárné moci do rukou prezidenta Beneše, který ovšem nebyl z výkonu své funkce nikomu odpovědný, čímž vzniklo riziko libovůle jedné osoby. Veškerá moc se tedy podle Š. Osuského soustřeďovala v rukou jediné osoby a připomínala v mnohém diktátorský režim.

Autor považuje názory Emanuela Mandlera a Štefana Osuského za velmi přínosné, ovšem lze se s nimi ztotožnit pouze v některých bodech. Úkolem prozatímního státního zřízení, jak proklamovali jeho představitelé, bylo překlenout období ústavně právní nouze. Již ze samé podstaty je nemyslitelné v podmínkách exilu zcela naplnit znění ústavy z roku 1920. Beneš a ostatní představitelé si vytkli základní cíl, chovat se co nejkonformněji se zásadami právního státu obsaženými v ústavě. Nicméně k naplnění kontinuity právního státu i po válce bylo nutné, a to v co nejmenším rozsahu, ale přesto, porušit některá ustanovení ústavy z roku 1920. Duch ústavy je dle mého názoru i tak zachován. Tak si prezident přisvojil moc zákonodárnou, kterou mu zcela nepochybně prvorepubliková ústava neposkytovala ani na takové nouzové řešení nepamatovala. Prezident podle § 48 a § 47 Ústavní listiny 1920 disponoval pouze sistačním vetem, které v žádném případě nelze považovat za projev moci zákonodárné. Za předpokladu použití extenzivního výkladu lze vidět pozici prezidenta v zákonodárném procesu jako jakousi brzdu proti libovůli parlamentu. Právní experti tehdy oslovení Kanceláří prezidenta republiky zaujali

¹¹³ MANDLER, Emanuel. *Benešovy dekrety: proč vznikaly a co jsou*. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-139-6. str. 55-56

k Benešově koncepci vydávání dekretů stanovisko, ve kterém obhajovali propůjčení zákonodárné moci prezidentovi. Při obhajobě argumentovali ustanovením § 1 Ústavní listiny z roku 1920, dle které je zdrojem veškeré moci ve státě lid.¹¹⁴ Takto tedy lid v mimořádné situaci propůjčil prezidentu moc, která jinak příslušela parlamentu.

Vedle toho je třeba kladně zhodnotit, že představitelé dostáli svým slovům, že vydávání dekretů se omezí pouze na nejnutnější případy. Během londýnského období dekretální normotvorby bylo vydáno pouze 33 dekretů, což ve srovnání s polskou nebo holandskou produkcí byl počet velmi nízký. Eduard Táborský k tomuto dodal: „Skutečnost, že bylo vydáno pouze 33 dekretů....., svědčí o tom, že vláda president a vláda omezili vydávání dekretů na případy jen naprosto nutné, a že vycházejí z principu právní kontinuity, snažili se co nejvíce vystačiti s řádnými právními normami z doby předmnichovské.“¹¹⁵ S názorem Eduarda Táborského se v tomto bodě autor beze zbytku shoduje.

V podmínkách, kdy neexistuje reálná možnost svolání zákonodárného sboru, je dle autorova mínění nezbytné, aby se do čela postavila jedna významná osobnost, která se bude chovat do jisté míry autoritativně. Skutečnost, že do čela odboje sám sebe jmenoval Edvard Beneš, nemohla být nikterak překvapující. Jednak se mohl opírat o skutečnost, že jeho prezidentský mandát z roku 1935 ještě nevypršel, a dále byly dostatečně známé jeho demokratické postoje a riziko, že by od nich ustoupil, nebylo vysoké. Dle autorova názoru, právě osoba dr. Beneše byla zárukou demokratičnosti prozatímního státního zřízení. Jelikož nebylo možné v podmínkách exilu provést demokratickou volbu vůdce odbojového hnutí, bylo nezbytné zvolit autoritativní přístup, aby se dále neoddalovalo uznání ze strany jiných států. Vedle těchto faktů, osoba Beneše byla v zahraničí vesměs bez výhrad uznána a respektována, což usnadnilo pozici při vyjednávání uznání prozatímního státního zřízení.

V počáteční fázi byl do procesu vydávání dekretů zapojen pouze prezident a vláda, ovšem postupem času se proces vydávání dekretů zkvalitňoval. Do procesu byly zapojeny další orgány, jako Státní rada a Právní rada, které měly za úkol kontrolovat a připomínkovat znění návrhů dekretů, čímž dle autora došlo k dostatečnému naplnění zásady demokratičnosti plynoucí z Ústavní listiny 1920. Autor se domnívá, že

¹¹⁴ § 1 odst. 1 ústavního zákona č. 121/1920 Sb., Ústavní listina Československé republiky, dostupný z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

¹¹⁵ TÁBORSKÝ, Eduard. *Naše věc: Československo ve světle mezinárodního práva druhé světové války*. Praha: Melantrich, 1946. str. 164

v podmínkách exilu nebylo možné vymyslet ústavně konformnější způsob kooperace orgánů prozatímního státního zřízení při vydávání ústavních dekretů, respektive běžných dekretů. Dále je potřeba říci, že i exilové orgány jiných demokratických států fungovaly na podobném principu jako systém československý.

3.3 PROCES PŘIJÍMÁNÍ DEKRETŮ

Během existence prozatímního státního zřízení se vyvíjel způsob přijímání dekretů. Obecně lze hodnotit proces tak, že s postupujícím časem se zkvalitňovaly přípravné práce a samotný text byl právně přesnější, k čemuž výrazně přispěla Právní rada. V procesu přijímání dekretů příslušelo exilové vládě zásadní postavení. Vlastní přípravné práce zastávala příslušná ministerstva, která taktéž prezidentu předkládala ke schválení jednotlivé návrhy. Nejdůležitější roli hrály především ministerstvo spravedlnosti, ministerstvo vnitra, ministerstvo obrany a ministerstvo financí. Při tvorbě návrhů dekretů příslušelo důležité postavení i Kanceláři prezidenta republiky, tvořené jmenovitě kancléřem Smutným, politickým referentem Drtinou a zvláštním poradcem Táborským. Řada návrhů se také zrodila v expertních komisích, které působily napříč jednotlivými ministerstvy. Jednotlivé návrhy vyhotovené ministerstvy či expertními komisemi procházely ve vládě připomínkovým řízením, až posléze mohly být schváleny a předloženy k podpisu prezidentu republiky.

3.3.1 PRAVIDLA PRO PŘIJÍMÁNÍ DEKRETŮ

Po určitém provizoriu se koncem roku 1940 postupně propracoval systém pravidel pro projednávání osnov uvažovaných norem a předkládání návrhů dekretů do vlády. Příslušnou směrnicí rozeslalo Předsednictvo ministerské rady zúčastněným subjektům 28. května 1941. Podle ní ministerstvo, které návrh vypracovalo, jej také rozeslalo všem ostatním ústředním úřadům prozatímního státního zřízení.¹¹⁶ Jednotlivé dotčené orgány měly na vyhotovení připomínek stanovenou přiměřenou lhůtu, která nemohla být delší než 14 dnů. Při stanovení délky lhůty se vycházelo z neodkladnosti návrhu či z jeho složitosti. Po přijetí připomínek následovalo jejich rozeslání ostatním orgánům a konečný návrh se předložil Předsednictvu ministerské rady. Ta návrh rozeslala jednotlivým ministrům, kteří dostali přiměřenou lhůtu k seznámení se s návrhem. Vláda posléze o osnově návrhu

¹¹⁶ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 76

jednala na svém zasedání a v případě, že návrh schválila, předložila jej k signaci prezidentu republiky.

V počátečních fázích prozatímního státního zřízení se prezident příliš nezapojoval do přípravy návrhů jednotlivých dekretů. To se ovšem změnilo s blížícím se koncem války, kdy byly přijaty právně i politicky nejdůležitější dekreta. Od roku 1944 se pravidelně scházel s ministry, aby s nimi prodiskutoval kontroverzní návrhy. Ke konci války se dokonce na vytváření některých návrhů přímo podílel prezidentův tajemník, Eduard Táborský.

Proces přijímání ústavních dekretů se od procesu přijímání běžných dekretů nijak neodlišoval, nebyla požadována ani zvláštní procedura přijetí či projednávání (např. kvalifikovaná většina hlasů apod.), a to ani ve vládě ani ve Státní radě. Jednalo se tedy o dekreta flexibilní, nikoliv rigidní.¹¹⁷

3.3.2 PORADNÍ ZPRÁVY STÁTNÍ RADY

„Již jsme viděli, že na základě ústavního dekretu prezidenta republiky z 27. října 1942, kterým se měnily první dva ústavní dekreta prezidenta republiky o Státní radě, se na projednávání a přijímání dekretů prezidenta republiky začala významně podílet také Státní rada. To vyjadřoval i uvozovací text dekretů, který u nejvýznamnějších dekretů a ústavních dekretů let 1944 a 1945 zněl: K návrhu vlády a po slyšení Státní rady.“¹¹⁸

Během procesu přijímání dekretu, který jako první byl přijat na návrh vlády se souhlasem Státní rady, vyvstal problém spolupráce vlády se Státní radou. Státní rada obdržela k vyhotovení poradní zprávy pouze týdenní lhůtu, která jejím představitelům připadala velmi krátká, a tak pro příště platilo, že návrh dekretu včetně důvodové zprávy má být radě zaslán s dostatečným předstihem. Tento problém byl s konečnou platností vyřešen přijetím novely jednacího řádu Státní rady z 18. listopadu 1942. Státní rada od té doby postupovala při vypracovávání poradní zprávy následujícím způsobem. Osnova návrhu byla nejdříve postoupena specializovanému výboru, který si ze svých řad zvolil zpravodaje. Zpravodaj zahájil zasedání výboru přednesem osnovy návrhu, následně se mohl výbor usnést, že bude od příslušného člena vlády žádat vysvětlení přímo na zasedání výboru. Poradní zprávu

¹¹⁷ SPIRIT, Michal. *Tzv. Benešovy dekreta - předpoklady jejich vzniku a jejich důsledky*. Praha: Oeconomia, 2004. ISBN 80-245-0755-2. str. 184

¹¹⁸ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 77

přijímala Státní rada formou usnesení, přičemž pro přijetí zprávy byl požadován souhlas alespoň poloviny členů pléna rady.

Vliv Státní rady se v procesu přijímání dekretů neustále zvyšoval, což se například projevilo při diskuzi o podobě dekretu o obnovení právního pořádku nebo i dalších dekretů přijatých ke konci londýnského exilu.

3.3.3 POZICE MINISTERSTVA ZAHRANIČÍ V LEGISLATIVNÍM PROCESU

Ministerstvo spravedlnosti nebylo součástí orgánů prozatímního státního zřízení od jeho počátku. Vznik ministerstva spravedlnosti se datuje k 27. říjnu 1941, kdy vyvstala nutnost zřídit nové resorty. V čele ministerstva stál již od jeho zřízení významný český politik a právník, dr. Jaroslav Stránský.

Postavení ministerstva spravedlnosti v rámci orgánů exilového zřízení bylo zcela klíčové. Ministerstvo bylo nuceno se vypořádat s řadou otázek, které měly pro československé občany v exilu dalekosáhlé důsledky, tak například stálo před problémem soudní ochrany československých státních příslušníků v otázkách občanskoprávních. Ministerstvo zahraničí si nechalo od Právní rady vypracovat posudek, zda je reálné a účelné zřídit na britském území vlastní soudní stolicí, která by rozhodovala spory ve věcech civilních. Právní rada ministerstvu doporučila, aby řešení těchto kauz nechalo na dobu po skončení války. Právní rada zdůvodnila svůj názor především tím, že dané případy se nejevily být v žádném případě případy nezbytnými a vedle toho by zřízení věcně a místně příslušného československého soudu na cizím území vyžadovalo dle platného mezinárodního práva veřejného souhlasu britské vlády. Mimoto, anglické vnitrostátní právo podmiňovalo zřízení cizího soudu na svém území přijetím příslušného zákona.¹¹⁹

V rámci legislativního procesu zastávalo ministerstvo spravedlnosti funkci jakési právní poradny vlády. Nejvyšší představitelé ministerstva zastávali názor, že dekrety měly být vydávány pouze v nezbytných případech. To se projevilo například při projednávání nové úpravy vyživovacích příspěvků na manželku a děti vojáků sloužících v československé armádě ve Velké Británii, kdy se nejprve uvažovalo o tom, že daný problém bude řešen přijetím dekretu prezidenta republiky, ovšem na zásah ministerstva spravedlnosti bylo nakonec přijato pouze vládní usnesení.

¹¹⁹ JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I.* Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 110

Ministerstvo při své činnosti hojně spolupracovalo se spojeneckými právníky, britskými univerzitami a dalším právními experty. V řadě otázek z oboru práva mezinárodního a trestního se úředníci ministerstva účastnili prací v mezinárodních komisích, které se zabývaly důležitými otázkami této války i budoucí právní organizací poválečnou.¹²⁰

3.3.4 ROLE PRÁVNÍ RADY, EXPERTNÍCH KOMISÍ A SPOLKU ČESKOSLOVENSKÝCH ADVOKÁTŮ V EXILU PŘI TVORBĚ DEKRETŮ

Od počátku roku 1942 byl proces přípravy a přijímání dekretů prezidenta republiky doplněn o expertní posuzování Právní radou.¹²¹ Právní rada byla složena z odborníků na různá odvětví práva, přičemž jednotlivé osobnosti Právní rady se podíleli na tvorbě textu dekretů ještě před vznikem tohoto orgánu. Mnoho z právních expertů bylo členy Spolku československých advokátů v exilu nebo meziministerských komisí. Kromě Právní rady zřídila vláda svým usnesením ze dne 3. prosince 1942 při ministerstvu vnitra meziministerskou komisi pro přechodná opatření právní, které předsedal Dr. Alfred Procházka (předseda Právní rady). Tato komise vypracovala rámcový návrh ústavního dekretu a důvodové zprávy o obnovení právního pořádku.¹²²

Spolek československých advokátů v exilu se vytvořil v průběhu druhé světové války, přičemž jeho členy byly převážně němečtí a židovští emigranti. Spolek sám sebe považoval za stavovskou odbornou organizaci československé advokacie v zahraničí, za jakýsi poradní sbor v oblasti hospodářské a právní. Spolek se po dobu své existence snažil přesvědčit exilovou vládu, aby ho uznala za stavovský orgán, a aby mu svěřila podíl na přípravě poválečných právních poměrů v ČSR. V čele spolku stál předseda Heřman Růžička a místopředsedové Lev Ringwald, Pavel Posamentir. Několik členů se taktéž aktivně podílelo na činnosti prozatímního státního aparátu v Londýně. Jmenovitě tak činili Egon Schwelb, J. W. Brügea, B. Ečer nebo Pavel Körbel. Odborníci působící zároveň v Právní radě se přičinili o podobu textů osnov ústavního dekretu o obnovení právního pořádku, ústavního dekretu o národních výborech, retribučního dekretu a dalších. Dalším významným příspěvkem k rozvoji exilové právní vědy bylo vydávání měsíčníku zvaného *Zprávy*, ve kterém osobnosti právního života reprezentovali svoje osobní stanoviska,

¹²⁰ JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I.* Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 111

¹²¹ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů.* Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 79

¹²² JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I.* Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 108

názory a komentáře sloužící jako právní výklad jednotlivých ustanovení dekretů. Pravděpodobně nejkvalitnější komentář napsal Egon Schwelb, který se ve své publikaci zaměřil na vysvětlení ústavního dekretu prezidenta republiky ze 3. srpna 1944 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku.

Při procesu vytváření osnov dekretů působily rozličné odborné komise tvořené právními experty, jejichž činnost řídil druhý administrativně právní odbor ministerstva vnitra. V průběhu fungování prozatímního státního zřízení byla vytvořena řada odborných komisí, které se podílely na přípravě předpisů působících po skončení Protektorátu Čechy a Morava. Nejdůležitější místo mezi nimi zaujímala první odborná skupina, tvořená právníky úřadů prozatímního státního zřízení, která byla vytvořena roku 1942. Ta měla společně s Právní radou za úkol vypracovat odborné stanovisko, ve kterém měla posoudit použitelnost československých normativních aktů po skončení války. Tato komise se posléze přeměnila na zvláštní expertní komisi, pro kterou se vžil název „komise pro přechodná opatření právní.“ V komisi pro přechodná opatření právní zasedali: předseda Právní rady A. Procházka, V. Znojemský, V. Beneš a J. Czesany.¹²³ Později se význam komise na legislativním procesu ještě zvýšil. Již pod novým označením Stálá komise pro přechodná opatření právní si mohla vyžádat odborná stanoviska od Právní rady, které byly posléze použity jako podklad pro vytváření osnov dekretů a nařízení vlády. Systém spolupráce jednotlivých komisí na tvorbě dekretů byl do konce války znovu vylepšen. Po krátké rozpravě byl přijat návrh ministra vnitra J. Slávika, který doporučil vytvořit 2 orgány, které mezi sebou budou spolupracovat. V první fázi působil tzv. Expertní komitét úředníků, který pro legislativní výbor ministrů, který působil ve druhé fázi procesu, opatroval podklady.

Další komise měly obstarat přípravu osnov dekretů v oblasti potrestání válečných zločinců a v oblasti národního hospodářství.

Příprava osnovy návrhu dekretu o státním občanství osob s národností maďarskou a německou a možnosti jejich případného odsunu z československého území byla svěřena Mezinárodnímu ústavu ministerstva zahraničních věcí.

¹²³ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 79

3.4 LEGISLATIVA V TZV. KOŠICKÉM OBDOBÍ

Exilová reprezentace v čele s prezidentem Benešem deklarovala myšlenku, že poté co bude osvobozena alespoň část území „předmnichovského“ Československa, přesunou se vrcholní představitelé na osvobozené území. Dekretální normotvorba byla ovlivněna jednak vyhlášením tzv. Košického vládního programu a jednak tím, že se procesu dále neúčastnily Státní rada ani Právní rada.

Původně měly dekrety přijaté v londýnském exilu platit pro celé původní území Československa. Na Slovensku se do čela protifašistického hnutí prosadila Slovenská národní rada, která razila myšlenku obnovy původního Československa za současného zrovnoprávnění obou národů. Slovenská národní rada byla vytvořena „*tzv. Vánoční dohodou, která se považuje za dokument zásadního významu, který tvořil základ obnovení Československé republiky, státu dvou rovnocenných národů, a určil politický program osvobozeného Slovenska. Stal se též východiskem pro vypracování Košického vládního programu.*“¹²⁴

Vedle ustanovení, ve kterých se Slovenská národní rada přikláněla k obnově soužití Čechů a Slováků v jednom státě, tvořily program SNR i body, které vyhlášovaly nezávislost na londýnské exilové vládě. V nařízení č. 1/1944 Sb. n. SNR z 1. září 1944 přebírala SNR na Slovensku veškerou zákonodárnou, výkonnou a vládní moc. Zákonodárná moc byla prováděna formou nařízení.¹²⁵

V § 2 nařízení bylo stanoveno, že „*v platnosti zůstávají všechny zákony, nařízení a opatření, které neodporují duchu republikánsko-demokratickému.*“¹²⁶ Tímto ustanovením se dostala SNR do přímého konfliktu s myšlenkami londýnského hnutí, které naopak považovalo všechny právní předpisy přijaté po „Mnichovu“ za neplatné.

SNR svůj vztah vůči londýnskému exilovému zřízení deklarovala ve 2 usneseních ze září a října roku 1944. V nich SNR vyslovila, že prozatímní státní zřízení v Londýně je zahraniční reprezentací Československa v zahraničí.

¹²⁴ ŠOVČÍKOVÁ, Darina. *Slovenská národná rada v protifašistickom odboji a SNP*. Banská Bystrica: Štátna vedecká knižnica, 1989. str. 16-17

¹²⁵ DEJMEK, Jindřich; KUKLÍK, Jan a NĚMEČEK, Jan. *Kauza: tzv. Benešovy dekrety. Historické kořeny a souvislosti*. Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, 1999. ISBN 80-7286-001-1. str. 45

¹²⁶ § 2 nařízení Slovenské národní rady č. 1/1944 Sb.n. SNR, o vykonávání zákonodárné, vládní a výkonné moci na Slovensku, dostupné z: GRONSKÝ, Ján a HŘEBEJK, Jiří. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. str. 242

Nabytím účinnosti nařízení SNR č. 30/1945 Sb.n. SNR ze dne 21. dubna 1945 o zákonodárné moci na Slovensku pozbylo platnosti nařízení č. 1/1944 SNR. V § 1 odst. 1 bylo potvrzeno, že zákonodárnou moc Slovensku vykonává SNR s dovětkem: „*v duchu upřímné shody s prezidentem a vládou Československé republiky.*“¹²⁷ V odst. 2 nařízení bylo uvedeno, že „*zákonodárnou moc ve věcech celostátní povahy vykonává prezident republiky po dohodě se SRN. K tomu aby některé věci byla přiznána celostátní povaha, bylo potřeba dohody vlády Československé republiky a Předsednictva SNR.*“¹²⁸ K naplnění čl. 1 došlo dne 2. června 1945 tzv. 1. pražskou dohodou, kdy se československá vláda dohodla se SNR, které věci jsou vyhrazeny vládě a které může spravovat SNR. Později došlo k úpravě 1. pražské dohody, a to přijetím 2. a 3. pražské dohody. Naplnění smyslu dohod po válce nikdy nedošlo, protože po únoru 1948 se shromažďovala veškerá moc v rukou komunistické strany.

Kromě toho, že výše uvedenými událostmi se na Slovensku měnila územní platnost dekretů, došlo i ke změně v procesu jejich vydávání. Dne 22. dubna 1945 totiž došlo k přijetí ústavního dekretu prezidenta republiky č. 3/1945 Úř. věst. čsl., o výkonu moci zákonodárné v přechodném období. V čl. 1 stojí, že „*pravomoc prezidenta vydávat dekrety k návrhu vlády, dle §2 ústavního dekretu č.2/1940 Úř. věst. čsl. se prodlužuje až do doby, kdy se ustaví prozatímní zákonodárný sbor Československé republiky.*“¹²⁹ V čl. 2 bylo stanoveno, že „*účinnosti nabývá tento dekret dnem, kdy je vláda jmenovaná prezidentem republiky, se sídlem na území republiky.*“¹³⁰ K ustanovení vlády předpokládanému v čl. 2 došlo 22. dubna 1945. V souladu s čl. 3 dekretu již prezident neměl povinnost si k vydání dekretu vyžádat svolení Státní rady, a proto Státní i Právní rada byla zrušena právě k okamžiku ustanovením vlády.

¹²⁷ § 1 odst. 1 nařízení Slovenské národní rady č. 30/1945 Sb.n. SNR, o zákonodárné moci na Slovensku, dostupné z: GRONSKÝ, Ján a HŘEBEJK, Jiří. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. str. 242

¹²⁸ Tamtéž, § 1 odst. 2

¹²⁹ čl. 1 ústavního dekretu č. 3/1945 Úř. věst. čsl., o výkonu moci zákonodárné v přechodném období, dostupný z: JECH, Karel a Karel KAPLAN. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 196

¹³⁰ Tamtéž, čl. 2

4 NEJDŮLEŽITĚJŠÍ DEKRETY PREZIDENTA REPUBLIKY

Tuto část práce považuje autor za samé těžiště celé práce. U každého úseku dekretální normotvorby autor nejdřív provede povšechný výčet všech dekretů a následně blíže rozebere ty nejzásadnější dekrety. V úvodní části kapitoly autor rozebere dekrety významné pro samotné fungování prozatímního státního zřízení. Následovat budou dekrety zakotvující proces přijímání dekretů a v poslední části kapitoly se vyskytnou dekrety vydané ke konci druhé světové války.

4.1 FORMÁLNÍ NÁLEŽITOSTI DEKRETŮ A RATIHABICE

Autor považuje za důležité uvést, jaké formální náležitosti obsahovaly všechny přijaté dekrety. Mimo formální náležitosti dekretů se autor zabývá i otázkou ratihabice dekretů.

4.1.1 UVOZENÍ DEKRETŮ

V hlavičce jednotlivých dekretů se vždy uvádělo číslo, pod kterým byl dekret vyhlášen, datum, místo vyhlášení a jeho název. První dekrety prezidenta republiky se uvozovaly větou: „*K návrhu vlády ustanovuji.*“ Po uvození následoval samotný text dekretu a na poslední straně se nacházely podpisy prezidenta, předsedy vlády a ministrů, jejichž oboru působnosti se dekret dotýkal.

Po začlenění Státní rady do procesu přijímání dekretů se změnila i úvodní část dekretů. Dekrety se nově uvozovaly formulací: „*K návrhu vlády a po slyšení Státní rady ustanovuji.*“ Vedle toho významnější dekrety uvozovala preambule, ve které bylo uvedeno zdůvodnění a základní pohnutky vedoucí k přijetí toho kterého dekretu. Například v preambuli ústavního dekretu prezidenta republiky č. 18/1944 Úř. věst. čsl., je uvedeno: „*Vycházejí ze základní zásady platné ústavní listiny Československé republiky, že lid je jediným zdrojem veškeré státní moci v republice Československé, a navazuje na vládní prohlášení ze dne 16. dubna 1944, ustanovují k návrhu vlády a po slyšení Státní rady, že svrchovaný lid na osvobozeném území republiky bude tuto moc v přechodném období vykonávat takto:*“¹³¹

¹³¹ preambule ústavního dekretu prezidenta republiky č. 18/1944 Úř. věst. čsl., o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění, dostupná z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I.* Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 123

Poté co došlo k ustanovení Slovenské národní rady se dekrety s celostátní platností v souladu s § 2 nařízení č. 30/1945 Sb.n. SNR uvozovaly: „*K návrhu vlády a po dohodě se Slovenskou národní radou ustanovuji.*“ Uvození dekretů bez celostátní působnosti se vrátilo do stejné podoby jako v počátcích prozatímního státního zřízení.

4.1.2 PUBLIKACE V ÚŘEDNÍM VĚSTNÍKU ČESKOSLOVENSKÉM

Úřední věstník československý vycházel jako úřední list vlády Československé republiky v Londýně. Byl pokračováním Úředního věstníku československého v Paříži. (Vyhláška vlády Československé republiky ze dne 16. srpna 1940, č. 3 Úř. věst. čs., o Úředním věstníku československém.)¹³² Tato úprava byla ovšem pouze provizorní. K definitivní úpravě došlo přijetím dekretu č. 4/1940 Úř. věst. čsl., jímž se upravovalo veřejné vyhlášení nově vydávaných právních ustanovení československé vlády ze dne 26. října 1940.

V Úředním věstníku československém byly publikovány ústavní dekrety, běžné dekrety, nařízení vlády, mezinárodní smlouvy a další právní ustanovení či oznámení.¹³³ U dekretů byla dále stále stanovena účinnost dekretů. Účinnost byla nastavena tak, že pokud není v dekretu nebo nařízení stanoveno jinak, počíná se jeho účinnost 30 dnů po vyhlášení.¹³⁴ Od okamžiku, kdy dekrety nabývaly účinnosti, je nutno oddělit dobu vyhlášení dekretů. Tím se rozumí datum vydání toho kterého čísla Úředního věstníku.

Každý dekret, jenž vyšel v Úředním věstníku, obdržel vlastní pořadové číslo na základě předem stanoveného klíče. Klíč byl stejný jako v případě číslování zákonů ve Sbírce zákonů. Na každý rok připadala nová řada čísel, přičemž čísla jednotlivých dekretů byla určena datem jejich přijetí. Každá číselná řada byla uzavřena ke konci kalendářního roku. Dále se každý ročník Úředního věstníku štěpil na dvě částky, z nichž první obsahovala dekrety prezidenta republiky, státní smlouvy a nařízení a vyhlášky vlády. V druhé části se nacházely méně důležité písemnosti, dokumenty a oznámení.

Redakcí úředního věstníku bylo pověřeno Předsednictvo ministerské rady, které přijímalo texty vyhlášek od dotčených ministerstev. Předsednictvo při vedení věstníku často kooperovalo taktéž s Kanceláří prezidenta republiky. V § 6 dekretu bylo stanoveno,

¹³² GRONSKÝ, Ján a HŘEBEJK, Jiří. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. str. 166

¹³³ § 2 a § 3 ústavního dekretu č. 4/1940 Úř. věst. čsl. jímž se upravuje veřejné vyhlášení nově vydávaných právních ustanovení československé vlády, dostupný z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 95

¹³⁴ Tamtéž, § 4

že tento dekret pouze doplňuje platné prvorepublikové zákony č. 139/1919 Sb., o sbírce zákonů a č. 500/1920 Sb., o nařízení státu československého.¹³⁵

Úřední věstník československý zanikl 23. června 1945, kdy byl přijat ústavní dekret prezidenta republiky č. 19/1945 Sb., kterým se zaváděla Sbíрка zákonů a nařízení Československé republiky. Od té chvíle se dekrety prezidenta republiky, zákony nebo např. nařízení vlády nově uveřejňovaly právě ve Sbírce zákonů. Současně s dekretem č. 4/1940 Úř. věst. čsl. pozbyly platnosti i předchozí prvorepublikové zákony upravující publikaci právních předpisů, tedy zákon č. 139/1919 Sb. a zákon č. 150/1920 Sb.

4.1.3 RATIHABICE

Požadavkem ratihabice dekretů prezidenta republiky byla vyjádřena zásada, že veškerá normotvorná činnost státního zřízení v zahraničí je podřízena vůli svrchovaného lidu doma, který byl podle ústavní listiny jediným zdrojem veškeré státní moci. Zároveň tím byla konkretizována zásada obsažená již v ústavním dekretu č. 2/1940, že jde jen o zatímní státní řízení vynucené nemožností postupovat plně podle ústavní listiny.¹³⁶ První zmínka o nutnosti ratihabice se nacházela v důvodové zprávě k zmíněnému dekretu č. 2/1940 Úř. věst. čsl.

Právně byl požadavek ratihabice zakotven v čl. 5 ústavního dekretu prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku. V odstavci 1 daného ústavního dekretu stálo: „*ústavní dekrety č. 1/1940 Úř. věst. čsl., č. 2/1940 Úř. věst. čsl., jako i další dekrety vydané prezidentem republiky podléhají dodatečnému schválení příslušnými ústavními činiteli.*¹³⁷ Z toho vyplývá, že ratihabici měl provést ústavně zakotvený orgán, který představoval vůli lidu. Počítalo se, že na území osvobozeného Československa ratihabici provede Prozatímní národní shromáždění. Velmi diskutována byla otázka, zda má Prozatímní národní shromáždění dostatek legitimacy k provedení ratihabice. Nedostatek legitimacy měl spočívat v tom, že členy Prozatímního národního shromáždění se stali politici zvolení v předchozích předmnichovských volbách do Národního shromáždění, a tak se nedalo považovat jeho složení dostatečně

¹³⁵ § 6 ústavního dekretu č. 4/1940 Úř. věst. čsl. jímž se upravuje veřejné vyhlášení nově vydávaných právních ustanovení československé vlády, dostupný z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I.* Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 95

¹³⁶ JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I.* Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 23

¹³⁷ Čl. 5 odst. 1 ústavního dekretu č. 11/1941 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku, dostupný z: GRONSKÝ, Ján a HŘEBEJK, Jiří. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945).* Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. str. 178

reprezentativní. Zastáncem této teze byl i předseda Právní rady A. Procházka, který se po osvobození stal členem vlády. Ten navrhoval, aby ratihabici provedlo až řádně zvolené Národní shromáždění.

V poválečných podmínkách ovšem nebylo možné vyhlásit volby do nového národního shromáždění dříve než 6 měsíců po osvobození. V dekrettech se ovšem řešily často otázky zásadního právního významu, jež nesnesly odkladu, proto je nutné hodnotit stanovený postup za správný. Lhůta 6 měsíců byla zásadní i z dalšího pohledu. V čl. 5 odst. 2 byla stanovena podmínka, „*že dekrety prezidenta republiky, vydané podle § 2 ústavního dekretu číslo 2/1940 Úř. věst. čsl., pokud podle svého obsahu neplatí na dobu kratší, pozbývají další platnosti 6 měsíců po dni, kdy se sejde Národní shromáždění, nebudou-li již dříve zrušeny nebo změněny, nebo jako zákony znovu usneseny a vyhlášeny.*“¹³⁸

Poslanci Prozatímního národního shromáždění, měli právě ratihabici vyslovit svůj souhlas se zásadními kroky zahraniční československé reprezentace za druhé světové války i s poválečnou orientací obnovovaného státu. Z čistě právního pohledu pak byla ratihabice nezbytná proto, aby se dekrety prezidenta republiky staly nezpochybnitelnou součástí československého právního řádu.¹³⁹

Přijetí ústavního zákona, jenž by řešil otázku ratihabice dekretů prezidenta republiky, předcházela dlouhá diskuse, do které se mj. zapojili i významní ústavní právníci. K vypracování ústavního zákona byla sestavena zvláštní subkomise, kterou zřídil ústavněprávní výbor Prozatímního národního shromáždění. Finální vládní návrh ústavního zákona č. 57/1946 Sb., kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety prezidenta republiky, byl schválen Prozatímním národním shromážděním dne 28. března 1946. V čl. 1 stojí: „*Prozatímní národní shromáždění schvaluje a prohlašuje za zákon ústavní dekrety a dekrety prezidenta republiky, vydané na základě § 2 ústavního dekretu č. 2/1940 Úř. věst. čsl. Veškeré dekrety jsou od jejich počátku považovány za zákon, ústavní dekrety za zákon ústavní.*“¹⁴⁰ Toto ustanovení se týká všech 98 dekretů prezidenta republiky vydaných v období od roku 1940 až do roku 1945.

¹³⁸ čl. 5 odst. 2 ústavního dekretu č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku, dostupný z: GRONSKÝ, Ján a HŘEBEJK, Jiří. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. str. 178

¹³⁹ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 406

¹⁴⁰ § 1 ústavního zákona č. 57/1946 Sb., kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety prezidenta republiky, dostupný z: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/u1946.html>

4.2 DEKRETY PREZIDENTA REPUBLIKY Z OBDOBÍ LONDÝNSKÉHO EXILU

Jednotlivé dekrety upravující zákonodárný proces a výkonnou moc autor rozebíral již výše v kapitole 2 věnované jednotlivým orgánům prozatímního státního zřízení a v kapitole 3 popisující dekretální normotvorbu prezidenta republiky obecně. Z toho důvodu je autor nebude rozebírat do takových podrobností, jako další dekrety vydané ke konci války za účelem úpravy poměrů na osvobozeném území Československa. V tomto období bylo hlavním cílem dekretální normotvorby stabilizovat orgány prozatímního státního zřízení a zajistit jejich financování.

4.2.1 DEKRETY PREZIDENTA REPUBLIKY O FINANČNÍM ZAJIŠTĚNÍ PROZATÍMNÍHO STÁTNÍHO ZŘÍZENÍ

Pro československé emigranty v Londýně mělo veliký význam přijetí dekretu č. 10/1942 Úř. věst. čsl., o ustanovování a o služebních i platových poměrech zaměstnanců Československé republiky v zahraničí. Tímto dekretem se zajistil chod a financování úřadů, které měly finančně pomoci československým emigrantům v Londýně. Tento dekret vyřešil postavení úředníků v úřadech prozatímního státního zřízení, přičemž deklaroval snahu o kontinuitu s veřejnou správou první Československé republiky.¹⁴¹ V dekretu byl obsažen způsob jmenování jednotlivých úředníků, jejich platové ohodnocení a řešení jejich disciplinárních deliktů.

Financování aparátu prozatímního státního zřízení bylo zajištěno úvěrem, blíže se tomuto tématu autor věnuje v kapitole 2, části o finančním zajištění prozatímního státního zřízení. Každoročně se přijímaly dekrety o státním rozpočtu. Jednotlivé dekrety rozčleňovaly výdaje do několika složek. Největší část představovaly prostředky vynaložené na fungování československé armády ve Velké Británii a výdaje na fungování úřadů prozatímního státního zřízení. Proces přijímání dekretů o státním rozpočtu se odlišoval od procesu ostatních prezidentských dekretů. Návrh dekretu každoročně připravovalo ministerstvo financí, které návrh předložilo k přijetí vládě, která ho posléze postoupila britskému ministerstvu financí. Po souhlasu z britské strany se návrh ocitl v plénu Státní rady, která jej dále postoupila k projednání svým výborům. Nejdůležitější roli zastával výbor rozpočtový a finanční. Po projednání ve výborech se plénum Státní rady usneslo na přijetí poradní zprávy o dekretu. V letech 1942,1943,1944 musely být

¹⁴¹ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 88

schváleny opět ve formě dekretu dodatečné rozpočty, jelikož původní rozpočty na jednotlivé fiskální roky nepokryly všechny náklady.

4.2.2 DEKRETY O VOJENSKÝCH SOUDECH V ZAHRANIČÍ

Před pádem Francie bylo postavení čs. jednotek upraveno česko-francouzskou smlouvou o obnovení československých jednotek ve Francii. Po přesunu čs. vojska do Anglie vyvstala potřeba uzavřít příslušné smlouvy s britskou stranou. Mezinárodní smlouva mezi Československem a Velkou Británií byla podepsána 25. října 1940, avšak k přijetí dekretu, který znamenal potvrzení smlouvy československou stranou, došlo až v roce 1942, kdy byl dne 13. května 1942 přijat dekret prezidenta republiky o organizaci československé branné moci na území Spojeného království Velké Británie a Irska.¹⁴²

Přijetím dekretu č. 5/1940 Úř. věst. čsl., dekretu č. 6/1940 Úř. věst. čsl. a dekretu č. 7/1940 Úř. věst. čsl., došlo ke zřízení dvoustupňové soudní vojenské soustavy, které měla v jurisdikci potrestání vojenských trestných činů československých vojáků. V první instanci vystupoval nižší vojenský soud a jako odvolací soud sloužil soud druhé instance, nazývaný vrchní polní soud. Veřejnou žalobu u těchto soudů zastával polní prokurátor, respektive vrchní polní prokurátor, JUDr. Karel Fink.

Problémy činilo také vymezení věcné příslušnosti československých vojenských soudů ve vztahu k věcné příslušnosti vojenských soudů britských. Československé soudy rozhodovaly případy kázeňských přestupků a trestných činů, s výjimkou násilných trestných činů, které zůstaly v britské jurisdikci.

4.2.3 ÚSTAVNÍ DEKRETY O MOCI ZÁKONODÁRNÉ A VÝKONNÉ

Ústavním dekretem č. 1/1940 Úř. věst. čsl., kterým se zřídila Státní rada, se autor zabýval v předchozích částech práce, konkrétně v kapitole o Státní radě. Tento dekret byl posléze změněn přijetím ústavního dekretu č. 3/1942 Úř. věst. čsl., jímž se měnil ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 21. července 1940 číslo 1 Úředního věstníku československého o ustavení Státní rady jako poradního sboru prozatímního státního zřízení Československé republiky.

Nejdůležitějším dekretem vydaným na počátku války, byl ústavní dekret prezidenta republiky č. 2/1940 Úř. věst. čsl., o moci zákonodárné. Tímto ústavním dekretem byla

¹⁴² KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 103

zakotvena samotná dekretální pravomoc prezidenta republiky. Dále se k tomuto tématu autor vyjadřuje v kapitole 3, části dekrety a jejich vznik.

Další ústavní dekrety prezidenta republiky vydané za trvání londýnského exilu se týkaly úpravy nejvyšších státních orgánů na osvobozeném území. K zajištění obnovy Československa byl v první řadě 3. srpna 1944 vydán ústavní dekret č. 10/1944 Úř. věst. čsl., o dočasné správě osvobozeného území. Na něj navazovaly 2 další ústavní dekrety, a to ústavní dekret z 3. srpna 1944 č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku a ústavní dekret ze 4. prosince 1944 č. 18/1944 Úř. věst. čsl., dekret o národních výborech a Prozatímním národním shromáždění.

4.2.4 ÚSTAVNÍ DEKRET O DOČASNÉ SPRÁVĚ OSVOBOZENÉHO ÚZEMÍ

Přijetí tohoto ústavního dekretu předcházela československo-sovětská dohoda z 8. května 1944 o poměru mezi československou správou a sovětským vrchním velitelem po vstupu sovětských vojsk na československé území, ve které se sovětská strana zavazovala ihned po osvobození předat správu československému vládnímu delegátu.¹⁴³

Ústavním dekretem č. 10/1944 Úř. věst. čsl., o dočasné správě osvobozeného území se zavedl Úřad pro správu osvobozeného území, který měl za úkol vykonávat záležitosti spadající do působnosti vlády, a to až do okamžiku než se vláda přesídí zpět na území republiky. Úřad vedl vládní delegát, který byl jmenován k návrhu vlády prezidentem republiky. „*Při plnění svěřených úkolů se delegát řídil předpisy vydanými do 29. září 1938, dekrety prezidenta republiky a nařízeními vlády vyhlášenými v Úředním věstníku Československém.*“¹⁴⁴ Úkoly delegáta byly vymezeny v čl. 2 ústavního dekretu, především „*prováděl usnesení vlády, zastupoval ministry a v mezích příslušnosti jednotlivých ministrů konal vše potřebné k vedení války a udržení pořádku.*“¹⁴⁵

Ústavní dekret v čl. 3 svěřoval delegátu pravomoc vydávat prozatímní vládní nařízení, a to v případech neodkladných či nezbytných. Ihned po přijetí takového nařízení byl delegát povinen jej předložit ke schválení vládě. V případě, že vláda nařízení neschválila, byla povinna přijmout jiné nařízení, které neschválené nahradilo.

¹⁴³ GRONSKÝ, Ján a HŘEBEJK, Jiří. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. str. 176

¹⁴⁴ čl. 3 ústavního dekretu č. 10/1944 Úř. věst. čsl., o dočasné správě osvobozeného území republiky Československé, dostupný z: GRONSKÝ, Ján a Jiří HŘEBEJK. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. str. 176

¹⁴⁵ Tamtéž, čl. 2

K provedení a doplnění ústavního dekretu byly přijaty vládní směrnice. Ve směrnicích byl stanoven: postup delegáta při organizaci čs. vojska, kooperace se sovětským vojskem a další postup v rámci styku s velením sovětské armády. Vedle toho měl delegát dbát o obnovu československých úřadů, soudů a škol. Dále měl delegát zajistit zachování veřejného pořádku a bezpečnosti, zabezpečit výživu a zásobování a nerušený chod podniků zemědělských i průmyslových.¹⁴⁶

Tento ústavní dekret ovšem nebyl nikdy realizován, jelikož po vypuknutí Slovenského národního povstání se prohlásila Slovenská národní rada nositelem veškeré zákonodárné, vládní a výkonné moci na Slovensku a vládní delegaci považovala za pouhého zprostředkovatele s londýnskou vládou.¹⁴⁷

V případě správy území Podkarpatské Rusy došlo k ustavení vládního delegáta. Ovšem záhy bylo území Podkarpatské Rusi připojeno na základě plebiscitu k Ukrajině a funkce delegáta se tak stala bezpředmětnou.

4.2.5 ÚSTAVNÍ DEKRET O OBNOVENÍ PRÁVNÍHO POŘÁDKU

Přípravou dekretu řešící otázku pomnichovského ústavního a právního vývoje se orgány prozatímního státního zřízení zabývaly již od roku 1942. Konečná osnova ústavního dekretu byla předložena posouzení Právní radě, která se vypracováním posudku zabývala několik měsíců. Konečné znění osnovy podle jejího posudku bylo vypracováno až v březnu roku 1944.¹⁴⁸

Kvalitu osnovy ústavního dekretu vypracovanou Právní radou ocenil i Eduard Táborský, kdy ve svých denících označil osnovu za „*velmi dobré dílo, které řeší vše podstatné, co souvisí s potřebou obnovy právního pořádku.*“¹⁴⁹

Dne 3. srpna 1944 byl přijat ústavní dekret prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čsl., obnovení právního pořádku, který se stal stěžejním předpisem pro obnovu československého právního řádu.¹⁵⁰ Autor považuje za nutné se zastavit u pojmu právní pořádek, jelikož tento pojem byl pro československou právní vědu do přijetí tohoto

¹⁴⁶ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 151

¹⁴⁷ GRONSKÝ, Ján a HŘEBEJK, Jiří. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. str. 176

¹⁴⁸ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 161-164

¹⁴⁹ Táborského deníky, záznam z 10. 5. 1944 AKPR, LA, kart. 7, fas. 15, dostupné z: KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 165

¹⁵⁰ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 160

ústavního dekretu neznámý. „*Použití termínu právní pořádek mělo zdůraznit nejen kontinuitu právního řádu československého, ale i obnovení právního pořádku jako systému právní jistoty, ochrany lidských a občanských práv, zákonnosti státního provozu, obnovení vlády práva.*¹⁵¹ Státní rada v poradní zprávě k předmětnému dekretu nedoporučovala užití výrazu právní pořádek, jelikož se jednalo o pojem nový a do jisté míry zavádějící. Z těchto důvodů se přikláníla k užití zavedeného pojmu právní řád.¹⁵² Dle autorova názoru měl pojem právního pořádku značit, že situace nastolená od přijetí Mnichovské dohody nebyla „právně v pořádku“. Označení pořádek mělo proklamovat návrat do zaběhnutých pořádků nastolených za fungování první republiky. Ze slovního spojení právní pořádek je znát podtext vypořádání se zradou, zatímco spojení právní řád je dle autorova názoru právně neutrální. Z toho důvodu autor nesouhlasí s názorem Státní rady a považuje užití termínu právní pořádek za vhodné.

K návrhu textu osnovy vypracovala Státní rada rozsáhlou poradní zprávu, kde se zabývala významem dekretu pro právní pořádek na osvobozeném území. Státní rada označila text osnovy za „významné a dalekosáhlé opatření“¹⁵³ V úvodu poradní zprávy Státní rada vyslovila souhlas s navrženými opatřeními, kdy základní smyslem dekretu bylo „*hned v počátku uvést v platnost československý právní řád, a tím zabránit právnímu a sociálnímu rozvratu a zároveň, aby z předpisů z období nesvobody zůstalo v platnosti co nejméně, a to jen na dobu co nejkratší.*“¹⁵⁴

Státní rada vyslovila souhlas i s tezí, že přijetí normy podobné stručné recepční normě z roku 1918 nebylo možné. Situace navozená přijetím Mnichova se naprosto lišila od situace po konci první světové války, jelikož „*Rakousko-Uhersko bylo do roku 1918 právní státem. Zatímco právní předpisy přijaté za nátlaku nacistického Německa lze těžko označit právními předpisy v pravém slova smyslu.*“¹⁵⁵

Ústavní dekret o obnově právního pořádku byl rozdělen celkem do 5 hlav, hlavy se dále rozdělovaly na oddíly. První hlava byla nazvána „*o obecných právních normách*“ a byla rozdělena na 2 části, a to část zabývající se předpisy domácími a část zabývající se

¹⁵¹ GRONSKÝ, Ján a HŘEBEJK, Jiří. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. str. 176

¹⁵² Text poradní zprávy k vládní osnově k ústavnímu dekretu o obnovení právního pořádku, dostupný z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 115

¹⁵³ Tamtéž, str. 114

¹⁵⁴ Tamtéž, str. 114

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 115

předpisy prozatímního státního zřízení. V hlavě druhé nazvané „o rozhodnutí soudů a správních úřadů“, se pojednávalo o vyslovení neplatnosti rozhodnutí soudních a správních v případě, že byly vydány na základě zákonů přijatých v období nesvobody. Hlava třetí byla nazvána „výhrada zvláštních předpisů“, hlava čtvrtá „o soudech a úřadech zřízených v době nesvobody“ a konečně hlava pátá „předpisy závěrečné“.¹⁵⁶

Hlava první je z právního hlediska nejdůležitější. Pro účely této práce postačí, když se autor vyjádří pouze k ustanovením hlavy první, jelikož zkoumání platnosti soudních rozhodnutí v období nesvobody není cílem této práce. Z toho důvodu autor uvede pouze způsob, jakým se posuzovala platnost jednotlivých soudních a správních rozhodnutí.

V čl. 1 ústavního dekretu je obsaženo prohlášení, že právní řád tvoří pouze ústavní a jiné předpisy přijaté do 29. září 1938. Předpisy přijaté v období nesvobody nejsou součástí právního řádu.^{157 158} V původním vládním návrhu ústavního dekretu byl počátek období nesvobody stanoven na 29. září 1938. Změnu počátku období nesvobody na 30. září 1938 navrhla Státní rada ve svém právním posouzení k ústavnímu dekretu, a tomuto návrhu bylo vyhověno.

V čl. 2 byla stanovena výjimka z pravidla uvedeného v čl. 1. Totiž v platnosti se na dobu přechodnou ponechávaly předpisy přijaté v období nesvobody, které se však nesměly přičítat demokratickým zásadám Ústavní listiny z roku 1920. Aplikace článku 2 byla ovšem absolutně vyloučena v případě, že se jednalo o věc „z oboru soudního práva trestního, soudního řízení trestního, práva osobního a práva rodinného“.¹⁵⁹ Státní rada ve své poradní zprávě nedoporučovala, aby do samotného znění dekretu bylo včleněno ustanovení, o tom, že některé předpisy z období nesvobody zůstávají v platnosti, namísto toho doporučovala, aby problém s platností těchto předpisů byl vyřešen tak, že dekret zmocní vládu k vydávání nařízení v těchto věcech. Zmocnění vlády by však bylo časově a věcně omezeno.¹⁶⁰ Tuto připomínku Státní rady jako jednu z mála vláda v konečném návrhu nezohlednila a ponechala čl. 2, tak jak byl navržen původně. O podřaditelnosti

¹⁵⁶ Text ústavního dekretu č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnově právního pořádku, dostupný z: BÍLEK, Ferdinand. *Dekrety presidenta republiky a nařízení československé zahraniční vlády, vyhlášené v londýnském Úředním věstníku československém*. Praha: Knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946. str. 55

¹⁵⁷ Tamtéž, čl. 1

¹⁵⁸ Období nesvobody se počítá od přijetí Mnichovského diktátu 29. září 1938 do 4. května 1945. Tento den byl stanoven ve vládním nařízení č. 31/1945 z 27. července 1945.

¹⁵⁹ Tamtéž, čl. 2

¹⁶⁰ Text poradní zprávy k vládní osnově k ústavnímu dekretu o obnovení právního pořádku, dostupný z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 115

předpisu pod čl. 2 ústavního dekretu rozhodoval soud ad hoc. Dlouhý výčet předpisů, které odporovaly demokratickým zásady Ústavní listiny z roku 1920, byl uveden v příloze zákona č. 195/1946 Sb., o použitelnosti určitého předpisu, podle něhož se taktéž postupovalo při rušení jednotlivých nesouladných předpisů.

V druhém oddílu první hlavy byla zakotvena povinnost ratihabice, tedy dodatečného schválení všech dekretů Národním shromážděním. Otázkou ratihabice se autor zabývá v kapitole 4, části - ratihabice.

Nyní se v krátkosti autor vyjádří k hlavě druhé ústavního dekretu. Tato hlava se nabízela osobám dotčeným z individuálního právního aktu možnost obrátit se na soud, aby rozhodl, že dané rozhodnutí soudu či veřejné správy je neplatné. Podmínky neplatnosti byly taxativně vypočteny v ustanovení čl. 6 ústavního dekretu tak, že „rozhodnutí vydaná v období nesvobody šlo zrušit v případě, že byla vydána v rozporu s demokratickými zásadami nebo směřovaly k cíli československým právem zakázanému nebo z důvodu porušení podmínek řízení vedoucího k rozhodnutí.“¹⁶¹ Strana mohla požadovat změnu nebo zrušení vadného rozhodnutí, a to ve lhůtě 2 let od konce období nesvobody.

Platnost dekretu byla územně omezena pouze na území Čech a Moravy, jelikož na Slovensku bylo přijato nařízení dne 1. září 1944 SNR č. 1/1944 Sb.n. SNR, o vykonávání moci zákonodárné, vládní a výkonné na Slovensku. Tato nařízení ponechalo v platnosti všechny dosavadní právní předpisy neodporující republikánsko-demokratickému duchu.¹⁶²

Ústavní dekret prezidenta republiky č. 11/1945 Úř. věst. čsl. je považován spolu s ústavním dekretem č. 2/1940 Úř. věst. čsl. za nové právní ohnisko. Posléze se přijetím nařízení SNR č. 1/1944 Sb. n. SNR, o vykonávání moci zákonodárné, vládní a výkonné na Slovensku, vytvořilo tzv. druhé právní ohnisko.

Ústavní dekret o obnovení právního pořádku byl po válce znovu publikován ve Sbírce zákonů podle číslem 30/1945 Sb. Ani tímto nedostal dekret definitivní podobu. Tu získal až zákonem Prozatímního národního shromáždění č. 12/1946 Sb.

¹⁶¹ čl. 6 ústavního dekretu prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnově právního pořádku, dostupný z: BÍLEK, Ferdinand. *Dekrety prezidenta republiky a nařízení československé zahraniční vlády, vyhlášené v londýnském Úředním věstníku československém*. Praha: Knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946. str. 55

¹⁶² § 2 nařízení SNR č. 1/1944 Sb. n. SNR, o výkonu zákonodárné, vládní a výkonné moci na Slovensku, dostupné z: GRONSKÝ, Ján a HŘEBEJK, Jiří. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. str. 242

z 19. Prosince 1945, kterým se schvalují, doplňují a mění předpisy o obnovení právního pořádku.¹⁶³

4.2.6 ÚSTAVNÍ DEKRET O NÁRODNÍCH VÝBORECH A PROZATÍMNÍM NÁRODNÍM SHROMÁŽDĚNÍ

Podobně jako u ústavního dekretu prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku, bylo přijetí ústavního dekretu o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění protkáno dlouhými diskusemi. První návrh na přijetí dekretu, který by upravoval výkon státní moci na osvobozeném území, se objevil již v roce 1941. Intenzivní jednání vedoucí k přijetí dekretu započala až v roce 1943. Vedle vlády se tvorby dekretu účastnil i prezidentův poradce E. Táborský. Ten se na základě pověření prezidentem Benešem účastnil jednání v expertních skupinách a zároveň měl připravit vlastní návrh dekretu. Původně tajemník Táborský předložil prezidentu návrh obsahující 2 dekry, přičemž první z nich se měl týkat dočasného výkonu místní politické správy a druhý se měl týkat voleb do všech úrovní místních výborů. Po prezidentově připomínce Táborský spojil oba zamýšlené dekry v jeden, který obsahově se od původních návrhů vůbec nelišil. Přes vynaložené úsilí se nakonec prezidentu nepodařilo vlastní návrh prosadit.

Návrh, který dojednal vládní delegát v Moskvě, František Němec, předložila vláda k projednání Státní radě a Právní radě. Zatímco Státní rada měla připomínky pouze k formálním náležitostem, Právní rada vyjádřila pochybnosti o tom, zda zásahy do předmnichovského řádu nejsou přílišné. Pokud by se vláda rozhodla připomínky Právní rady ke znění návrhu do něj inkorporovat, znamenalo by to výrazný zásah do vládní předlohy, a proto se vláda nakonec rozhodla setrvat na původním znění osnovy. K návrhu byl připojen doprovodný dopis prezidenta Beneše obsahující odlišné stanovisko.¹⁶⁴ Konečný návrh byl přijat vládou dne 13. října 1944.

Ústavní dekret prezidenta republiky o národních výborech a Prozatímním Národním shromáždění byl vyhlášen pod číslem 18/1944 Úř. věst. čsl. dne 4. prosince 1944. Po úvodním prohlášení, že lid je jediným zdrojem veškeré státní moci na republice Československé, bylo v čl. 1 stanoveno, že „na území Československé republiky, které bude osvobozeno od nepřítele, bud'těž na základě voleb ustaveny národní výbory, a to

¹⁶³ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 166

¹⁶⁴ Tamtéž, 176-177

*místní, okresní a zemské, jakožto prozatímní orgány veřejné správy ve všech jejích oborech. Národní orgány budou podřízeny vládě.*¹⁶⁵ Členové takto zvolených národních výborů se měli stát členy Prozatímního Národního shromáždění. Prozatímní Národní shromáždění mělo plnit funkci prozatímního orgánu moci zákonodárné, jemuž se ze své činnosti měla odpovídat vláda. Dále bylo upřesněno, že složení, způsob jeho vzniku a jeho působnost stanoví zvláštní dekret.¹⁶⁶ Státní rada ve svém odborném stanovisku k návrhu doporučovala, aby v poslední větě dekretu zaznělo: „*Ustavením národních výborů zanikají všechny orgány veřejné správy, které tam do té doby působily.*“¹⁶⁷ Vláda se rozhodla tento návrh na změnu znění článku nezohlednit a článek 1 nechala v původním znění.

Na základě čl. 3 ústavního dekretu měla vláda, za podmínky kontrasignace prezidentem republiky, přijmout nařízení, kterým se vymezí pravomoci národních výborů. Vláda vydala nařízení předpokládané v čl. 3 ústavního dekretu dne 5. května 1945 pod č. 4/1945 Sb., o volbě a pravomoci národních výborů. Posléze došlo k přijetí vyhlášky ministerstva vnitra č. 44/1945 Sb., kterým se nařízení 4/1945 novelizovalo. Do původního nařízení byl inkorporován § 2a, pojednávající o hlavním městě Praze.

V § 1 odst. 2 nařízení byla ministru vnitra svěřena pravomoc, aby do doby než budou vydány předpisy o „*organizaci národních výborů a jejich jednací řády, určil zatímně vnitřní organizaci národních výborů, způsob, jakým vykonávají svou působnost, a způsob jednání.*“¹⁶⁸ Nařízení přiznalo místním, okresním a zemským národním výborům velice široké pravomoci. Místní národní výbory v podstatě soustřeďovaly všechny pravomoci svěřené za první republiky obecnímu zastupitelstvu, obecní radě a starostovi obce. Dále platilo, že obecní národní výbory byly podřízeny okresním národním výborům.¹⁶⁹ Stejný mechanismus stanovení pravomocí platil i v případě okresních a zemských národních výborů. Okresní národní výbory zastávaly na území okresů všechny pravomoci okresního úřadu, okresního zastupitelstva a okresního hejtmana, přičemž platilo, že při své činnosti byly podřízeny zemskému národnímu výboru. Zemské národní

¹⁶⁵ čl. 1 ústavního dekretu č. 18/1944 Úř. věst. čsl., o národních výborech a Prozatímním Národním shromáždění, dostupný z: BÍLEK, Ferdinand. *Dekrety presidenta republiky a nařízení československé zahraniční vlády, vyhlášené v londýnském Úředním věstníku československém*. Praha: Knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946. str. 63

¹⁶⁶ Tamtéž, čl. 2

¹⁶⁷ Vyjádření Státní rady k vládní osnově ústavního dekretu o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění, dostupné z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety presidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 143

¹⁶⁸ § 1 odst. 2 nařízení vlády č. 4/1945 Sb., o volbě a pravomoci národních výborů, dostupné z:

<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-4>

¹⁶⁹ Tamtéž, § 2 odst. 2

výbory pak analogicky plnily pravomoci zemského zastupitelstva, zemského úřadu a zemského presidenta a ve své činnosti byly podřízeny věcně příslušným ministerstvům.¹⁷⁰

Na základě čl. 4 se na území, kde žila většina státně nespolehlivého obyvatelstva, měli být jmenováni komisaři či správní komise. Článek 4 byl na doporučení Státní rady změněn tak, aby ze správy území, kde se vyskytují příslušníci německého a maďarského obyvatelstva, nebyli vyloučeni spolehliví členové těchto národností.¹⁷¹ Na připomínku Státní rady přibyl dovětek o tom, že komisaři nebo správní komise mohou spolupracovat se spolehlivými příslušníky německé případně maďarské národností.¹⁷²

V čl. 5 byla stanovena doba, kdy začíná a kdy končí doba přechodná. Začátek přechodné doby byl vázán na okamžik osvobození části území republiky.¹⁷³ Konec přechodné doby připadl na den, který určilo Národní shromáždění. Původně se v návrhu počítalo, že konec přechodného období připadne na den svolání Národního shromáždění, ovšem po intervenci Národní rady se od tohoto upustilo.¹⁷⁴

Volby do žádného ze stupňů národních výborů nebyly upraveny ani v ústavním dekretu č. 18/1944 ani ve vládním nařízení 4/1945 Sb., a tak způsob volby byl upraven až ve vládním nařízení č. 49/1945 Sb., o prvních volbách do okresních a zemských národních výborů. Ovšem uvedené nařízení se nepoužilo pro volby do slovenských okresních národních výborů, jelikož na Slovensku platilo nařízení Slovenské národní rady č. 26/1945 Sb.n. SNR, ze dne 7. dubna 1945, o národních výborech a nařízením SNR č. 92/1946 Sb.n. SNR.

Podle § 2 nařízení č. 49/1945 Sb., volbu do okresních národních výborů měli provést volitelé zvolení podle § 2 nařízení č. 48/1945 Sb. Počet členů jednotlivých

¹⁷⁰ § 3 § 4 nařízení vlády č. 4/1945 Sb., o volbě a pravomoci národních výborů, dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-4>

¹⁷¹ Vyjádření Státní rady k vládní osnově ústavního dekretu o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění, dostupné z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I.* Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 144

¹⁷² čl. 4 ústavního dekretu č. 18/1944 Úř. věst. čsl., o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění, dostupný z: BÍLEK, Ferdinand. *Dekrety prezidenta republiky a nařízení československé zahraniční vlády, vyhlášené v londýnském Úředním věstníku československém.* Praha: Knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946. str. 63

¹⁷³ Tamtéž, čl. 5

¹⁷⁴ Osnova vládního ústavního dekretu č. 18/1944 Úř. věst. čsl., o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění, vytvořená podle návrhu exilového vedení KSČ v Moskvě, dostupná z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I.* Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 132

okresních národních výborů byl určen poměrně k počtu obyvatel daného okresu.¹⁷⁵ Volby do zemských národních výborů prováděli na zemských sjezdech delegáti, zvolení podle § 3 vládního nařízení č. 48/1945 Sb.¹⁷⁶

4.2.7 ÚSTAVNÍ DEKRET PREZIDENTA REPUBLIKY O PROZATÍMNÍM NÁRODNÍM SHROMÁŽDĚNÍ

Autor se nyní bude v rozporu s členěním této kapitoly, zabývat ústavním dekretem prezidenta republiky č. 47/1945 Sb., o Prozatímním Národním shromáždění, a to z důvodu úzké věcné souvislosti s ústavním dekretem č. 18/1944 Úř. věst. čsl. V čl. 3 dekretu č. 18/1944 Úř. věst. čsl. je stanoveno, že složení prozatímního Národního shromáždění, jeho působnost a způsob jeho vzniku bude upraven jiným dekretem.¹⁷⁷ Znění tohoto článku bylo naplněno právě přijetím ústavního dekretu č. 47/1945 Sb.

V čl. 1 ústavního dekretu č. 47/1945 Sb. byly stanoveny obecné náležitosti týkající se činnosti Prozatímního Národního shromáždění. Na rozdíl od prvorepublikového Národního shromáždění, bylo Prozatímní Národní shromáždění tvořeno pouze jednou komorou, a to poslaneckou sněmovnou čítající 300 členů. Z toho 200 členů připadalo na České země a zbylých 100 poslanců na Slovensko. Prozatímní Národní shromáždění mělo ukončit svoji činnost v okamžiku, kdy se sejde *ústavodárné Národní shromáždění, zvolené podle všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva, na základě poměrného zastoupení*.¹⁷⁸ K první schůzi ústavodárného Národního shromáždění došlo 28. října 1946.

V čl. 2 ústavního dekretu byla ve 2 odstavcích vymezena působnost Prozatímního Národního shromáždění. Původní znění tohoto článku bylo v čl. 2 upraveno na návrh ministrů J. Stránského a A. Procházky tak, aby bylo co nejvíce konformní s § 58 odst. 5 Ústavní listiny z roku 1920.¹⁷⁹ Prozatímním Národním shromáždění mělo v souladu

¹⁷⁵ § 2 odst. 1 nařízení vlády č. 49/1945 Sb., o prvních volbách do okresních a zemských národních výborů, dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-49>

¹⁷⁶ Tamtéž, § 2 odst. 2

¹⁷⁷ Čl. 3 ústavního dekretu č. 18/1944 Úř. věst. čsl., o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění, dostupný z: BÍLEK, Ferdinand. *Dekrety prezidenta republiky a nařízení československé zahraniční vlády, vyhlášené v londýnském Úředním věstníku československém*. Praha: Knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946. str. 63

¹⁷⁸ Čl. 1 ústavního dekretu č. 47/1945 Sb., o Prozatímním Národním shromáždění, dostupný z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 414

¹⁷⁹ Část zápisu 44. Schůze vlády, jednající o osnově ústavního dekretu o Prozatímním národním shromáždění, dostupná z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 414

s § 58 odst. 5 potvrdit prezidenta republiky v jeho funkci, a to až do okamžiku nové volby. K potvrzení bylo zapotřebí souhlasu 3/5 přítomných poslanců PNS, za podmínky přítomnosti nadpoloviční většiny členů.¹⁸⁰ Za druhé měl PNS plnit stejné úkoly jako předmnichovské Národní shromáždění. Byla mu tedy přiznána pravomoc přijímat zákony i ústavní zákony, ovšem ústava mohla být měněna pouze v nezbytných případech.¹⁸¹ Dalším úkolem PNS, který nebyl v dekretu výslovně zanesen, byla pravomoc provést ratihabici dekretů prezidenta republiky z let 1940-1945. K tomuto se autor více vyjadřuje v kapitole ratihabice.

Úprava volby členů byla na základě čl. 1. odst. 3 předmětného ústavního dekretu svěřena vládnímu nařízení. Tak dne 25. srpna 1945 bylo přijato vládní nařízení č. 48/1945 Sb, o volbě Prozatímního Národního shromáždění. Volba členů PNS byla nepřímá a poměrně složitá. Poslanci PNS byli voleni delegáty, kteří se sešli v sídle zemského národního výboru. Delegáti byli voleni voliteli v sídle příslušných okresních národních výborů. Volitelé byli voleni členy místních národních výborů. Členové místních národních výborů byli voleni hlasováním na shromáždění občanů nebo aklamací.¹⁸²

Závažným problémem celé koncepce nepřímých voleb bylo složení místní rady, které nerespektovalo zásadu paritního zastoupení. Zásada paritního zastoupení určovala, že národní výbory měli být složeny dohodou všech 4 vládních stran, a to Komunistické strany Československa, Československé strany národně socialistické, Československé strany lidové a Československé sociální demokracie. K zástupcům těchto stran měl být přibrán přiměřený počet nezávislých odborníků. K naplnění této zásady však v případě místních národních výborů často nedošlo a převahu v nich získala KSČ. Naopak dohodnutá parita byla zachována na okresních sjezdech volitelů a zemských sjezdech delegátů.¹⁸³

¹⁸⁰ Čl. 2 odst. 1 a čl. 3 odst. 3 ústavního dekretu č. 47/1945 Sb., o Prozatímním Národním shromáždění, dostupný z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I.* Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 414

¹⁸¹ čl. 2 odst. 2 ústavního dekretu č. 18/1944 Úř. věst. čsl., o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění, dostupný z: BÍLEK, Ferdinand. *Dekrety prezidenta republiky a nařízení československé zahraniční vlády, vyhlášené v londýnském Úředním věstníku československém.* Praha: Knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946. str. 63

¹⁸² § 2, § 3 a § 5 nařízení vlády č. 48/1945 Sb., o volbě Prozatímního Národního shromáždění, dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-48>

¹⁸³ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů.* Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 403

4.3 NORMOTVORBA V TRESTNÍ OBLASTI

V první části se autor zaměří především na dekret o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a mimořádných lidových soudech, tzv. retribuční dekret. Část druhá této podkapitoly se týká zákona č. 115/1946 Sb.

4.3.1 VELKÝ RETRIBUČNÍ DEKRET

V úvodu se autor pozastaví nad pojmem retribuice, který se vžil pro označení ústavního dekretu prezidenta republiky č. 6/1945 Úř. věst. čsl., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. Pojem retribuice je zde vykládán ve smyslu „*potrestání nacistů a kolaborantů po skončení německé okupace v roce 1945.*“¹⁸⁴

Potřeba potrestání nacistických zločinců se řešila v rámci mezinárodního práva. Ministři zahraniční věci 3 mocností uzavřeli v Moskvě tzv. *Moskveské memorandum o potrestání nacistických zločinců*“ Definitivní podobu dostalo mezinárodní retribuční soudnictví dne 8. října 1945, kdy byla přijata dohoda 4 mocností o potrestání nacistických zločinců a vytvoření Mezinárodního soudního tribunálu.¹⁸⁵ Mezinárodnímu soudnímu tribunálu bylo vyhrazeno potrestání válečných zločinců pocházejících z Německa a Itálie. Působnost československých soudů k potrestání válečných zločinců a tuzemských kolaborantů byla na základě retribučního dekretu zachována tehdy, pokud tyto osoby nestanuly před Mezinárodním soudním tribunálem.

Ústavní dekret prezidenta republiky č. 6/1945 Úř. věst. čsl., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech byl vyhlášen v Úředním věstníku dne 6. března 1945.

Původně se počítalo, že ústavní dekret bude platit na celém území československém. Nakonec se jeho působnost omezila pouze na České země, na Slovensku totiž vešlo v účinnost nařízení Slovenské národní rady ze dne 15. května 1945, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o řízení lidové soudnictví.¹⁸⁶ Na Slovensku se tedy soudili viníci z let 1939-1945 jinak než v Čechách a na Moravě,

¹⁸⁴ MADAR, Zdeněk. *Slovník českého práva*. 2. rozšíř. vyd. Praha: Linde, 1999, 923 s. ISBN 80-720-1150-2. str. 356

¹⁸⁵ Beneš, Zdeněk; et.al. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. 2. opr. vyd. Praha: Gallery, 2002, 304 s. ISBN 80-860-1060-0. str. 68

¹⁸⁶ JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 179

což vedlo k četným konfliktním situacím. Teprve zákon č. 33/1945 Sb. přijatý dne 25. března 1946 sjednotil české a slovenské normy.¹⁸⁷

Ústavní dekret se dělil do dvou hlav, přičemž v hlavě první se nacházel výčet skutkových podstat trestných činů a všeobecná ustanovení. Skutek se posuzoval podle tohoto dekretu, došlo-li k jeho spáchání v době zvýšeného ohrožení republiky. Tím se rozuměla doba od 21. května 1938 do dne určeného vládním nařízením.¹⁸⁸ Vláda určila den, kdy končí doba zvýšeného ohrožení nařízením č. 217/1945 Sb., na 31. prosince 1946.¹⁸⁹

Hlava druhá se týkala působnosti mimořádných lidových soudů, jejich složení a řízení před nimi. V § 20 byla stanovena příslušnost mimořádných lidových soudů tak, že těmto soudům „přísluší souditi všechny zločiny trestné podle tohoto dekretu.“¹⁹⁰ Soudy zasedaly v tříčlenných senátech tvořené předsedou, který musel být soudcem z povolání a dvou přísedící z lidu.¹⁹¹ Veřejnou žalobu reprezentoval veřejný žalobce, kterého jmenovala vláda nebo z jejího pověření ministr spravedlnosti na určité období. Celé řízení mělo trvat nejdéle 3 dny a platily v něm zásady řízení před soudy stannými.¹⁹²

Obecně lze říci, že celé řízení bylo mimořádně přísné. Proti rozsudku mimořádného lidového soudu neexistovala možnost opravných prostředků. V případě, že dotyčný požádal o milost, tak žádost neměla odkladného účinku. Dále bylo stanoveno, že pro případ vynesení trestu smrti, byl odsouzený popraven zpravidla do 2 hodin od vyhlášení rozsudku. Mimořádný soud navíc měl pravomoc rozhodnout, že poprava proběhne veřejně, a to v případech, kdy pachatel spáchal více činů nebo jejich provedení bylo zvláště zavrženíhodné.¹⁹³

E. Mandler o tomto napsal: „*Mimořádné lidové soudy velmi účinně napomáhaly vytvářet revoluční ovzduší uplatněním některých nových zásad. Především vnesly*

¹⁸⁷ MANDLER, Emanuel. *Benešovy dekrety: proč vznikaly a co jsou*. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-139-6. str. 64

¹⁸⁸ § 17 ústavního dekretu č. 6/1945 Úř. věst. čsl., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, dostupný z: KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 459

¹⁸⁹ JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 179

¹⁹⁰ § 20 ústavního dekretu č. 6/1945 Úř. věst. čsl., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, dostupný z: KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 403

¹⁹¹ Tamtéž, § 21 odst. 1

¹⁹² Tamtéž, § 23, § 24 a § 25

¹⁹³ Tamtéž, § 31

*do politického života zásady trestů na základě retroaktivity, a to jako něčeho samozřejmého a přirozeného. Velký retribuční dekret postihoval jako trestný čin členství v nacistických nebo profašistických organizacích.*¹⁹⁴

Retribuční dekret byl po osvobození republiky nahrazen stejně nazvaným a obsahově takřka shodným dekretem prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.¹⁹⁵ Pro označení tohoto dekretu se vžil pojem „velký retribuční dekret.“

Po skončení války bylo retribuční zákonodárství doplněno ještě o dekret č. 17/1945 Sb., o zřízení Národního soudu a o dekret prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti neboli tzv. „malý retribuční dekret.“

4.3.2 MALÝ RETRIBUČNÍ DEKRET

Jak již autor uvedl výše, označení malý retribuční dekret se vžilo pro dekret prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti.

Tento dekret propůjčil okresním národním výborům pravomoc potrestat osoby, jež se provinily v době ohrožení republiky tím, že nepřístojným chováním urážejícím národní cítění českého nebo slovenského lidu způsobily veřejné pohoršení. Pravomoc potrestat takovéto osoby náležela okresním národním výborům za splnění podmínky, že projednávaný čin nebyl soudně trestný a zároveň nedošlo k jeho promlčení.¹⁹⁶ Za takovéto porušení bylo možno uložit sankci trestu odnětí svobody do 1 roku, peněžitý trest do 1 milionu korun československých nebo veřejné pokárání. Sankce bylo možno ukládat vedle sebe.¹⁹⁷

4.3.3 ZÁKON Č. 115/1946 SB., O PŘÁVNOSTI JEDNÁNÍ SOUVISÍCÍCH S BOJEM O ZNOVUNABYTÍ SVOBODY ČECHŮ A SLOVÁKŮ

Zákon o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků byl přijat Prozatímním Národním shromážděním dne 8. května 1946.

Tento zákon významně doplňuje dekrety týkající se trestněprávních otázek, když činy jinak trestné podle platného trestního zákoníku spáchané v době v době

¹⁹⁴ MANDLER, Emanuel. *Benešovy dekrety: proč vznikaly a co jsou*. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-139-6. str. 64-65

¹⁹⁵ JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 179

¹⁹⁶ Promlčecí lhůta činila 6 měsíců od doby spáchání činu, nebo od účinnosti tohoto dekretu

¹⁹⁷ § 1 dekretu č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti, dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-138>

od 30. září 1938 do 28. října 1945, které mohly buď přispět k boji o znovunabytí svobody Čechů a Slováků, nebo byly činěny jako spravedlivá odplata proti činům okupantů nebo jejich pomahačů, prohlašuje za beztrestné. V případě, že již byl někdo za čin uvedený v § 1 potrestán, postupuje se podle předpisů o obnově řízení.¹⁹⁸

Přestože účel zákona byl zcela nepochybně jiný, byl tento zákon plošně zneužíván k zakrytí masových vražd spojených s transferem německých a maďarských státních příslušníků.

Při přistoupení ČR k EU zkoumala, Komise právních expertů¹⁹⁹ ustanovená Evropským parlamentem, soulad tohoto zákona s předpisy EU. Ve svém hodnocení komise dospěla k názoru, že zrušení tohoto zákona se nejeví jako povinné. Důvodem je očekávání jednotlivců, že po uplynutí 50 let nebudou za tato konání, jinak trestná nyní trestně stíháni.²⁰⁰

4.4 NEJDŮLEŽITĚJŠÍ TRESTNÍ DEKRETY A DEKRETY VYDANÉ V „POKOŠICKÉM“ OBDOBÍ

Po ustanovení Prozatímního Národního shromáždění se změnil i proces přijímání dekretů. Klíčová role při přijímání dekretů náležela vládě Národní fronty. Naopak velmi zeslabil vliv Kanceláře republiky, jehož úloha se omezila jen na vyhlášení a podepisování schválených dekretů.

Na úvod autor považuje za důležité vysvětlit pojem „pokošické období“. Toto období nastalo 4. dubna 1945, kdy bylo v Košicích vládou schváleno vládní programové prohlášení určující zásady budoucí politiky. K naplnění Košického vládního programu bylo přijato celkem 6 ústavních dekretů.

Jmenovitě se jednalo o již zmíněný ústavní dekret č. 47/1945 Sb., o Prozatímním Národním shromáždění, dále o ústavní dekret č. 60/1945 Sb., o přípravě provedení smlouvy mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině. Dále byly přijaty: ústavní dekret č. 1/1945 Sb., o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné, ústavní dekret č. 22/ 1945 Sb., o vyhlášení

¹⁹⁸ § 1 zákona č. 115/1946 Sb., o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků, dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-115>

¹⁹⁹ Ke Komisi právních expertů viz. 5. kapitola této práce

²⁰⁰ Bod 1 právního posudku týkajícího se Benešových dekretů a s nimi souvisejících otázek, dostupný z: SPIRIT, Michal. *Tzv. Benešovy dekrety - předpoklady jejich vzniku a jejich důsledky*. Praha: Oeconomia, 2004. ISBN 80-245-0755-2. str. 405

právních předpisů, vydaných mimo území Československé republiky, ústavní dekret č. 137/1945 Sb., o zajištění osob, které byly považované za státně nespolehlivé v době revoluční a patrně nejdůležitější ústavní dekret z tohoto období č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské.

Vedle ústavních dekretů byly samozřejmě přijímány i dekrety běžné. Obsah běžných dekretů byl rozličný. Pro obnovu ekonomického života Československa měly zásadní význam dekrety upravující ekonomickou a finanční tematiku. Tyto dekrety měly zajistit obnovu ekonomických a měnových poměrů v poválečné době. Nejvýznamnější z této skupiny dekretů, byl dekret prezidenta republiky o mimořádných opatřeních pro zajištění hospodářského života na osvobozeném území a dekret o finančních a měnových opatřeních v době přechodné a o postavení Správy spojených národů pro okamžitou pomoc a první obnovu.²⁰¹

Další oblastí, o které se autor v krátkosti zmíní, je oblast úpravy českých a německých vysokých škol po válce. Dne 18. října 1945 byl přijat dekret prezidenta republiky č. 122/1945 Sb., o zrušení německé univerzity v Praze. Univerzita byla zrušena jako nepřátelský ústav ke dni 5. května 1945 a majetek ve vlastnictví univerzity připadl univerzitě Karlově. V § 3 byla stanovena zpětná účinnost dekretu k datu 17. listopadu 1939 a z toho důvodu byly všechny akty univerzity v období od 17. listopadu 1939 až do května 1945 prohlášeny za nicotné.²⁰² Výnosem ministra školství a osvěty ze dne 12. června 1945 byly zkoušky a studia vykonané na německých nebo maďarských univerzitách a tituly na nich získané po 17. listopadu 1939 prohlášeny na území Čecha, Moravy a Slezska za neplatné.²⁰³

Celkem bylo na osvobozeném území vydáno 98 dekretů, z toho 6 dekretů bylo ústavních.

4.4.1 ÚSTAVNÍ DEKRET PREZIDENTA REPUBLIKY Č. 137/1945 SB., O ZAJIŠTĚNÍ OSOB, KTERÉ BYLY POVAŽOVÁNY ZA STÁTNĚ NESPOLEHLIVÉ

Tento ústavní dekret přímo souvisí s ústavním dekretem č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, přesto se ho

²⁰¹ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 176

²⁰² § 1, § 2 a § 3 dekretu č. 122/1945 Sb., o zrušení německé univerzity v Praze, dostupný z:

<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-122>

²⁰³ Výnos ministerstva školství a osvěty č. A-34.314-V, dostupný z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 468

autor rozhodl uvést zvlášť, jelikož jeho dopad byl značný i na osoby jiné než osoby označené v § 1 ústavního dekretu č. 33/1945 Sb. Tento ústavní dekret přímo souvisel i s retribučním soudnictvím, z toho důvodu se autor rozhodl uvést hned za částí kapitoly věnující se retribučnímu soudnictví.

Ústavní dekret v § 1 legalizoval prodloužení zadržení osoby státně nespolehlivé přes zákonem stanovenou mez. Vazba tak místo původních 48 hodin²⁰⁴ mohla trvat až 8 dní a zadrženému přitom nepříslušelo právo na náhradu škody.²⁰⁵

V § 2 ústavního dekretu bylo stanoveno, že zadržením podle tohoto dekretu nelze rozumět soustředění cizích státních příslušníků, provedené příslušným úřadem za účelem jejich odsunu. Transfer totiž šlo provádět bez jakýchkoliv omezení.²⁰⁶

Se zajištěním osob státně nespolehlivých souvisí dekret prezidenta republiky dekret č. 126/1945 Sb., o zvláštních nucených pracovních oddílech. Tímto dekretem se ve věznicích krajských soudů a v trestních ústavech zaváděly zvláštní nucené pracovní oddíly. Osoby vykonávající trest v pracovních oddílech neměly nárok na odměnu.²⁰⁷

4.4.2 ÚSTAVNÍ DEKRET Č.1/1945 SB., O NOVÉ ORGANISACI VLÁDY A MINISTERSTEV V DOBĚ PŘECHODNÉ A ÚSTAVNÍ DEKRET Č. 22/ 1945 SB., O VYHLÁŠENÍ PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ, VYDANÝCH MIMO ÚZEMÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

Ústavní dekret č. 1/1945 Sb., o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné uvedl výčet ministerstev, která budou působit v čele státní správy na osvobozeném území. § 3 ústavního dekretu zřizoval v ministerstvu zahraničních věcí, národní obrany a zahraničního obchodu funkci státního tajemníka, který byl zároveň členem vlády. Pro případ, že by ministrem daného resortu byl Čech, musel být úřad státního tajemníka obsazen Slovákem. To samé platilo i naopak.²⁰⁸

Vláda byla tvořena jejím předsedou a 5 náměstků, kteří současně tvořili předsednictvo vlády. Pro přijetí usnesení vlády bylo potřeba souhlasu nadpoloviční většiny

²⁰⁴ Lhůta stanovená v § 3 ústavního zákona ze dne 9. dubna 1920, č. 293 Sb

²⁰⁵ § 1 a § 4 ústavního dekretu č.137/1945 Sb., o zajištění osob, které byly považované za státně nespolehlivé v době revoluční, dostupný z: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=12050&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

²⁰⁶ Tamtéž, § 2

²⁰⁷ § 1 a § 4 dekretu č. 126/1945 Sb., o zvláštních nucených pracovních oddílech, dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-126/zneni-19451115>

²⁰⁸ § 3 ústavního dekretu č. 1/1945 Sb., o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné, dostupný z: GRONSKÝ, Ján a HŘEBEJK, Jiří. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. str. 242

jejích členů, přičemž vláda byla usnášeníschopná, pokud byla přítomna alespoň polovina členů. Úprava působnosti jednotlivých ministerstev byla ponechána zákonu.

Tento ústavní dekret, konkrétně § 2 a § 3, byl dne 10. července 1946 novelizován ústavním zákonem č. 153/1946 Sb. Přijetím tohoto ústavního zákona se upravil výčet ministerstev, kdy např. ministerstvo ochrany práce a sociální péče se nově označovalo jako ministerstvo sociální péče, apod. Ustanovení ohledně pozice státního tajemníka bylo novelizováno tak, že napříště už nemusí být pozice státního tajemníka obsazena.²⁰⁹

Ústavním dekretem č. 22/1945 Sb., o vyhlášení právních předpisů, vydaných mimo území Československé republiky, se zmocňovala vláda, aby vládním nařízením určila, které právní předpisy, především pak dekrety, ústavní dekrety a vládní nařízení zůstávají v platnosti, měnila počátek jejich účinnosti a územní platnost a dala je vyhlásit ve Sbírce zákonů.²¹⁰ Vláda na schůzi ze dne 30. října 1945 určila, že se nebude ve svých návrzích zabývat platností jednotlivých dekretů. Ústavní dekret č. 2/1940 Úř. věst. čsl. a ústavní dekret č. 3/1945 Úř. věst. čsl. byly vyhlášeny ve Sbírce zákonů samostatně. Z těchto důvodů byla ratihabice dekretů Prozatímním Národním shromážděním provedena souhrmně, přijetím ústavního zákona č. 57/1946 Sb., kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety prezidenta republiky. K otázce ratihabice se autor vyjadřuje v kapitole 4, části zvané ratihabice.

4.5 ŘEŠENÍ NĚMECKÉHO A MAĎARSKÉHO PROBLÉMU

Myšlenka odsunu obyvatel německé a maďarské národnosti z Československa se objevila již v raném stádiu druhé světové války. Velká Británie souhlasila s transferem již v roce 1942, Spojené státy americké se připojily 13. května 1943 při příležitosti rozhovoru prezidenta Beneše s jeho americkým protějškem Franklinem Delano Rooseveltem. Sovětský svaz byl zpočátku v otázce odsunu německého obyvatelstva zdrženlivý, a to i proto, že na počátku války byl vázán paktem o neútočení s Německem. Nicméně po propuknutí války na východě se postoj SSSR změnil. Otázka odsunu Němců byla na mezinárodním poli definitivně vyřešena 2. května 1945 na Postupimské konferenci, konkrétně v hlavě XIII. Zprávy a článku XII Protokolu Postupimské konference. V hlavě XIII Zprávy se tři vlády vítězných mocností dohodly na následujícím: „*tři vlády uznaly, že*

²⁰⁹ § 2 a § 3 ústavního zákona č. 153/1946 Sb., dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-153>

²¹⁰ § 1 ústavního dekretu č. 22/1945 Sb., o vyhlášení právních předpisů, vydaných mimo území republiky Československé, dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-22>

německé obyvatelstvo nebo jeho složky, které zůstávají v Polsko, Maďarsku a Československu, bude třeba odsunout do Německa. Jsou zajedno v tom, že jakýkoliv odsun musí být prováděn spořádaně a lidsky.“²¹¹ Jak vidno transfer proběhl i v jiných státech a nejednalo se tedy o problém výlučně československo-německý.²¹²

Po několika neúspěšných pokusech o přijetí dekretu upravujícího postavení cizích státních příslušníků, kdy neprošel mj. návrh vládních úředníků sdružených v Československém studijním ústavu v Londýně ²¹³, předložilo ministerstvo vnitra 2 návrhy, užší a širší. Užší návrh předpokládal vystěhování pouze těch Němců a Maďarů, jež projevíli náklonost k nepřátelům. Širší návrh praktikoval princip kolektivní viny a předpokládal vystěhování téměř všech Němců a Maďarů.²¹⁴

Dne 10. srpna 1945 byl ve Sbírce zákonů vyhlášen ústavní dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, kterým byla definitivně upravena otázka soužití Němců, Maďarů a Čechů na území Československé republiky. Vláda poskytla odůvodnění potřeby přijetí dekretu, jež by upravoval vztahy mezi „Čechoslováky“ a Němci, respektive Maďary, v důvodové zprávě k ústavnímu dekretu. „*Události roku 1938 a 1939 nám jasně ukázaly, jakým hrozným nebezpečím jsou tyto dvě menšiny pro náš stát, zejména jsou-li ovlivňovány propagandou ze sousedních zemí.... Tyto události nesmějí se již opakovat, protože při jiné světové a politické konstelaci mohly by znamenat úplnou záhubu státu i národa.*“²¹⁵

V § 1 ústavního byly vymezeny osoby, jež pozbyly československé státní občanství. Československé státní občanství pozbyly osoby maďarské nebo německé národnosti, kteří podle okupačních předpisů cizí okupační moci nabyli státní příslušnosti maďarské nebo německé, dnem přijetím této státní příslušnosti. Ostatní osoby německé

²¹¹ Zpráva o třístranné konferenci v Berlíně, dostupná z: PAVLÍČEK, Václav; DEJMEK, Jindřich a WEIGL, Jiří. *Benešovy dekrety: sborník textů*. Editor Ilona Bažantová, Marek Loužek. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, 183 s. Sborník textů. ISBN 80-865-4711-6. str. 72

²¹² KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 254

²¹³ Tento návrh počítal s vysídlením všech Maďarů a Němců, tj. 3 mil. osob

²¹⁴ JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 365

²¹⁵ Důvodová zpráva k ústavnímu dekretu č. 33/1945 Sb., dostupná z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 356

nebo maďarské národnosti neuvedené v odstavci 1 pozbyly čsl. občanství v okamžiku, kdy tento dekret nabyl účinnosti.²¹⁶

Osoby splňující kritéria uvedené v § 1 mohly požádat ve lhůtě do 6 měsíců o zachování československého státního občanství. O vyhovění žádosti rozhodoval na návrh Zemského národního výboru ministr vnitra. Na Slovensku o žádosti rozhodovala Slovenská národní rada.²¹⁷

S otázkou transferu souvisí mnoho dalších dekretů. Dodnes velmi diskutovanými jsou dekrety týkající se konfiskace majetku nepřátel republiky. Konkrétně se jednalo o dekret prezidenta č. 5/1945 Sb, o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů²¹⁸, dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa²¹⁹, dále dekret prezidenta č. 108/1945, který se vztahoval na konfiskování majetku „nepřátel“ Československé republiky z řad Maďarů a Němců, a v neposlední řadě dekret prezidenta republiky č. 28/1945 Sb., o přechodném omezení výplat vkladů u peněžních ústavů (peněžních podniků) v pohraničním území.

Ústavním dekretem č. 33/1945 Sb. byly stanoveny podmínky pro očištění republiky od německého živlu.²²⁰ V prvních týdnech po skončení války měl transfer charakter neorganizovaného vyhánění všeho nečeského obyvatelstva. Na některých místech byl provázen násilnými akcemi, při nichž zahynulo mezi 20 až 40 tisíci osob. Celkem bylo vysídleno kolem 2,6 milionu osob.²²¹

V prvních fázích vysídlování docházelo k násilnému chování osob pověřených transferem, které se podobalo jednání příslušníků SS v době okupace. Tyto osoby měly

²¹⁶ § 1 ústavního dekretu č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, dostupný z: KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 474

²¹⁷ Tamtéž

²¹⁸ Tímto dekretem se svěřoval majetek osob státně nespolehlivých do státní správy

²¹⁹ Tímto dekretem byl bez náhrady zkonfiskován majetek ve vlastnictví osob německé a maďarské národnosti, kolaborantů, obchodních korporací pomáhajících okupantům

²²⁰ Tento termín užil prezident Beneš, dostupný z: MANDLER, Emanuel. *Benešovy dekrety: proč vznikaly a co jsou*. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-139-6. str. 80

²²¹ DEJMEK, Jindřich; KUKLÍK, Jan a NĚMEČEK, Jan. *Kauza: tzv. Benešovy dekrety. Historické kořeny a souvislosti*. Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, 1999. ISBN 80-7286-001-1. str. 54

zcela jistě nést za své chování odpovědnost, ať již v rámci práva československého nebo práva mezinárodního. Postupem času již proces vysídlování neprobíhal takto drasticky.

Dle autorova názoru nelze k otázce oprávněnosti transferu německého a maďarského obyvatelstva zaujmout jednoznačné stanovisko, jelikož českoslovenští představitelé jednali v zápalu vlasteneckých vášní. S odstupem více jak půl století autor musí uplatňování principu kolektivní viny hodnotit jako porušení obyčejů mezinárodního i vnitrostátního práva. Nicméně situace po válce, kdy většina obyvatelstva po nastalých příkořích „dychtila po německé, popřípadě maďarské krvi“, si žádala radikální řešení. Dle autorova názoru byl transfer opodstatněný divokou poválečnou situací, nicméně způsob jeho provedení byl neomluvitelný.

Pro hodnocení dekretů o konfiskaci majetku německých a maďarských státních příslušníků autor použije paralelu s trestním právem. Při hodnocení, zda jsou u pachatele naplněny všechny znaky krajní nouze či nutné obrany, nelze hodnotit situaci ex-post, jelikož to pro pachatele přináší nesplnitelné podmínky. Stejně tak v případě hodnocení transferu německého obyvatelstva je nutné vycházet z podmínek v letech 1945 a 1946, nikoliv z vývoje právní nauky a morálky v 21. století. Při takovémto zpětném hodnocení se naprosto vytrácí objektivita a představitelé československého státu v čele s prezidentem Benešem vypadají jako zločinci, kteří způsobili smrt tisíců Němců. Když se ovšem přihlédne ke stavu společnosti po válce, jeví se zvolená opatření logicky. Československá společnost totiž v jistém slova smyslu byla v pozici oběti, která pouze přijímá opatření ve smyslu nutné obrany. Československý stát se nutně musel stejně jako jiné okupované evropské státy cítit jako oběť nacistického Německa, a tak bylo nasnadě přijmout opatření, která se dnešním pohledem jeví jako krutá a nehumánní. Tímto ovšem autor míří k obhajobě myšlenky samotné konfiskace a vyhnání Němců, v žádném případě neobhajuje excesy nastalé během provádění transferu.

5 OTÁZKA PLATNOSTI DEKRETŮ V SOUČASNOSTI

Po roce 1989 se v Československu objevily pochybnosti o platnosti dekretů prezidenta republiky. K platnosti dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. se v nálezu č. 55/1995 vyjádřil Ústavní soud, kdy zamítl ústavní stížnost, kterou se stěžovatel domáhal zrušení dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb.

Ústavní soud v první řadě hodnotil legitimitu přijímání dekretu, protože došel k závěru, že dekrety je třeba posoudit z pohledu doby jejich přijetí, nikoliv v době nastalé po 40 letech.

Ústavní soud v odůvodnění zdůraznil, že dekret nedopadal pouze na německé a maďarské státní příslušníky, nýbrž také na domácí kolaboranty a nacistické pomahače. Navíc zákon nedopadal na maďarské a německé státní příslušníky plošně, ale dovozoval jim požádat o navrácení československého státního občanství. Dále Ústavní soud poukázal na fakt, že sudetští Němci v roce 1938 výrazně přispěli k rozbití Československa, když „svými politickými postoji poskytli Hitlerovi Západem akceptovatelný argument pro nezbytnost okleštění Československa“²²²

Mimoto se Ústavní soud zabýval otázkou legitimacy Prozatímního státního zřízení. V těchto bodech vyslovil souhlas s názorem tehdejšího prezidenta Beneše o právní kontinuitě Československa a potvrdil neplatnost Mnichovské dohody od počátku.

Vedle Ústavního soudu se otázkou platnosti dekretů prezidenta republiky zabývala i Evropská unie, když při vstupu ČR do EU bylo některými poukazováno na možný rozpor dekretů s čl. 49 odst. 6 Smlouvy o Evropské unii. Z toho důvodu Evropský parlament sestavil expertní komisi vedenou německým profesorem zabývajícím se veřejným a mezinárodním právem Jochenem A. Froweinem, která měla za úkol vypracovat právní analýzu posuzující soulad právního řádu České republiky s právem EU. Konkrétně měl posudek hodnotit soulad tzv. Benešových dekretů a restitučních zákonů s právními předpisy EU, s Kodaňskými kritérii a mezinárodním právem.²²³

V krátkosti lze shrnout posudek komise tak, že dekrety prezidenta republiky zabývajícím se konfiskací nejsou v rozporu s právem EU. Komise nejprve v bodu 3 provedla

²²² Nález Ústavního soudu 55/1995, dostupný z: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/na1995.html>

²²³ Bod 1 právního posudku týkajícího se Benešových dekretů a s nimi souvisejících otázek, dostupný z: SPIRIT, Michal. *Tzv. Benešovy dekrety - předpoklady jejich vzniku a jejich důsledky*. Praha: Oeconomia, 2004. ISBN 80-245-0755-2. str. 401

výčet dekretů relevantních pro posouzení souladnosti, aby pak přešla k zhodnocení dekretu 108/1945 Sb. V této otázce Komise dospěla k závěru, že „*konfiskace majetku bývalých československých nebo jiných občanů, kteří byli považováni za příslušníky německého a maďarského národa, bez náhrady je záležitost plně ukončená v letech 1945 a 1946. Komise sice zpochybnila platnost konfiskace se zásadami platnými v tehdejšímezinárodním veřejném právu, ovšem v otázce souladnosti konfiskace s právem EU dospěla k jednoznačnému závěru, že žádný z uvedených článků Smlouvy o EU „se nevztahuje na minulost a nemůže znovu otevřít otázky konfiskací ukončených v dávné době.“²²⁴*

Nyní se autor bude v krátkosti zabývat historií česko-německých vztahů po roce 1989.

Již v roce 1992 byla uzavřena dvoustranná mezinárodní smlouva mezi Českou a Slovenskou federativní republikou a Spolkovou republikou Německo zvaná Smlouva o dobrém sousedství a přátelské spolupráci. Německá strana v této dohodě výslovně uznala nicotnost Mnichovské dohody, a zároveň uznala československé prozatímní řízení za legitimní. Ještě důležitější bylo ustanovení o tom, že německá strana se do budoucna vzdává jakýchkoliv územních nároků.²²⁵

Na smlouvu z roku 1992 navázala Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím vývoji. Obě strany v úvodu deklarace vyjadřují politování nad událostmi a příkořími nastalými v letech 1938-1946. Obě strany dále prohlásily, že minulost je třeba nechat minulostí a zaměřit se hlavně na budoucí spolupráci, která by měla být založená na přátelství, vzájemném porozumění a udržování společných tradic.²²⁶

Přestože smyslem deklarace mělo být uklidnění situace v oblasti česko-německých vztahů, došlo jejím přijetím k rozdmýchání nenávisti Němců organizovaných v landsmannschaftech vůči České republice. Landsmannschafty jsou místní organizace sdružující německé občany, kteří byli na základě tzv. Benešových dekretů vyhnáni z Československa nebo z něho sami odešli. Nejznámější je Sudetendeutsche

²²⁴ Bod 5 právního posudku týkajícího se Benešových dekretů a s nimi souvisejících otázek, dostupný z: SPIRIT, Michal. *Tzv. Benešovy dekrety - předpoklady jejich vzniku a jejich důsledky*. Praha: Oeconomia, 2004. ISBN 80-245-0755-2. str. 402-405

²²⁵ Smlouva o dobrém sousedství a přátelské spolupráci dostupná in: http://www.mzv.cz/berlin/cz/aktuality/informace_a_sdeleni/x20_let_od_podepsani_smluv_o_dobrem.html

²²⁶ Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím vývoji, dostupná z: http://www.mzv.cz/berlin/cz/vzajemne_vztahy/cesko_nemecka_deklarace_o_vzajemnych.html

Landsmannschaft, která oficiálně po České republice nepožaduje žádné finanční nároky či odškodnění, ovšem v publikacích jejích členů se často mluví o „sudetoněmeckém majetku“. V roce 1961 přijala dodnes platný program zvaný 20 bodů, kde jako jeden z hlavních bodů vytyčuje navrácení domoviny vyhnaným sudetským Němcům. V dalším bodu je určeno, že území v České republice znovu osídlené sudetskými Němci bude moci být za jistých podmínek připojeno k Německu.²²⁷

Program 20 bodů autor hodnotí jako program odporující zásadám moderního mezinárodního práva, výsledku česko-německého dialogu a v neposlední řadě posudku vypracovaným Froweinovou komisí.

²²⁷ Tento názor zastává především nacionálně šovinistická frakce Sudetendeutsche Landsmannschaft zvaná Witkobund

ZÁVĚR

V úvodu práce se autor zaměřil na události vedoucí k přijetí Mnichovské dohody v roce 1938. Přijetí Mnichovské dohody znamenalo faktický zánik československého státu. K úplnému rozbití Československa došlo po odtržení Slovenska a Podkarpatské Rusi a následnému obsazení zbytku rozdrobené republiky Hitlerovými vojsky v březnu 1939.

Po těchto událostech bylo z hlediska mezinárodního postavení Československa důležité sestavit orgán, který by jednotně vyjadřoval názory československé demokratické reprezentace v zahraničí. V roce 1940 se podařilo zajistit částečné mezinárodní uznání Československému státnímu výboru, se sídlem v Paříži, který byl předchůdcem londýnského exilového aparátu. Po dobytí Francie byla československá reprezentace nucena se přemístit do Londýna. Autor považuje za přirozené, že navzdory své abdikaci se do čela odbojového hnutí postavil druhý československý prezident, Edvard Beneš. Benešova osoba znamenala dle autorova názoru dostatečné záruky, že exilová reprezentace bude i nadále zastávat demokratické zásady a bude tak pokračovat v tradici první Československé republiky.

Již v době, kdy vedl boj o uznání prozatímního státního zřízení, prosazoval prezident Beneš teorii politické a právní kontinuity prozatímního státního zřízení s předmnichovskou republikou. Teorie právní kontinuity je do jisté míry revoluční právní institut, který nastolil stav právního „vakua“ v období od 29. září 1938 do října roku 1940, kdy veškeré právní předpisy a právní události nastalé v tomto období, byly prohlášeny za neplatné. Tímto si také prezident Beneš ospravedlňoval neplatnost své abdikace. Teorie právní kontinuity byla předmětem sporů již v období londýnského exilu, tak například Štefan Oususký prohlásil, že jedinými legitimními představiteli Československa byli českoslovenští velvyslanci, jež odmítli vydat svá zastupitelství německé říši. Otázka právní kontinuity ve velké míře rozdělovala československou právnickou společnost i po skončení války. Velkým kritikem teorie právní kontinuity je například Emanuel Mandler.

Autor při hodnocení teorie právní kontinuity dospěl k názoru, že onou právní kontinuitou se prokázala trvalá existence státu a nepřerušené prezidentování dr. Edvarda Beneše. Z hlediska právního jde o přípustnou fikci, jakých znají právní řády plno. Je to právní instrument, který navozuje existenci práva, právní existenci a právní úkony i tam, kde fakticky neexistovaly, aby vytvořily právní stav *de iure*. Komplikovanější je otázka, zda byla abdikace prezidenta republiky platná z pohledu ústavního práva. Ústavní listina

z roku 1920 nenastolila žádné okolnosti, které by činily úkon abdikace neplatný. Snad v soukromém právu se akt považuje za neplatný, pokud je činěn pod nátlakem, ovšem ústavní právo nátlak jako okolnost vylučující platnost právního aktu nezná. Z pohledu ústavního práva abdikace prezidenta Beneše byla platná. Profesor ústavního práva V. Pavlíček považuje Benešovu abdikaci z 5. října 1940 za platnou a neodvolatelnou, ale dovodil, že prezident se své funkce po britském uznání v roce 1940 znovu ujal. Stejný názor jako V. Pavlíček zastává i autor práce.

Československá exilová vláda byla částečně uznána dopisy lorda Halifaxe Edvardu Benešovi dne 21. července 1940. Dle autora bylo částečné uznání ze strany britské vlády vázáno na mezinárodní situaci. K urychlení procesu uznání došlo v době, kdy Německo vojensky obsadilo nejprve Polsko a posléze Francii. Autor se domnívá, že v případě, že by Hitler takto hrubě neporušoval znění Mnichovské dohody a dalších mezinárodních smluv, považovala by britská vláda československou exilovou vládu za nelegitimní a nikdy by nedošlo k ustanovení prozatímního státního zřízení. Částečné uznání exilové vlády mělo pro budoucí vývoj Československa zásadní význam.

Prozatímní státní řízení bylo tvořeno 3 orgány. Kromě prezidenta republiky a vlády, byla vytvořena Státní rada, která měla v podmínkách exilu částečně nahradit funkci zákonodárného sboru. Státní rada byla zřízená ústavním dekretem prezidenta republiky č. 1/1940 Úř. věst. čsl. a měla plnit úkoly poradního orgánu prezidenta.

Exiloví představitelé se při vymýšlení modelu vydávání právních předpisů v zahraničí inspirovali polským a holandským řešením. Z československých předpisů sloužil jako vzor pro vydávání dekretů zákon č. 330/1938 Sb., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací, který ovšem byl přijat až po Mnichovu, tudíž přímý odkaz na něj by byl v přímém rozporu s Benešovou teorií právní kontinuity. Nicméně zvolený způsob přijímání dekretů během války se od modelu uvedeného v zmocňovacím zákoně příliš nelišil.

Způsob tvorby dekretů se během války měnil. Na počátku londýnského exilu vláda vytvořila návrh dekretu, který byl posléze projednán v plénu Státní rady. Ta následně vrátila osnovu dekretu s vlastními připomínkami zpět vládě, která buď připomínkám vyhověla, nebo návrh nechala beze změny. Takto schválený dekret vláda předložila k podpisu prezidentu republiky. Postupem času byla do procesu přijímání dekretů zapojena i Právní rada, která se k návrhům dekretů vyjadřovala v právních posudcích. Na

nejzásadnějších z dekretů spolupracovali vládou ustanovené meziministerské komise složené z významných československých právníků působících v Londýně, jako například E. Schwelb nebo A. Procházka.

Autor hodnotí zvolený způsob vydávání dekretů jako velmi propracovaný a s přihlédnutím k podmínkám exilu, také jako velmi demokratický, jelikož do procesu tvorby dekretů bylo zapojeno několik orgánů. Velmi kladně autor hodnotí působení Právní rady, která se například výrazně zasloužila o zkvalitnění konečného znění dekretu č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku. O podobu dekretů řešících politické otázky se vedl politický boj, ve kterém postupem času získávala rozhodující slovo Komunistická strana Československa. Celkově autor hodnotí dekry připravované ještě v době trvání londýnského prozatímního státního zřízení za právně kvalitnější, v nichž se tolik neprojevovala ideologie jednotlivých politických stran.

Dekry přijaté na osvobozeném území lze rozdělit do několika kategorií, přičemž kritériem pro takovéto rozdělení byla jejich územní platnost. První skupinu tvořily ústavní dekry řešící otázky státoprávního zřízení poválečného Československa, které měly platnost na celém území. Tento typ dekretů přijímal prezident republiky na návrh vlády a po slyšení Slovenské národní rady. SNR byla do jisté míry revoluční orgán, který se po Slovenském národním povstání sám prohlásil za nejvyššího představitele osvobozeného Slovenska, tedy za orgán, který představoval veškerou zákonodárnou a výkonnou moc na Slovensku. Druhou skupinu tvořily dekry s platností pouze pro území Čech, Moravy a Slezska, načež na území Slovenska platily nařízení SNR, které stejnou problematiku řešily odlišně. Častokrát si tedy dekry prezidenta republiky a nařízení SNR vzájemně konkurovaly.

Po vyhlášení Košického vládního programu, došlo i ke změně procesu přijímání dekretů. Kromě kvality dekretů se změnila i problematika v normách řešená. Procesu přijímání dekretů se dále neúčastnila Státní rada ani Právní rada, jejichž činnost skončila 4. dubna 1945, a dále byl výrazně oslaben vliv prezidenta republiky. Z uvedeného vyplývá, že rozhodující vliv na podobu dekretů náležel vládě a jednotlivým ministerstvům. Dekry přijaté po 4. dubnu 1945 měly častokrát revoluční charakter a v řadě případů se v nich naplno projevovalo politické smýšlení jejich autorů. Příkladem lze uvést ústavní dekret prezidenta republiky č. 47/1945 Sb., o Prozatímním Národním shromáždění, který upravoval způsob volby členů národních výborů a PNS tak, že paritně zastoupené 4 strany

Národní fronty měly být doplněny o nestranné odborníky. Kritéria nestrannosti v ústavním dekretu nebyla stanovena, a tak jako nestranní odborníci byli často zvoleni horliví příznivci KSČ. Takto získala KSČ většinu míst v místních národních výborech.

Na osvobozeném území bylo přijato okolo 140 dekretů, přičemž okruh v nich řešených oblastí byl značně rozličný. Ústavních dekretů, které měnily znění ústavní listiny z roku 1920, bylo přijato celkem 6. Mnoho dekretů řešilo problematiku trestní a podrobně byla upravena oblast finanční a hospodářská.

Nejvíce diskutované byly a stále jsou dekrety upravující transfer osob národnosti německé a maďarské národnosti z Československa a konfiskaci jejich majetku. Autor dospěl k názoru, že transfer byl z hlediska politického a národnostního takřka nevyhnutelný, navíc ve všech bodech respektoval závěry přijaté na Postupimské konferenci, ovšem způsob provedení transferu byl neomluvitelný a osoby za něj odpovědné měly stanout před československými potažmo mezinárodními soudními tribunály. Přes uvedené nelze v dnešní době zpochybnit platnost dekretů a žádat jejich zrušení. V roce 1995 zkoumal soulad tzv. Benešových dekretů s českým ústavním pořádkem Ústavní soud, který ve svém nálezu č. 55/1995 dospěl mj. k názoru, že hodnocení platnosti dekretů ex post není možné a dekrety tak prohlásil za souladné s českým ústavním pořádkem.

RESUMÉ

Der Autor beschäftigt sich in dieser Diplomarbeit mit der Problematik der Dekretnormenschaffung während des Zweiten Weltkriegs.

In der Einleitung erläutert der Autor die Ereignisse, die zum Abschluss des Münchener Abkommens im Jahre 1938 führten. Der Abschluss bedeutete die tatsächliche Auflösung des Tschechoslowakischen Staates. Zur Gänze ist Tschechoslowakei nach der Trennung der Slowakei und der Karpatenukraine und nach der nachfolgenden Besetzung der restlichen zerbröselten Republik durch Hitlers Truppen im März 1939 untergegangen.

Im zweiten Teil kommt der Autor zum Kern dieser Diplomarbeit, und zwar zur Organenabgrenzung der Provisorischen Staatsordnung. Die Exilregierung bestand aus 3 Organen. Neben dem Präsidenten der Republik und der Regierung wurde noch der Staatsrat konstituiert, die, in Exilbedingungen, die Gesetzgebungskompetenz teilweise ausüben sollte. Tatsächlich nahm er eher die Beratungsfunktion wahr. Er wurde durch das Dekret Nr. 1/1940 des Tschechoslowakischen Amtsblattes eingerichtet.

Die Hauptaufgabe dieser Diplomarbeit war es festzustellen, ob Beneš' Theorie der Rechtskontinuität der Provisorischen Staatsordnung mit der vormünchener Ersten Tschechoslowakischen Republik auch nach 50 Jahren besteht. Der Autor beschäftigt sich mit dieser Frage in den zweiten und dritten Abschnitten dieser Arbeit. Zuerst löst der Autor die Problematik der Gültigkeit des Präsidentenrücktritts, da der Präsident aus der Sicht der Dekretnormenschaffung das wichtigste Amt darstellte. Der Autor vertritt V. Pavlíčeks Meinung, die Beneš' Demission von 5. Oktober 1938 gültig und unwiderrufbar ansieht, aber gleichzeitig betrachtet die Situation im Jahre 1940 wie ein Wiedereintritt in die Funktion. Danach beurteilt der Autor, ob die Kontinuität der Provisorischen Staatsordnung mit der Tschechoslowakischen Verfassung 1920 besteht. Diese Frage wurde bejaht, da das Organssystem der Provisorischen Staatsordnung den Verfassungsgeist am meisten beachtet und auch die darin enthaltene Rechtsstaatlichkeitsprinzipien erfüllt.

Im vierten Abschnitt erläutert der Autor die wichtigsten aus Londoner Exil stammenden Dekreten, wenn er die Dekreten akzentiert, die die staatsrechtliche Anordnung des Tschechoslowakischen Staates nach dem Zweiten Weltkrieg betreffen. Der Autor beschäftigt sich viel mit der Retributionsjustiz, da die strafrechtlichen Dekreten die dichte Revolutionsatmosphäre herbeiführt, was die tschechoslowakische Gesellschaft für

die nächsten fast 40 Jahre geprägt. Der letzte Teil des vierten Abschnitts befasst sich mit Dekreten, die die Transferproblematik der Einwohner, die als von deutscher oder ungarischer Nationalität anzusehen waren, regeln. Der Autor kommt zu dem Erkenntnis, dass der Transfer aus der politischen und nationalistischen Sicht unvermeidlich war, darüber hinaus rezeptionierte er die auf der Potsdamer Konferenz angenommene Beschlüsse. Jedoch ist der Durchführungsweg nicht zu entschuldigen und die dafür verantwortlichen Personen sollten vor den tschechoslowakischen, bzw. internationalen Gerichten vorgerufen werden. Trotzdem kann man heute an die Gültigkeit dieser Dekrete nicht zweifeln und ihre Aufhebung verlangen.

SEZNAM LITERATURY**Odborná literatura česká**

BENEŠ, Edvard. *Paměti I, Mnichovské dny*. Praha: Nakladatelství academia, 2008. ISBN: 978-80-200-1529-7.

BENEŠ, Edvard. *Paměti, Od Mnichova i nové válce a novému vítězství*. Praha: Naše vojsko, 2004. ISBN: 80-206-0709-9.

BENEŠ, Edvard. *Šest let exilu a druhé světové války*. Praha: Orbis, 1947.

BÍLEK, Ferdinand. *Dekrety presidenta republiky a nařízení československé zahraniční vlády, vyhlášené v londýnském Úředním věstníku československém*. Praha: Knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946.

Beneš, Zdeněk; et.al. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. 2. opr. vyd. Praha: Gallery, 2002, 304 s. ISBN 80-860-1060-0.

BUDNÍK, Josef. *Prozatímní státní zřízení Československé republiky: Poznámky k otázce kontinuity státu československého a jeho právního řádu*. Praha: Československý Kompas, 1947.

ČAPKA, František; et.al. *Tragédie mnichovské dohody*, Brno, Computer Press, 2011. ISBN: 978-80-251-3376-152.

DEJMEK, Jindřich; KUKLÍK, Jan a NĚMEČEK, Jan. *Kauza: tzv. Benešovy dekrety. Historické kořeny a souvislosti*. Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, 1999. ISBN 80-7286-001-1.

GRONSKÝ, Ján a HŘEBEJK, Jiří. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6.

HARNA, Josef: *Krize evropské demokracie a Československo 30. let 20. století*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006. ISBN: 80-7286-104-2.

JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995.

KUKLÍK, Jan a NĚMEČEK, Jan. *Hodža versus Beneš: Molan Hodža a slovenská otázka v zahraničním odboji za druhé světové války*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-828-X.

- KUKLÍK, Jan. *Londýnský exil a obnova československého státu 1938 - 1945*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN: 80-7184-665-1.
- KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1.
- KUKLÍK, Jan. *Vznik československého národního výboru a prozatímního státního zřízení v emigraci v letech 1939-1940*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-138-2.
- MADAR, Zdeněk. *Slovník českého práva*. 2. rozšíř. vyd. Praha: Linde, 1999, 923 s. ISBN 80-720-1150-2.
- MALÝ, Karel; et.al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2.
- MANDLER, Emanuel. *Benešovy dekrety: proč vznikaly a co jsou*. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-139-6.
- NĚMEČEK, Jan; ŠTOVÍČEK, Ivan a KUKLÍK, Jan. *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně 1940-1941*. Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, 2008. ISBN 80-86495-52-1.
- ORT, Alexandr. *Evropa 20. století*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-87-2.
- PAVLÍČEK, Václav; DEJMEK, Jindřich a WEIGL, Jiří. *Benešovy dekrety: sborník textů*. Editor Ilona Bažantová, Marek Loužek. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, 183 s. Sborník textů. ISBN 80-865-4711-6. str. 72
- SCHELLE, Karel. *Československé dějiny státu a práva v dokumentech: díl 5. Druhá Československá republika (1938-1939)*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0741-9.
- SPIRIT, Michal. Tzv. *Benešovy dekrety - předpoklady jejich vzniku a jejich důsledky*. Praha: Oeconomia, 2004. ISBN 80-245-0755-2.
- TÁBORSKÝ, Eduard. *Naše věc: Československo ve světle mezinárodního práva druhé světové války*. Praha: Melantrich, 1946.
- VEBER, Václav; et.al. *Dějiny Rakouska*. 2. vydání. Praha: Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-239-4.

VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8.

Odborná literatura zahraniční:

BRANDES, Detlef. *Die Sudetendeutschen im Krisenjahr 1938*. München: R. Oldenbourg, 2008. ISBN 978-3-486-58742-5.

HITCHCOCK, Edvard B. *Built A Temple For Peace: Life of Edvard Beneš*. New York; London: Harper & Bros., 1940. ISBN: 645314027.

ŠOVČÍKOVÁ, Darina. *Slovenská národná rada v protifašistickom odboji a SNP*. Banská Bystrica: Štátna vedecká knižnica, 1989

Odborné zdroje:

ústavní zákon č. 121/1920 Sb., Ústavní listina Československa, dostupný z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

zákon č. 95/1933 Sb., o mimořádné moci nařizovací, dostupný z: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2290_00.htm

zákona č. 131/1936 Sb., o obraně státu, dostupný z: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0370_01.htm

ústavní zákon č. 330/1938 Sb., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko - Slovenské a o mimořádné moci nařizovací, dostupný z: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t1431_00.htm

ústavní zákon č. 299/1938 Sb., o autonomii Slovenské krajiny, dostupný z: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=7357&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

ústavní zákon č. 328/1938 Sb., o autonomii Podkarpatské Rusi, dostupný z: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t1433_00.htm

ústavní dekret č. 1/1940 Úř. věst. čsl., o vytvoření Státní rady, dostupný z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 81

ústavní dekret č. 4/1940 Úř. věst. čsl. jímž se upravuje veřejné vyhlášení nově vydávaných právních ustanovení československé vlády, dostupný z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel.

Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 95

nařízení Slovenské národní rady č. 1/1944 Sb.n. SNR, o vykonávání zákonodárné, vládní a výkonné moci na Slovensku, dostupné z: GRONSKÝ, Ján a HŘEBEJK, Jiří. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. str. 242

ústavní dekret č. 10/1944 Úř. věst. čsl., o dočasné správě osvobozeného území republiky Československé, dostupný z: GRONSKÝ, Ján a Jiří HŘEBEJK. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. str. 176

Táborského deníky, záznam z 10. 5. 1944 AKPR, LA, kart. 7, fas. 15, dostupné z: KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 165

ústavní dekret č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnově právního pořádku, dostupný z: BÍLEK, Ferdinand. *Dekrety prezidenta republiky a nařízení československé zahraniční vlády, vyhlášené v londýnském Úředním věstníku československém*. Praha: Knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946.

Text poradní zprávy k vládní osnově k ústavnímu dekretu prezidenta republiky o obnovení právního pořádku, dostupný z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I.* Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 115

ústavní dekret č.13/1944 Úř. věst. čsl., o době trvání Státní rady, dostupný z: GRONSKÝ, Ján a HŘEBEJK, Jiří. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. str. 166

ústavní dekret č. 18/1944 Úř. věst. čsl., o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění, dostupný z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I.* Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 123

ústavní dekret č. 1/1945 Sb., o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné, dostupný z: GRONSKÝ, Ján a HŘEBEJK, Jiří. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. str. 242

ústavní dekret č. 3/1945 Úř. věst. čsl., o výkonu moci zákonodárné v přechodném období dostupný z: JECH, Karel a Karel KAPLAN. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I.* Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 196

ústavní dekret č. 6/1945 Úř. věst. čsl., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, dostupný z: KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů.* Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 459

ústavní dekret č. 22/1945 Sb., o vyhlášení právních předpisů, vydaných mimo území republiky Československé, dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-22>

nařízení Slovenské národní rady č. 30/1945 Sb.n. SNR, o zákonodárné moci na Slovensku, dostupné z: GRONSKÝ, Ján a HŘEBEJK, Jiří. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945).* Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. str. 242

ústavní dekret č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, dostupný z: KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů.* Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1. str. 474

důvodová zpráva k ústavnímu dekretu prezidenta republiky č. 33/1945 Sb., JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I.* Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 356

ústavní dekret č. 47/1945 Sb., o Prozatímním Národním shromáždění, dostupný z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I.* Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 414

vyjádření Státní rady k vládní osnově ústavního dekretu o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění, dostupné z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I.* Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 143

nařízení vlády č. 4/1945 Sb., o volbě a pravomoci národních výborů, dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-4>

nařízení vlády č. 48/1945 Sb., o volbě Prozatímního Národního shromáždění, dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-48>

nařízení vlády č. 49/1945 Sb., o prvních volbách do okresních a zemských národních výborů, dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-49>

dekret č. 122/1945 Sb., o zrušení německé univerzity v Praze, dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-122>

Výnos ministerstva školství a osvěty č. A-34.314-V, dostupný z: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty část I*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 1081-060-1995. str. 468

ústavní dekret prezidenta republiky č. 60/1945 Sb., o přípravě provedení smlouvy mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině, dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-60>

dekret č. 126/1945 Sb., o zvláštních nucených pracovních oddílech, dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-126/zneni-19451115>

ústavní dekret č.137/1945 Sb., o zajištění osob, které byly považované za státně nespolehlivé v době revoluční, dostupný z: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=12050&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

dekret č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti, dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-138>

ústavní zákon č. 57/1946 Sb., kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety prezidenta republiky, dostupný z: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/u1946.html>

zákon č. 115/1946 Sb., o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků, dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-115>

ústavní zákon č. 153/1946 Sb., dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-153>

Zpráva o třístranné konferenci v Berlíně, dostupná z: PAVLÍČEK, Václav; DEJMEK, Jindřich a WEIGL, Jiří. *Benešovy dekrety: sborník textů*. Editor Ilona Bažantová, Marek Loužek. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, 183 s. Sborník textů. ISBN 80-865-4711-6.

Smlouva o dobrém sousedství a přátelské spolupráci, dostupná z: http://www.mzv.cz/berlin/cz/aktuality/informace_a_sdeleni/x20_let_od_podepsani_smluv_o_dobrem.html

Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím vývoji, dostupná z:
http://www.mzv.cz/berlin/cz/vzajemne_vztahy/cesko_nemecka_deklarace_o_vzajemnych.html

Nález Ústavního soudu 55/1995, dostupný z:
<http://www.psp.cz/docs/laws/dek/na1995.html>

